

Explanatio sancti Thome

exterminat cremabilia. sic charitas illuminat opera. exa-
minat intentionē. et omnia vitia exterminat. Jam appa-
ret que sit causa huius epistole efficiens: quod paulus quod
notat ibi. Ego. Finalis quod confirmatio quod notat ibi. Vos
firmavi. Que materialis: quod epheſij. quod notat ibi. Vos
lumnas eius. Formalis patet in diuisione eple et modo
agendi. Huius epistole premitit glosator prologum siue
argumentū. vbi principaliter duo facit. Primo descri-
bit eos. Secundo rationem et modum scribendi subdit ibi
Vos collaudat apſtus et. Epheſinos vero quibus scribit
describit a tribus. Primo a regione: quod epheſij sunt aſy-
ani ab aſya minore. Secundo a religione: quod hi acceperunt
verbum veritatis christiane. Tertio a stabilitate: quod
perſiterunt in fide. Primo respicit patriā. Secundo gra-
tiam. Tertium pseuerantiam. Vos collaudat apſtolus
et. Hic subdit etiam rationes et modū scribendi. vbi im-
plicat quattuor. Primo scripture rationem. Secundo acto-
rem qui est apſtolus scribens. Tertio locum a quo scri-
bit: quod a roma de carcere. Quarto nunciū p quem scri-
bit quod titicum diaconem. Ista satis patet.

Capitulum primū.

Paulus apſtolus iesu christi
per voluntatem dei omnibus
sanctis qui sunt epheſi: et fide-
libus in christo iesu. Gratia vo-
bis et pax a deo patre nostro dño iesu chri-
sto. Benedictus deus et pater domini nostri
iesu christi qui benedixit nos in omni bene-
dictione spiritali in celestibus in christo.
sicut elegit nos in ipso ante mundi constitu-
tionem: ut essemus sancti et immaculati in
conspectu eius in charitate. Qui predesti-
nauit nos in adoptione filiorum per iesum chri-
stū in ipsum secundum propositū voluntatis sue in
laude glorie gratie sue.

Hanc epistolam scribit apſtolus ad epheſios. Epheſij
sunt aſiani ab aſya minore que est pars grece. hi non fue-
runt per apſtolū Paulum in fide fundati: sed confirmati
Iam enim anteq̄ veniret ad eos erant conuersi ut habe-
ri potest act. 19. Factum est cum apollo eſſet corinthi et
post conuerſionē vero suam et apli confirmationē in fi-
de perſiterunt nec pseudo receperunt. Non ergo reprehē-
sione: sed consolatione digni erant. Ideo paulus eis nō
inreparatoriam: sed cōsolatoriam scribit epistolam. Scri-
bit autē ab urbe roma per titicū. Inceptio vero eius est eos
in bonis habitis confirmare et ad altiora puocare. Nos
autē agēdi patet in diuisione eple. Primo ergo po-
nit salutationē in qua suum affectum ad eos demonstrat.
Secundo narrationē in qua eos in bonis habitis cōfir-
mat ibi. Benedictus deus et. vsq̄ ad quartū capitulū.
Tertio exhortationē in qua eos ad vltiora bona puo-
cat a capitulo quarto vsq̄ ad locū illum capitulo. 6. De
cetero fratres confortamini in dño. et. Quarto eple cō-
clusionem in qua eos ad certamen spūale confortat a lo-
co illo. Decetero vsq̄ in finem. In salutatione primo po-
nit psona salutans. Secundo psona salutata ibi. Sancti
omnibus et. Tertio forma salutationis ibi. Gratia vo-
bis et. In prima primo nominat psonam ibi. Paulus.
Secundo psona auctoritatem ibi. Apſtus xpi. Tertio au-
toritatis datorē ibi. Per voluntatē dei. Dicit ergo
Paulus apſtus. Paulus nomen est humilitatis: apſtus

vero nomē ē dignitatis. quod se humillat exaltabit. **Luce**
14. et. 18. Apſtus in xpi iesu nō sabbane sicut pseudo. et
corin. 11. Non est ergo magnū si ministri eius scz sabbane
ne transigunt velut ministri iusticie et. Apſtolus in xpi
et hoc non meis meritis: sed per voluntatem dei. Contra
est in multis. **Dee. 8.** Ipsi regnauerunt et non ex me et.
Sanctis omnibus scz qui sunt epheſi et fidelibus. supple
scribit. Et ego paulus scribo sanctis exercitio virtutis
quoad mores. Fidelibus rectitudine cognitionis quo ad
fidem. Et sanctis id est maioribus et perfectis. fidelibus id est
minoribus et imperfectis. fidelibus in xpi in hoc scz in chri-
sto non in sectis suis. **Et gratia vobis et pax et. Dic suba-**
ditur salutationis forma in qua implicat tria. scz donū
quodlibet gratificantia. donū sufficientia. ibi. Gratia vo-
bis et pax. datoris potentia ibi. A deo patre. mediatoris
excellētia ibi. Et dño iesu xpo. Tunc enim gratum est
donum quādo sufficiens est quod patet quādo a potente datur.
ut quādo a rege vel principe datur. quādo a solennē nuntio
cum datur ut per filium. Dicit ergo. Gratia scz iustificatio-
nis a culpa. et pax id est tranquillitas mentis et reconcilia-
tio ad deum quo ad liberationē a debita pena per offensa
vobis supple sit ex hoc scz a deo patre nostro a quo bona
cuncta procedunt. **Iac. 1.** Omne datum optimum et. Et do-
mino iesu xpo sine quo nulla bona dant. Ideo fere omnes
orationes finitunt per dñm nostrū iesum xpm. Spūmans
ctam non nominat: quod cum sit nexus patris et filij intelli-
gitur in extremis. vel intelligit in donis sibi appropria-
tis quod sunt gratia et pax. **Deinde cū dicit. Benedictus**
deus et. hic gratias agendo eos in bono confirmat. et hoc
tribus modis. Primo ratione sumpta ex parte xpi a quo
multa bona adepti sunt capitulo illo. Secundo ratione
sumpta ex parte ipsorum qui de preterito statu malo ad bo-
num translati sunt capitulo secundo ibi. Et vos cum esse-
tis mortui et. Tertio ratione sumpta ex parte apli cuius
ministerio et diligentia in bono statu positi confirmati sunt
capitulo tertio ibi. Duius rei gratia et. Iterum pma in
tria diuidit. quod primo gratias agendo tangit beneficia ge-
neraliter. Secundo beneficia exhibita ipsis aplis specia-
liter ibi. Que supabundauit in vobis et. Tertio bene-
ficia exhibita ipsis epheſijs specialiter ibi. In quo et vos
cum audissetis et. Beneficia vero exhibita generaliter
humano generi tangit scz. Primo benedictionis in cer-
titudine future beatitudinis ibi. Benedictus deus et. Secū-
dum electionis in pordinata separatione a massa pdition-
is ibi. Sicut elegit vos in ipso et. Tertium pdestina-
tionis in pordinata associatione cum bonis scz cum fili-
is adoptionis ibi. Qui predestinavit nos et. Quartum
gratificationis in collatione gratie ibi. In quo gratifica-
uit nos et. Quintum redemptionis in liberatione a pes-
na id est a diaboli seruitute ibi. In quo habemus redē-
ptionem et. Sextum remissionis in deletionē culpe ibi.
Remissionē peccatorum et. Circa beneficiū benedictionis
tangit duo. Primo pconū quod debet impendi ibi. Be-
neditus deus et. Secundo beneficiū propter quod debet
impendi ibi. Qui benedixit nos et. Dicit ergo benedi-
ctus scz a me a vobis et ab alijs scz corde et ore et opere id
est laudatus deus et pater id est ille qui est deus per essentiā
diuinitatis. et pater propter ppteritatem generationis. In-
cidit autē copulatio non ratione suppositionis. quod idem
est suppositus: sed ratione significationis essentialiter et
relatiue. Pater in xpi dñi nostri iesu christi id est filij qui
est dñs noster secundum diuinitatem. iesus xps secundum humanita-
tem. Qui scz deus benedixit nos in ipse in presentis in
futuro benedictet in re. Pōnit autē preteritū per futuro pro-
pter certitudinē. Benedictus in xpi nos licz nostris meritis
maledicos. In omni benedictione spūali scz quantū ad

in epistolam ad Ephesios I

aiāz r qm̄ ad corp^o. Tūc em̄ erit corp^o spūale. 1. cor. 15. **Semina** corp^o aiāle: resurget corp^o spūale. **Benedictio** in q̄ habita in celestib^o id ē in celo. Et hoc in christo id est p̄ xpm̄ vel in christo operante. Ipse em̄ est qui conformat corpus humilitatis nostre r. **Phil. 3.** Valde appetenda est benedictio hec. Et ratione efficientis: qz est qui benedicit. Et ratione materie qua nos benedicit. Et ratione forme: qz in omni benedictione spūali benedicit. ps̄. **Ece sic benedicetur homo qui timet dominuz.** **Deinde** cum dicit. **Sicut** elegit nos r. tangit beneficium electionis: vbi cōmendat electio ista. qz libera ibi. **Sicut** elegit nos in ipso. qz eterna ibi. **Ante mundi cōstitutiones**. qz fructuosa ibi. **Et** essemus r. qz gratuita ibi **In** charitate. **Dicit** ergo. ita benedicit nos non nostris meritis: sed ex gratia xpi. sicut elegit nos r. gratis a massa perditionis separandos p̄ordinauit nos in ipso id est p̄ christum. **Ro. 15.** Non vos me elegistis: sed ego elegi vos r. **Et** hoc ante mundi cōstitutionē id est ab eterno anteq̄ fieremus. **Ro. 9.** Cum nondum nati fuissent r. **Elegit** in q̄ non qz sancti essemus: qz nec eramus. sed ad hoc elegit nos vt essem^o sancti virtutib^o r. imaculati a vitijs. **Et** triq̄ em̄ facit electio fm̄ duas p̄tes iusticie ps̄. **Declina** a malo r. fac bonū. **Sancti** in q̄ in cōspectu ei^o id ē interior in corde vbi ipse solus cōspicit. 1. **Reg. 16.** **Deus** autem intuet^o cor. **Vel** in cōspectu eius id est vt eum inspiciamus: qz visio est tota merces fm̄ augustini. **Et** hoc fecit non nostris meritis: sed in charitate sua vel nostra que nos formaliter sanctificat. **Deinde** cum dicit. **Qui** p̄destinauit r. subdit tertium beneficij scz p̄destinationis in p̄ordinata associatione cōmunis. **Vbi** circa p̄destinationē implicat ser. **Primo** actum eternuz ibi p̄destinatur. **Secundo** temporale obiectuz ibi. **Nos.** **Tertio** p̄sens cōmodū ibi. **In** adoptionē r. **Quarto** fructum futurū ibi **In** idipsum. **Quinto** modū gratuitū ibi. **Secūm** p̄positū r. **Sexto** effectū debitū ibi. **In** laudem glorie r. **Dicit** ergo. **Qui** scz de^o p̄destinauit nos id est sola gratia p̄elegit in adoptionē filioz id est vt associaremur cuz alijs filijs adoptionis in bonis que habituri sunt. **Ideo** dicit in adoptionē filioz. **Ro. 8.** **Nō** em̄ accepistis spūm seruitutis iterum in timore: sed accepistis spūm adoptionis filioz. **Et** infra. **Adoptiones** filioz expectantes. **Quia** vero illud qd fit ignituz: p̄ ignem hoc oportet fieri: qz nihil consequit^o p̄tationem alicuius nisi p̄ id quod est p̄ naturā suam tale. **Ideo** adoptionem filioz oportet fieri p̄ filium naturalem. r. ideo addit apostol^o. **Per** iesum xpm̄. **Et** hoc est tertiu^o qd tangitur in isto beneficio scz mediator alliciens. **Gal. 4.** **Ad** sit deus filium suū factum ex muliere factum sub lege vt eos qui sub lege erant redimeret: vt adoptionem filioz recipereamus. **Et** hoc in idipsum id est inquantū ei cōforamur r. in spū seruiamus. 1. **Ro. 3.** **Videte** qualē charitatem dedit nobis deus vt filij dei nominemur r. simus. **Et** sequit^o ibidem. **Et** scimus quoniam cum apparuerit similes ei erim^o. **Vbi** notandū est qd duplex ē similitudo p̄destinator^o ad filium dei. **Quedā** imperfecta que est p̄ gratiam. r. dicit^o imperfecta **Primo** quidē quia solum est fm̄ reformationē ante de qua **Col. 3.** **Reformamini** spiritu mentis vestre r. induite nouum hominē r. **Secundo** qz etia^o fm̄ animā habet quandā imperfectionē. **Ex** parte em̄ cognoscimus vt dicit. 1. **corin. 13.** **Alia** vero similitudo erit perfecta que erit in gloria r. quantū ad corpus. **Phil. 3.** **Reformabit** corpus humilitatis nostre cōfiguratum r. **Et** fm̄ animā. qz cum venerit quod p̄fectū est enacuabit quod ex parte est. 1. **corin. 13.** **Qu** ergo dicit apostolus qd p̄destinauit nos in adoptionē filioz potest referri ad imperfectam assimilationē filij dei que

habetur in hac vita p̄ gratiam: sed melius est qd referat^o ad p̄fectam filij dei assimilationem que erit in patria. de qua adoptione dicit **Ro. 8.** **In** gemiscimus adoptionē filioz dei expectantes. **Causa** p̄destinationis diuine nō est necessitas ex parte dei: nec debitum ex parte p̄destinatorum: sed magis est. fm̄ p̄positum voluntatis sue. **In** quo quarto cōmendat illud beneficium: quia ex amore puro pueniens. qz p̄destinatio fm̄ rationem p̄supponit electionē: r. dilectio dilectionē. **Duplex** tamē hic causa huius beneficij immensi assignat. **Una** efficiens que est simplex dei voluntas ibi. **Secūm** p̄positū voluntatis sue **Ro. 9.** **Cuius** vult miseret^o: r. quez vult in durat **Jac. 1.** **Voluntarie** enim nos genuit verbo veritatis sue. **Alia** vero causa est finalis que est vt laudemus r. cognoscā^o bonitatē dei que notat^o ibi. **In** laudē glorie gratie sue. **Et** hoc iterū est a quo cōmendat illud excellens beneficium scz seruitium sibi conueniēs. **Causa** enim diuine p̄destinationis est voluntas mera dei. finis vero cognitio eius bonitatis. **Unde** notandū est qd dei voluntas nullo modo habet causam: sed est p̄ma causa omnū. **Nihilominus** tamē potest ei aliqua ratio assignari dupliciter scz. **Vel** ex parte volentis. r. sic quedam ratio diuine voluntatis est eius bonitas que est obiectum voluntatis diuine r. mouet eam. **Unde** ratio omnium eorum que deus vult est diuina bonitas. **puer. 16.** **Vniuersa** p̄pter semetipsum operatus est deus. **Ex** parte autem voliti ratio diuine voluntatis potest esse aliq̄ esse creatū: sicut dūz vult coronare petrum: qz legitime certauit. sed hoc non causa volendi: sed est causa q̄ ita fiat. **Sciendū** tamē est qd effectus sunt ratio voluntatis diuine ex parte voliti: ita scz qd effectus prior sit ratio volentis. sed tamē cum venitur ad primū esse eum nō potest ultra assignari aliqua ratio illius effectus nisi voluntas diuina: puta deus vult hominē habere manū vt seruiat rationi. r. hominē habere rationē. qz voluit eum eē hominē. r. hominē esse voluit p̄pter perfectionē vniuersi. **Et** quia hic est primus effectus in creatura non potest assignari aliqua ratio vniuersi ex parte creature: scz ex parte creatoris que est diuina voluntas. **Ergo** fm̄ hunc modum nec p̄destinationis potest ex parte creature ratio aliqua assignari. sed solum ex parte dei. **Nam** effectus p̄destinationis sunt duo: scz gratia r. gloria. **Effectū** autē qui ad gloriā ordinant potest quidē ex parte voliti assignari ratio scz gratia. puta petrum coronauit quia legitime certauit. r. hoc qz fuit firmatus in gratia. sed gratie que est primus effectus non potest aliqua ratio assignari ex parte hominis qz sit ratio p̄destinationis: quia hoc esset ponere qd principium boni operis sit in homine ex seipso r. non p̄ gratiam quod est heresis pelagiana que dicit p̄ncipiū boni operis esse ex parte nostra. **Sic** ergo patet qd ratio p̄destinationis est simplex dei voluntas. quod dicit apostolus fm̄ p̄positum voluntatis sue. **Qualiter** autem intelligat^o qd deus omnia facit r. vult p̄pter suam bonitatem. sciendū est qd aliqua operari p̄pter suam potest intelligi dupliciter. **Vel** p̄pter finem adipiscendum. sicut infirmus accipit medicinam p̄pter sanitatem. **Vel** p̄pter amorē finis diffundendi sicut medicus operatur p̄pter sanitatem alteri cōmunicandam. **Deus** autē nullo exteriori a se bono indiget. scdm̄ illud ps̄. **Bonorum** meorum non indiges. **Et** ideo cum dicit^o qd deus vult r. facit omnia p̄pter bonitatem suam: non intelligit^o qd faciat aliquid p̄pter bonitatem sibi cōmunicandam. sed p̄pter bonitatem in alios diffundendam. **Cōmunicat** autem diuina bonitas creature rationali p̄prie. vt ipsa rationalis creatura eam cognoscat. **Et** sic omnia que deus in creaturis rationalibus facit creat ad

Explanatio sancti Thome

laudem et gloria suam. *fm illud Esa. 43. Omnem qui inuocat nomen meum in gloriam meam creavi eum. ut scz cognoscat bonitatem: et cognoscendo laudet eam. Et ideo subdit apostolus: In laudem glorie gratie sue. id est ut cognoscat quantum deus sit laudandus et glorificandus. Non dicit autem. in laudem iusticie. Nam iusticia ibi locum habet ubi intuenit debitum vel etiam redditur. qd autem predestinat ad vitam eternam non est debitum ut dictum est. sed gratia pure gratis data. Nec solum dicit glorie: sed addit gratie qm gloriose gratie que est gratia in qua ostendit magnitudo gratie que consistit etiam in magnitudine glorie et in modo dandi. quia nullis meritis precedentibus: sed adhuc immeritis existentibus eam dat. Unde Ro. 5. Comendat autem deus sua charitatem in nobis. quoniam si cum adhuc peccatores essemus christus pro nobis mortuus est etc. Et parit post qm inimici essemus reconciliati sumus deo. Patet qd qd p destinationis diuine nulla alia causa est nec esse potest sim plex dei voluntas. Et patet etiam qd diuine voluntatis p destinationis non est alia ratio qd diuina bonitas filijs committenda.*

Lectio secunda.

In qua gratificauit nos in dilecto filio suo in quo habemus redemptionem per sanguinem eius remissionem peccatorum secundum diuitias gratie eius. Dicit apostolus quartum beneficium presentis scz gratie. Circa quod facit duo. Primo tangit huiusmodi beneficij collationem. Secundo ostendit conferendi modum et conditionem ibi. In quo habemus redemptionem etc. Dicit ergo primo. Ego dico qd predestinati sumus in adoptionem filiorum in laudem glorie gratie sue. et dico gratiam in qua gratificauit nos etc. Circa quod sciendum est qd idem est aliquid esse gratum alicui et esse dilectum ei. Ille enim est mihi gratus quia diligo. Cum ergo deus dilexerit nos ab eterno nam elegit nos ante mundi constitutionem in charitate sicut dictum est. quomodo ergo in tempore gratificauit? Et dicendum est qd illos quos ab eterno in seipso dilexit in tempore: put sunt in naturis proprijs gratificat. et illud quidem quod ab eterno est factum non est. quod vero in tempore est fieri dicit. Unde dicit hic apostolus. Gratificauit id est gratos fecit qd sumus digni dilectione sua. i. Jo. 3. Videte qualem charitatem desiderat nobis deus pater: ut filij dei nominemur et sumus. Consuevit autem distingui duplex gratia: scz gratis data que sine meritis datur Ro. 11. Si autem gratia iam non est ex operibus: alioquin gratia iam non est gratia. Et gratia gratum faciens que nos facit deo gratos et acceptos de qua dicit hic. Notandum est autem qd aliqui diliguntur propter alium: et alij propter seipso. Cum enim alij quem multum diligunt: diligunt illum et quicquid ad illum pertinet. nos autem a deo diligimur sed non propter nosipso. sed in eo qui per seipsum dilectus est patri. Et ideo apostolus addit. In dilecto filio pro quo scz nos diligit in quantum sumus ei similes. Dilectio enim fundat super similitudine. Unde dicit Eccl. 13. Omne animal diligit sibi simile. Filius autem est per naturam suam similis patri. Et ideo principaliter et per se dilectus est. et ideo naturaliter et excellentissimo modo est patri dilectus. Nos autem sumus filij per adoptionem in quantum scz sumus conformes filio eius. Et ideo quandam participationem diuini amoris habemus. Jo. 3. Pater diligit filium et omnia dedit in manu eius. qui credit in filium habet vitam eternam. Col. 1. Transiulit nos in regnum filij dilectionis sue. Et deinde cum dicit. In quo habemus redemptionem

nam etc. Poneit modum ipsius. Circa hoc autem duo facit. Quia primo proponit modum ex parte christi. Secundo ex parte dei ibi. Secundum diuitias gratie eius etc. Ex parte christi poneit duplicem modum. nam christus per duo nos gratificauit. Sunt enim duo in nobis que repugnant gratificationi diuine. scz peccati macula: et pene noxa. Et sic mors repugnat vite. peccatum autem repugnat iusticie: ita ut per hoc elongati a dei similitudine deo grati non essemus. Sed per christum nos gratificauit. Primo quidem ablata pena. et quantum ad hoc dicit qd in christo habemus redemptionem scz a seruitute peccati. i. Pe. 1. Non enim auro et argento redempti estis: sed precioso sanguine etc. apoc. 5. Redemisti nos deo in sanguine tuo. Secundo dicitur redempti: quia a seruitute in qua propter peccatum detinebamur: nec per nos plene satisfacere poteramus per christum liberati sumus: quia moriendo pro nobis satisfecit deo patri et sic abolita est noxa culpe. Unde dicit. In remissionem peccatorum. Jo. 1. Ecce agnus dei: ecce qui tollis peccata mundi. Luc. ultimo. Oportebat christum pati et resurgere a mortuis die tertia et predicari in nomine eius penitentiam et remissionem peccatorum. Modus autem ex parte dei poneit cum dicit. Secundum diuitias. etc. Quasi dicat qd deus gratificans nos non solum culpam remisit nobis: sed filium suum dedit qui pro nobis satisfecit. fuit ex superabundanti gratia quia voluit per hoc honorem humane nature conseruare: dum quasi per iusticiam homines a seruitute peccati et mortis voluit liberare per mortem filij sui. Et ideo dicit. Secundum diuitias gratie eius. Quasi dicat. Hoc qd redempti sumus et gratificati sumus per satisfacti onem filij eius fuit ex abundantia gratia et misericordia. pro ut immeritis tribuit misericordia et miseratione. Nec autem que dicta sunt prosequi sumus fm expositionem glorie: que quidem expositio videtur extorta: quia idem continetur in vno quod in alio. Nam idem est dictum elegit nos: et predestinauit nos. Et idem dicit per hoc qd dicit. ut essemus sancti et immaculati. Et per hoc qd dicit in adoptionem filiorum. Propter quod sciendum est qd est coniectura apostoli ut cum loquitur in aliqua difficili materia que immediate sequuntur sunt premissorum expositio. nec est ibi inconculcatio verborum: sed expositio. et hunc modum seruauit hic apostolus. Unde seruato eodem verborum pondere aliter a principio diuidimus et dicimus qd pars ista. Benedictus deus etc. diuidit primo in tres partes. quia apud primo reddit gratiarum actionem ibi. Benedictus deus etc. Secundo recitat omnium beneficiorum simul largitionem ibi. Qui benedixit nos in omni benedictione spirituali etc. Tertio poneit diuinoz beneficiorum in specialij aptam expressionem ibi. Sicut elegit etc. Et hec diuidit in duas partes. quia primo beneficia distincte exprimit. Secundo ea exponit ibi. Qui predestinauit nos etc. Explicat autem beneficia primo quantum ad electionem. Secundo quantum ad ea que sequuntur ibi. Et essemus sancti etc. Exponit autem primo de electione. Est enim duplex electio. scz presentis iusticie Jo. 6. Nonne duodecim vos elegi et vnus ex vobis diabolus est. Et de hac apud non intendit hic. quia ista non fuit ante mundi constitutionem. et ideo statim manifestat de qua intelligit: quia scz de eterna predestinatione propter quod dicit. Predestinauit nos etc. Et quia dixit in christo scz ut christo essemus similes et conformes fm qd adoptamur in filios. ideo subdit. In adoptionem filiorum per Iesum christum. Hoc vero qd dixit. In charitate exponit cum dicit. In quibus habemus redemptionem per sanguinem eius. Quasi dicat. Nos habemus etc. Quod vero dicit. Et immaculati exponit cum dicit. In remissionem peccatorum. Hoc vero qd dicit. In conspectu eius. exponit deus: In laudem glorie gratie sue.

in epistolam ad Ephesios. I.

Lectio tertia.

Que superabundauit in nobis in omni sapientia et prudentia: ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis sue secundum beneplacitum eius quod proposuit in eo in dispensatione plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo que in celis et que in terra sunt in ipso.

Positis beneficiis communiter omnibus collatis: hic apostolus ponit beneficia specialiter apostolis collata. **D**icit autem hec pars in duas. quia primo proponit beneficia singulariter apostolis collata. Secundo ostendit causam eorum. **I**n quo et nos forte vocati etc. Circa primum tria facit. quia primo proponit singularia apostolorum beneficia quantum ad excellentiam sapientie. Secundo quantum ad speciale reuelationem sacramenti absconditi. **I**bi. Et notum faceret etc. Tercio exponit quod sit illud sacramentum ibi. Secundum beneplacitum etc. Dicit ergo primo. Dico quod secundum diuitias gratie eius omnes fideles communiter tam vos quam nos habemus redemptionem et remissionem peccatorum per sanguinem Christi. que quidem gratia abundauit in nobis. id est abundantius fuit quam in alijs. Et quo apparet temeritas illorum ut non dicam error qui aliquos sanctos presumunt comparare apostolis in gratia et gloria. **M**anifeste enim patet ex verbis istis quod apostoli habent gratiam maiorem quam aliqui alij sancti post Christum et virginem matrem. Si vero dicat alios sanctos tantum mereri posse Christum et apostoli meruerunt et per consequens tantam gratiam habere. **D**icendum est quod bene argueret si gratia pro merito daretur quia si ita esset iam non esset gratia ut dicitur **Rom.** II. Et ideo sicut deus preordinauit aliquos sanctos ad maiorem dignitatem ita et abundantior gratiam eis infudit sicut Christo homini: que ad unitatem persone assumpti contulit gratiam singularem. Et gloriosam virginem Mariam quam in matrem elegit: et quantum ad animam et quantum ad corpus gratia impleuit. Et sic apostolos sicut ad singularem dignitatem vocauit: ita et singularis gratie privilegio dotauit propter quod dicit apostolus **Rom.** 8. Nos ipsi primitiuis spiritibus habebimus. **G**loria. Tempore prius et ceteris abundantius. **T**emerarius est ergo aliqui sanctum apostolis comparare. **S**uperabundauit ergo gratia dei in apostolis in omni sapientia. Nam apostoli prepositi sunt ecclesie sicut pastores. **I**ere. 3. Dabo vobis pastores secundum cor meum et pascent vos scientia et doctrina. **D**uo autem spectant ad pastores. scilicet ut sint sublimes in cognitione diuinorum et industrij in actione religionis. **N**am subditi instruendi sunt in fide et ad hoc necessaria est sapientia que est cognitio diuinorum et quantum ad hoc dicit. **I**n omni sapientia. **Luce.** 21. Ego dabo vobis os et sapientiam cui non poterunt resistere nec contradicere omnes aduersarij vestri. **I**tem gubernadi sunt subditi in exterioribus et ad hoc necessaria est prudentia. **M**ath. 10. Estote ergo prudentes etc. **S**ic ergo apparet beneficium apostolorum quantum ad excellentiam sapientie. **S**equitur eorum beneficium quantum ad excellentiam reuelationis. **I**bi. Et notum faceret sacramentum etc. **Q**uasi dicat. Sapientia nostra non est ut sciamus naturas rerum et syderum cursum et huiusmodi: sed in solo Christo. **I.** corinth. 2. Non enim iudicauit me scire aliquid inter vos nisi Christum Iesum etc. **U**nde hic dicit. Et notum faceret sacramentum. id est sacrum secretum. scilicet mysterium incarnationis quod fuit ab initio absconditum. **C**ausam autem huius sacramenti absconditi subdit dicens. scilicet mysterium in generatione factum tunc non cognoscunt nisi cognitio causis suis sicut eclipsis futuram non cognoscimus nisi cognoscendo causam eius.

Cum ergo causa mysterij incarnationis sit voluntas dei quia propter nimiam caritatem quam deus habuit ad homines voluit incarnari. **I**o. 3. Sic enim deus dilexit mundum ut filium suum unigenitum daret. **V**oluntas autem dei occultis sima est. **I.** corinth. 2. **Q**ue dei sunt nemo nouit nisi spiritus dei. **C**ausa ergo incarnationis occulta fuit nisi quibus deus reuelauit per spiritum sanctum sicut apostolus dicit. **I.** corinth. 2. **D**icit ergo ut notum faceret sacramentum. id est sacrum secretum quod ideo est secretum quia voluntatis sue. **M**ath. 11. **C**onstet tibi domine pater celi et terre quod abscondisti hec a sapientibus et prudentibus: et reuelasti ea paruulis. **I**tem **col.** 1. **M**ysterium quod absconditum fuit a seculis et generationibus. nunc autem manifestatum est sanctis eius quibus voluit deus notas facere diuitias glorie sacramenti huius. **Q**uid autem sit hoc sacramentum exponit dicens: Secundum beneplacitum etc. **Q**ue quidem sententia intricata est. et debet sic construi. **E**t notum faceret etc. **Q**uod quidem sacramentum est instaurare omnia in Christo. scilicet per Christum. **O**mnia dico que in celis et que in terris sunt. **I**nstaurare inquit in eo secundum plenitudinem temporum. et hoc secundum beneplacitum eius. **U**bi tria tangit. scilicet sacramenti causam. temporis congruitatem. et sacramenti utilitatem. **C**ausam quodammodo tangit cum dicit. Secundum beneplacitum. **L**icet autem quicquid deo placet bonum sit: hoc tamen beneplacitum dei antinomianice bonum dicitur. quia per ipsum ad perfectam fructificationem bonitatis perducimur. **ps.** Beneplacitum est domino super timentes eum **Rom.** 12. **E**t probetis que sit voluntas dei bona et beneplacens et perfecta. **C**ongruitas temporis fuit in dispensatione plenitudinis de qua dicit **Gal.** 4. **U**bi venit plenitudo temporis misit deus filium suum factum ex muliere. **U**nde apostolus hic excludit questionem frivolum quam gentiles querere consueverunt. ut enim dicit **Iob.** 24. **N**on omnia poterit non sunt abscondita tempora. **U**nde sicut omnia ordinata et dispensata: ita et tempora dispensando et accommodando ea effectibus quos producit secundum congruentiam eorum sicut autem alijs effectibus ab eo productis tempora ordinata sunt: ita et certum tempus preordinauit ab eterno mysterio incarnationis. quod quidem tempus secundum gloriam exiens fuit postquam homo conuictus fuit de sua insipientia ante legem scriptam. dum scilicet creaturas colebat ut creator. **U**nde dicit **Ro.** 1. **D**icentes se esse sapientes stulti facti sunt. **E**t de potentia per legem scriptam quam implere non poterat ut sic homines aduentum Christi de sua sapientia et virtute non presumentes non contemnerent: sed quasi infirmi et quodammodo ignari ipsum quidius affectaret. **E**t effectus huius sacramenti est instaurare omnia. **N**am in quantum facta sunt propter hominem omnia restaurari dicunt. **A**mos. 9. **S**uscitabo tabernaculum dauid quod cecidit et reedificabo aperturas murorum eius. et ea que corruerant instaurabo. **O**mnia inquit que in celis. id est angelos. non quod pro angelis mortuus sit Christus: sed quia redimendo hominem reintegro gratiam angelorum. **ps.** Implebit ruinas etc. **U**bi causa dicitur error originis ne per hoc credamus angelos deum natos redimendos esse per Christum. ut ipse finxit. **E**t que in terris in quantum celestia terrenis pacificat. **col.** 1. **P**acificas per sanguinem crucis eius siue que in terris siue que in celis sunt. **Q**uod est intelligendum quantum ad sufficientiam. et si omnia non restaurant quantum ad efficaciam.

Lectio quarta.

In quo etiam nos forte vocati sumus predestinati secundum propositum eius qui operatur omnia secundum consilium voluntatis sue: ut simus in laudem glorie eius nos qui ante sperauimus in Christo.

Explanatio sancti Thome

Supra posuit apostolus abundantiam gratie quam ipse et alij apostoli a christo receperunt. ne autem crederet aliquis eos proprijs meritis eam recepisse: ideo consequenter ostendit quod gratia eam receperunt vocati a deo non proprijs meritis. **Diuidit autem pars ista in tres.** quia primo ponit gratuitam vocationem. **Secundo** voluntariam dei predestinationem. **ibi.** **Predestinati secundum propositum eius etc.** **Tercio** vtriusque finem **ibi.** **Et simus in laudem glorie eius etc.** **Dicit ergo.** **Dixi quod huiusmodi gratia superabundauit in nobis et quod in christo omnia restaurata sunt.** **In quo etiam.** id est per quem christum nos sorte sumus vocati. id est non nostris meritis sed diuina electione **Col. 1.** **Gratias agentes deo et patri qui dignos nos fecit in parte sortis sanctorum in lumine etc. ps.** **In manibus tuis fortes autem intellectum sciendum est quod multa sunt inter homines que sortuuta videntur et contingunt que tamen sunt secundum diuinam prouidentiam ordinata.** **Sors** nihil aliud est quam exquisitio prouidentie diuine de aliquo contingenti et humano. **Unde augustinus.** super illud ps. **In manibus tuis fortes mee dicitur quod sors non est aliquid malum sed in rebus duobus diuinam exquirens voluntatem.** **Est autem in sortibus triplex peccatum vitandum.** **Primum** quidem **superstitio.** nam omnis vana et illicita religio superstitio est. **Tunc ergo in sortibus incurrit peccatum illiciti superstitiois quando in eis inest aliquod pactum cum demonibus.** **Unde dicitur.** **Ezech. 21.** **Stetit rex babilonis in biuio. in capite duarum viarum diuinationem querens commiscens sagittas ad sortilegium pertinet et interrogare ydola ad superstitutionem.** **Et ibi sortilegium damnatur inter peccata ad superstitutionem pertinentia.** **Secundo** vitandum est peccatum temeritatis dei. nam quando per se homo aliquid potest facere et scire quid debeat facere. si tunc a deo sorte vel alio quo alio tali explorat quid facere debeat: deum temptat. **Quando autem necessitas inuenit neque ipse per seipsum inueniri potest tunc licite a deo inquirat quid facere debeat.** **2 Paral. 20.** **Cum ignoremus quid agere debeamus: hoc solum habemus residuum ut oculos nostros dirigamus ad te.** **Tercio** vitandum est peccatum vanitatis: quod fit si de inutilibus et impertinentibus ad nos inquiramus: puta de futuris contingentibus. **Unde dicitur.** **Actu. 1.** **Non est vestrum nosse tempora vel momenta que pater posuit in sua potestate.** **Potest ergo secundum hoc triplex sors accipi. scilicet quedam diuinatoria. quedam consultoria. et quedam diuinatoria.** **Diuinatoria** est cum aliqui diuidentes hereditatem et concordare non valentes mittunt sortes. puta anulum vel quartam vel aliquod tale dicentes: ille cuiusque euenerit habebit partem istam in hereditate. **Et huiusmodi sortes possunt mitti licite.** **Proverb. 18.** **Contradictioes comprimunt sortes et inter potentes quoque diiudicat. id est inter volentes diuidere.** **Consultoria** autem fit quando quis dubitans quod facere debeat consulit deum mittens sortes. **Job. 1.** **dicitur.** **Quando superuenit tempestas illa in mari conuulserunt deus um sorte mittentes. ut sciret cuius peccato tempestas illa venisset.** **Et hic modus licitus est maxime in necessitatibus et in electionibus potestatum secularium.** **Unde faciunt rotulos de cera in quorum quibusdam ponunt aliquas cartas et in quibusdam non. quos bussulos vocant. ut illi quibus veniunt bussoli cum cartis habeant voces in electione.** **Sed hoc ante aduentum spiritus sancti apostoli fecerunt etiam in electione spirituali.** **Actu. 1.** **quando sortes cecidit super marthiam. sed hoc post aduentum spiritus sancti amplius non licet in predictis electionibus. quia hoc faciendo iniuriarum spiritui sancto. **Tredendum est enim quod spiritus sanctus prouidet ecclesie sue de bonis partibus.** **Unde post aduentum spiritus sancti quando apostoli elegerunt septem dyas****

conos non miserunt sortes. **Et ideo in nulla electione ecclesiastica hoc modo licet.** **Diuinatoria autem sors est inquisitio de futuris solum diuine cognitioni reservatis.** **Et hec semper habet vanitatem admittam nec potest sine vicio curiositatis fieri.** **Quia ergo sors nihil aliud est quam inquisitio rerum que ex diuina voluntate sunt: gratia autem eius ex sola diuina voluntate dependet.** **Unde est quod gratia diuine electionis dicitur sors: quia deus per modum sortis sine occultam prouidentiam non ex alicuius meritis per gratiam internam vocat.** **Deinde cum dicitur.** **Predestinati etc.** ponit voluntariam dei predestinationem de qua dicit **Ro. 8.** **Quos predestinavit hos et vocauit. Cuius quidem predestinationis ratio non sunt merita nostrorum: sed mera dei voluntas. propter quod subdit.** **Secundum propositum eius. Ro. 8.** **Scimus quoniam diligentibus deus omnia cooperantur in bonum his qui secundum propositum vocati sunt sancti.** **Qua autem secundum propositum predestinaverit. probatur. quia non solum hoc sed etiam omnia alia que deus facit operatur secundum consilium voluntatis sue. ps.** **Omnia quecumque voluit dominus fecit.** **Mat. 46.** **Consilium meum stabit et omnis voluntas mea fiet.** **Non autem dicitur secundum voluntatem. ne credas quod sit irratio nabilis. sed secundum consilium id est secundum voluntatem suam que est ex ratione. non semper quod ratio imponat diciturum sed secundum quod designat certam et deliberatam voluntatem.** **Ultimo autem tangit finem vtriusque. scilicet predestinationis et vocationis. scilicet laudem dei.** **Unde dicitur.** **Et simus in laudem glorie eius nos qui ante sperauimus in christo et per nos que credimus in christo laudem gloria dei.** **Mat. 55.** **Montes et colles cantabunt coram vobis laudem. Rayis autem glorie dei ut dicitur Ambrosius. est cum multi acquirunt ad fidem. sicut gloria medici est cum multos acquirat et curat.** **Ecc. 2.** **Qui timetis dominum sperate in illis et in oblectatione veniet vobis misericordia.**

Lectio quinta.

In quo et vos cum audiuissetis verbum veritatis euangeliorum salutis vestre in quo et credentes signati estis spiritu promissionis sancto qui est pignus hereditatis nostre in redemptionem acquisitionis in laudem glorie ipsius.

Postquam enarrauit apostolus beneficia collata communiter omnibus fidelibus et exhibita specialiter apostolis: hic autem enumerat beneficia ipsi ephesijs collata. **Diuidit autem pars ista in duas:** quia primo ponit beneficia eis exhibita. **Secundo** insinuat affectum suum ex ipsis beneficiis excitatum **ibi.** **Propterea et ego audiens etc.** **Prima** iterum in tres diuidit secundum tria beneficia eis exhibita. quia primo ponit beneficium predicationis. **Secundo** beneficium conuersionis ad fidem **ibi.** **In quo et credentes signati estis etc.** **Tercio** beneficium iustificationis. **ibi.** **Signati estis etc.** **Dicit ergo quantum ad primum.** **In quo scilicet christo et vos cum audiuissetis. id est cuius beneficio et virtute audiuissetis verbum predicationis in quantum ipse christus ad vos predicatorum misit **Ro. 10.** **Quomodo audiet sine predicatore. quomodo vero predicabit nisi mittant.** **Item eodem in fra.** **Ergo fides ex auditu: auditus autem per verbum dei.** **Suis ergo beneficio audiunt qui predicatorum eis mittit.** **Luce. 11.** **Beati qui audiunt verbum dei et custodiunt illud.** **Hoc verbum predicationis tripliciter commendat apostolus. Primo** a veritate cum dicit. **Verbum veritatis.** **Quippe quia accipit originem a christo. de quo dicitur **Iohannis. 17.** **Sermo tuus veritas est.** **Iacobi. 1.** **Voluntarie genuit nos verbo veritatis sue. Secundo******

in epistolam ad Ephesios I

quia est annūciatio bona. Unde dicit. Euangeliū quod quidem annūciat summū bonū et vitam eternā. et antio nomasice verbū fidei euangeliū dicit. quasi annūciatio summi boni. *Esa. 52.* Quā pulchri pedes annūciantis et predicantis pacem annūciantis bonū predicantis salutem. *Eccl. 41.* Super montē excelsum ascende tu qui euangelizas syon. Et hoc est opus ad futura bona. Tertio describitur quantū ad bona presentia quia saluat. *En. de dicit.* Salutis vestre. id est quod creditū dat salutē. *Rom. 1.* Non enim erubescō euangeliū. virtus enim dei est in salutē omni credenti. *1. corinth. 15.* Potū autem vobis facio fratres euangeliū quod predicavi vobis quod et accepistis in quo et statis per quod et saluamini. *Quā* tum autē ad beneficiū conuersionis ad fidem dicit. In quo scis xpo. id est in cuius operatiōe vos credentes signati estis. Quod quidē beneficiū ideo ponit fidei quia fides necessaria est audientibus. Frustra enim quis audiret verbum veritatis si nō crederet. Et ipm credere est per xpm. infra secūdo. Gratia enim saluati estis per fidem. Et hoc nō ex vobis donū enim dei est. *Quantū* vero ad beneficiū iustificatiōis dicit. Signati estis. Et hoc per spiritū sanctū qui datus est vobis de quo dicit tria scz q est signū. et q est spūs pmissionis. et q est pignus hereditatis. Signū quidē est inquantū per eum infundit caritas in cordibus nostris: qua distinguimur ab his qui nō sunt filij dei. et quantū ad hoc dicit. Signati estis. id est diuisi a grege dyaboli. *Infra. 4.* Nolite cōstruere spiritū sanctū dei in quo signati estis etc. Sicut enim homines gregibus suis apponūt signa ut ab alijs distinguant ita dñs gregem suū. id est populū spirituali signo voluit signari. Dñs autem populū peculiarem habuit in veteri quidē testamento iudeos. *Eccl. 34.* Vos autē greges mei greges pascue mee homines estis. Unde ps. Nos autem populū eius et oves pascue eius. Sed qz hic grex in pascuis cōpōralibus pascēbat. scz in doctrina corporali et in bonis temporalibz. *Esa. 1.* Si volueritis et audieritis me bona terre comedetis. ideo eū dominus corporali signo scz circūcisionis ab alijs separauit et distinguit. *Scn. 17.* Eritq pactum meū in carne vestra. Prius autē dicit. Circūcideris carnē prepucij vestri ut sit signū fedoris inter me et vos. In nouo autē testamento greges habuit populū christianū. *1. petri. 2.* Conuersi estis nunc ad pastore et episcopū animarū vestrarū. *Job. 10.* Oves mee vocē meam audiet etc. Sed grex iste pascit in pascuis spiritualibus bonis. ideo eū signo spirituali ab alijs dñs distinguit: hoc autē est spiritus sanctus per quez illi qui xpi sunt distinguuntur ab alijs qui nō sunt eius. nūc autē spiritus sanctus amor est. ergo tūc spiritus sanctus datur alicui quando efficitur amator dei et proximi. *Rom. 5.* Caritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritū sanctū etc. Signū ergo distinctiōis est caritas que est a spiritu sancto. *Jo. 13.* In hoc cognoscēt omnes quia mei discipuli estis si dilectionē habueritis ad inuicē. Spiritus ergo sanctus est quo signamur. Spiritus vero pmissionis dicitur duplici ratiōe. Primo quia pmissus est fidelibus. *Eccl. 36.* Spiritū nouū ponam in medio vestri. *Et ezechiel. 37.* Dabo vobis spiritū nouū. Secūdo quia dat cum quadā promissione. ex hoc enim ipso q datur nobis efficitur filij dei. Nam per spiritū sanctū efficitur vñū cum xpo. *Rom. 8.* Si quis autē spiritū dei nō habet hic non est eius. et per sequeus efficitur filij dei adoptiui ex quo habemus promissionē hereditatis eterne quia si filij et heredes. *Rom. 8.* Tertio dicitur pignus inquantū facit certitudinē de pmissa hereditate. Nam spiritus sanctus inquantū adoptat in filios dei est spiritus pmissionis: et ipemet est signum promissionis

adipiscende. Sed ut dicit in glo. Alia littera habet que est arra hereditatis. et forte melius quia pignus est aliud a re pro qua dat et redditur post q ille qui pignus recepit rem sibi debitā habet. Arra autē non est aliud a re pro qua datur nec redditur quia datur de ipso precio quod nō est auferendū sed complendū. Deus autē dedit nobis caritatē tanq pignus per spiritū sanctū qui est spiritus veritatis et dilectionis. Et ideo huiusmodi nō est aliud q quedā particularis et imperfecta participatio diuine caritatis et dilectiōis. Que quidem non est auferenda sed perficiēda. ideo magis proprie dicit arra q pignus. tamē potest nihilominus et pignus dici. Nam per spiritū sanctū deus nobis diuersa dona largit. quorum quedam manent in patria ut caritas que nunq excidit. *1. corinth. 13.* Quedā vero propter sui imperfectionē non manent sicut fides et spes que euacuabuntur ut ibidem dicitur. Sic ergo spiritus sanctus dicitur arra per respectum ad ea que manent: pignus vero per respectum ad ea que euacuabuntur. Ad quid autem signati simus subdit dicens: In redemptionē. Nam si aliquis de nouo aliqua animalia acquireret et adderet gregi suo imposeret eis signa acquisitiōis illius. xpus autem acquisiuit populū ex gentibus. *Job. 10.* Alias oves habeo que nō sunt ex hoc ouili et illas oportet me adducere etc. Et ideo implet eis signū acquisitiōis. *1. petri. 2.* Sens sancta populus acquisitiōis. *Act. 20.* Quā acquisiuit sanguine suo. Sed quia xpus acquisiuit populū istuz non sic q nunq fuerit suus: sed quia aliquādo fuerat suus et opprimebat a seruitute dyaboli in quā peccando se redegit. ideo non dicit simpliciter acquisiuit. sed addit in redemptionem. Quasi dicat. Non simpliciter de nouo acquisiuit sed quasi a seruitute dyaboli per sanguinē eius redempti. *1. petri. 1.* Non corruptibilibus auro et argento redempti estis etc. Acquisiuit ergo xpus nos redimēdo non q accrescat inde aliquid deo quia bonoz nostrorū non indiget. *Job. 35.* Si iuste egeris quid donabis ei: aut quid de manu tua recipiet? Ad quid autem acquisiuit nos xpus subdit. In laudem glorie ipsius. id est ut ipse deus laudet. *Esaie. 43.* Qui inuocat nomen meū in gloriā meam creauit eum.

Lectio sexta.

Propterea et ego audiens fidem vestram que est in xpo iesu: et dilectionem in omnes sanctos: nō cesso gratias agens pro vobis memoriam vestri faciens in orationibus meis: ut deus domini nostri iesu xpi pater glorie det vobis spiritum sapientie et reuelatiōis in agnitione eius. illuminatos oculos cordis vestri: ut sciatis que sit spes vocatiōis eius et que diuitie glorie hereditatis eius in sanctis et que sit superueniens magnitudo virtutis eius in nos qui credimus.

Postq enumerauit apostolus beneficia ephesijs collata per xpm: hic ostendit quomō affectus suus creuit ad eos. Dicit autēz hec pars in tres partes. quia primo premitit bonoz que audire et eis commemoratio. Secūdo de perceptis beneficijs gratiarum debita actio. ibi. Non cesso gratias agens etc. Tertio subditur pro futura beneficijs eius oratio ibi. Memoriam vestri faciens etc. Bona autem que de eis audiuit sunt duo. Prū quo ordinant ad deū: et hoc est fides. et quantū ad hoc dicit.

Explanatio sancti Thome

Et propterea: Et ego audiens fidem vestram que est in xpo iesu. que quidem facit habitare deum in homine infra tercio. Habitare xpm per fidem in cordibus vestris. Item corda purificat. Act. 15. Fide purificans corda eorum. Item sine lege iustificat Rom. 3. Arbitramur iustificari hominem per fidem sine operibus legis. Secundum quo ordinatur ad proximum et hoc est dilectio. et quantum ad hoc dicitur dilectionem. id est opera caritatis. que quidem dilectio est spirituale signum quod homo sit discipulus xpi. Job. 13. In hoc cognoscet omnes quia mei estis discipuli si dilectionem etc. Et ibidem. Mandatum nouum do vobis ut diligatis inuicem etc. Dilectionem dico in omnes sanctos. Nam omnes quos ex caritate diligimus debemus eos diligere: vel ideo quia sancti sunt. vel ut sancti sint. Mala. ultimo dum tempus habemus operemur bonum ad omnes: maxime autem ad domesticos fidei etc. Deinde cum dicitur. Non cesso etc. agit apostolus gratias de bonis et beneficiis huiusmodi auditis dicens: Non cesso gratias agens etc. Contra quia non semper poterat continue pro eis gratias agere. Respondet apostolus dicit non cesso. id est horis debitis. vel non cesso quia affectus gratias agendi pro vobis sine cessatione habitualiter est in me. Col. 1. Non cessamus pro vobis orantes et postulantes etc. Rom. 1. Sine intermissione memoria vestri facio semper in orationibus meis. Consequenter orat apostolus pro beneficiis eis in futurum concedendis et quantum ad hoc dicit. Memoria vestri etc. Et hec diuidit in tres. quia primo proponit quedam que eis petit. Secundo exponit ea ibi. In agnitione eius etc. Tercio ostendit exemplar et formam illorum. ibi. Secundum operationem potentie etc. Dicit ergo quantum ad primum. Non solum gratias ago quantum ad beneficia preterita que recepistis. et quantum ad bona audita de vobis. sed etiam oro ut omnino in futurum accrescant. memoria vestri faciens in orationibus meis per hunc. scilicet ut deus dominus noster iesus xpi pater glorie etc. **U**bi sciendum quod dominus noster iesus xpi et deus et homo est. Et in quantum homo est deum habet cum sit copositus ex anima et corpore. quorum utriusque sunt creature competit deum habere. secundum autem quod deus est patrem habet. Job. 20. Ascendo ad patrem meum et patrem vestrum. deum meum et deum vestrum. Similiter etiam secundum quod est deus est gloria patris. Heb. 1. Qui cum sit splendor glorie etc. Est etiam gloria nostra quia ipse est vita eterna. 2. Jo. ultimo. Sumus in vero filio eius: hic est verus deus et vita eterna. Sic ergo dicit ut deus dominus noster iesus xpi secundum quod est homo et pater glorie. xpi qui est gloria eius? **P**ropter. 23. Gloria patris filius sapiens etc. Et glorie nostre in quantum dat omnibus gloriam. **D**einde cum dicit. **D**et vobis etc. ponit ea que petit que sunt duo. **U**bi sciendum est quod quedam sunt dona communia omnibus sanctis. scilicet illa que sunt necessaria ad salutem. ut fides spes caritas. et hec habebat ut iam patet. **A**lia autem sunt dona specialia et quantum ad hoc pro eis orat. primo quidem pro dono sapientie. et quantum ad hoc dicit. **E**t det vobis spiritum sapientie quem nullus potest dare nisi deus. Sapi. 9. Sensum autem tuum quis sciet nisi tu dederis sapientiam et miseris spiritum sanctum tuum de altissimis. **S**ecundo orat pro dono intellectus. et hoc consistit in reuelatione spiritualium secretorum propter quod dicit. **E**t reuelationis que etiam a solo deo est. **D**aniel. 2. Est deus in celis reuelans mysteria. **E**xponit autem que sunt ista que petit. et primo quod pertinet ad donum sapientie. **S**ecundo quod pertinet ad donum intellectus ibi. **E**t sciatis que sit spes etc. **A**d donum autem sapientie pertinet cognitio diuinorum. **U**nde petere donum sapientie est petere quod habeat cognitionem dei. **E**t hoc petit ibi. **I**n agnitione dei etc. **Q**uasi dicat. **H**oc peto ut per spiritum sapientie habeatis illuminatos oculos cordis vestri in

agnitione dei. scilicet clarior eius. scilicet dei. **I**llumina oculos meos etc. **H**oc est contra eos qui habent oculos illuminatos tantum ad temporalia cognoscenda cum magis tamen sit necessarium et etiam gloriosum cognoscere deum. **I**ere. 9. **N**on gloriatur sapiens in sapientia sua et non gloriatur diuites in diuitiis suis: sed in hoc gloriatur qui gloriatur scire et nosce me. **A**d donum autem intellectus tria pertinentia ponit. **U**num quantum ad statum presentem. et duo quantum ad futurum. **A**d statum vero presentem pertinet spes que est necessaria ad salutem. **R**om. 8. **S**pe enim salui facti sumus etc. et quantum ad hoc dicit. **E**t sciatis que. id est quanta sit spes vocacionis eius. id est virtus spei. et de quanta re sit. **Q**ue quidem et maxima est quia de maximis. **1. petri. 1. R**eges nerant nos in spem vitam per resurrectionem iesu xpi ex mortuis etc. **E**t maxima virtutum. **I**eb. 6. **F**ortissimum solatium habeamus qui consistimus ad tenendam propositam spem quam sicut anchoram habemus anime etc. **S**ed quia ea que speramus sunt de futura vita. ideo alia duo pertinent ad vitam futuram. vnum quidem pertinet ad omnes iustos communiter quod est premium essentiale. **E**t quantum ad hoc dicit. **E**t que diuitie glorie etc. **U**bi ponit quantum ad illa dona pertinentia. **P**rimum est quod sunt copiosissima. et quantum ad hoc dicit. **D**iuitie. **P**rouerb. 1. **A**bundantia profuerit terrore malorum sublato. **P**s. **G**loria et diuitie in domo eius etc. **P**rouerb. 8. **N**ec sunt diuitie et gloria etc. **S**ecundo quod sunt clarissima. **E**t quantum ad hoc dicit. **G**lorie. **R**om. 2. **G**loria autem et honor et pax omni operanti bonum etc. **T**ercio quod sunt stabilissima et quantum ad hoc dicit: **H**ereditatis. **E**a enim que hereditaria sunt stabilius possident. **E**ccl. 3. **S**tabilia sunt bona illius in domo **P**s. **D**ominus pars hereditatis mee et calicis etc. **Q**uarto quod erunt intima. **E**t quantum ad hoc dicit. **I**n sanctis. **R**om. 8. **N**on sunt condigne passionibus huius temporis etc. **2. corinth. 4. S**upra modum in sublimitate glorie potius operamur in nobis. **A**liud quod ponit pertinet ad futuram gloriam est quod specialiter pertinet ad apostolos. **U**nde dicit. **E**t que sit supple. sciatis supereminens magnitudo virtutis eius scilicet in bonis. **Q**uasi dicat. **L**icet omnibus sanctis abundanter diuitias glorie tribuat: supereminens tamen tribuat apostolis. **M**agnitudo enim virtutis ostendit in effectu. **U**nde quanto magis effectus virtutis diuine in alio inuenit. tanto ibi virtus diuina maior ostendit: licet in seipsa sit vna et indiuisa. **E**t ideo quia maior effectus virtutis diuine est in apostolis. ideo magnitudo virtutis erit in eis. **E**t quod maior sit in eis effectus ostendit subdens. **Q**ui credidimus id est qui sumus primitie credentium. **2. corinth. 4. M**os credidimus propter quod et loquimur scientes quod ille qui suscitauit iesum et nos cum iesu suscitabit. propter quod dicebat. **2. thimo. 1. S**cio cui credidi et certus sum etc. **I**deo illi inter vos per quos alij instructi sunt et vocati ad fidem. sicut doctores presentius premiabunt. quia ut dicitur in glo. quoddam incrementum glorie habebunt summi doctores ultra illud quod communiter omnes habebunt. propter quod **D**aniel. 12. **D**os ceteri assumulant splendori firmanenti. sed doctores assumulant stellas. **Q**ui autem docti fuerint quasi splendor firmamenti. et qui ad iusticiam erudierint multos quasi stelle in perpetuas eternitates.

Lectio septima.

Secundum operationem potentie virtutis eius quod operatus est in xpo suscitans illum a mortuis et constituens ad dexteram suam in celestibus super omnem principatum et potestatem et virtutes

in epistolam ad Ephesios. I.

et dominatione et omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo: sed etiam in futuro.

Enumeratis beneficiis que apostolus conferenda optat ephesijs in futurum: hic consequenter ponit formam et exemplar. Sicut autem vita christi est forma et exemplar iusticie nostre: ita et gloria et exaltatio christi est forma et exemplar glorie et exaltationis nostre. Ideo hic apostolus duo facit quia primo proponit formam exaltationis beneficii et donorum in generali. Secundo manifestat eam in speciali. ibi. Suscitans illum a mortuis etc. Forma autem et exemplar operationis diuine in nos est operatio diuina in christo. Et quantum ad hoc dicit. Secundum operationem. id est ad similitudinem operationis potentie virtutis eius. id est virtuosae potentie dei qua operatus est in christo exaltans caput illud. super plebem ita virtuosae operabitur nobis. **Phil. 3.** Saluatores expectamus dominum nostrum iesum christum qui reformabit corpus humilitatis nostre etc. Nos autem exaltari ad similitudinem exaltationis christi frequenter legimus in scriptura. **Rom. 8.** Si copatiuntur et glorificemur. Item **Apoc. 3.** Qui vicerit dabo ei sedere mecum in throno meo sicut et ego vici et sedi cum patre meo in throno eius. Consequenter explicat formam et exemplar in speciali: manifestans ea que pertinent ad exaltationem christi. loquendo de christo in quantum est homo dicens: Suscitans illum etc. Circa quod tria beneficia ponit exaltationis christi. Primum est transitus de morte ad vitam. et quantum ad hoc dicit. Suscitans illum a mortuis. Secundum est exaltatio ad gloriam altissimam. et quantum ad hoc dicit. Constituens illum ad dexteram suam. Tertium est sublimatio ad potentiam maximam. et quantum ad hoc dicit. Et omnia subiecit sub pedibus eius. Dicit ergo quantum ad primum. dico hoc erit finis operatione que operatus est in christo. scilicet deus per eadem virtute quam habet cum christo. Unde et ipse christus seipsum resuscitauit et deus per eum resuscitauit. **Ro. 8.** Si spiritus eius qui resuscitauit iesum a mortuis habitat in vobis: qui resuscitauit iesum a mortuis viuificabit et mortalia corpora vestra. Quantum vero ad secundum dicit. Constituens illum etc. Que quidem celsitudo glorie potest tripliciter considerari. scilicet per comparationem ad deum. per comparationem ad corporales creaturas. et per comparationem ad creaturas spirituales. Si ergo consideret per comparationem ad deum. sic constitutus est ad dexteram suam. que quidem dexteram non est intelligenda pars corporalis. quia ut dicit **Job. 4.** Spiritus est deus. sed metaphorice dicitur: ut sicut per dexteram intelligitur nobilitas et virtuosior pars hominis: ita cum dicimus christum iesum constitutum ad dexteram dei intelligat secundum humanitatem constitutus in potentioribus bonis patris. et secundum diuinitatem intelligat equalis patri. Unde **ps.** Dixit dominus domino meo: sede a dextris meis etc. Item **marci vlti.** Et dominus quidem iesus postquam locutus est eis assumptus est in celum et sedet ad dexteram dei. In comparatione vero ad corporales creaturas dicitur in celestibus. Nam corpora celestia tenent supremum locum in comparatione ad alia corpora. infra quarto. Qui descendit ipse est et qui ascendit super omnes celos. In comparatione vero ad spirituales creaturas. Primum specialiter. Secundo quantum ad omnia communiter. ibi. Et super omne nomen etc. **Ab** hoc autem intelligentiam sciendum est quod noue sunt ordines angelorum: quorum quatuor apostolus tangit hic. qui quidem sunt medij. Nam supra eos sunt tres superiores scilicet throni cherubin et seraphin. Sub eis autem sunt duo inferiores scilicet archangeli et angeli. Qui quidem noue ordines distinguuntur in tres hierarchias. id est sacros principatus. In quibus qualibet assignantur tres ordines. sed in assignatione ordinum hierarchie prime conueniunt omnes doctores in hoc scilicet quod supremus ordo ipsius sit seraphin. secundus cherubin. tertius throni. In assignatione vero ordinum aliarum duarum hierarchiarum scilicet medie et infime discordat Dionysius et Gregorius. Nam Dionysius in supremo ordine medie hierarchie ponit dominationes. In secundo virtutes. In tercio potestates descendendo. In supremo vero ordine infime hierarchie posuit principatus. In secundo archangelos. In tercio angelos. Et hec assignatio ordinum concordat littere presenti. Nam apostolus ascendendo incipit a supremo infime hierarchie: qui est septimus. Gregorius autem aliter ordinat. quia ponit principatus in medio dominationum et potestatum quod pertinet ad secundum ordinem medie hierarchie. virtutes vero ponit in medio potestatum et archangelorum quod pertinet ad supremum ordinem infime hierarchie. Et hec assignatio etiam fulcimentum habet ex verbis apostoli. **Col. 3.** vbi dicit. Sive throni sive dominationes sive principatus sive potestates. vbi illos ordines enumerat descendendo. Sed reseruata ordinatio Gregorij vsique legamus epistolam ad col. ad presens via Dionysij magis competentem presenti littere persequemur. Ad cuius intellectum sciendum est quod potestates considerari tripliciter ordo rerum. Primo quidem secundum quod sunt in prima omnium causarum scilicet in deo. Secundo vero secundum quod sunt in causis vniuersalibus. Tertio secundum determinationem ad speciales effectus et quia omnia que sunt in creaturis ministrant per angelos. ideo secundum triplicem acceptionem ordinis rerum distinguuntur tres angelice hierarchie: ad quarum unam pertinet accipere rationes rerum in ipso rerum vertice scilicet deo. ad aliam vero pertinet accipere rationes rerum in causis vniuersalibus. ad aliam vero in proprijs effectibus. Nam quanto mentes angelice sunt superiores: tanto diuina illuminatio in maioribus vniuersalitate recipiunt. Et ideo ad supremam hierarchiam pertinet administratio rerum in comparatione ad deum. Propter quod ordines hierarchie istius designantur per comparationem ad deum. quia seraphin dicitur ardentes et vniti deo per amorem. Cherubin vero quasi lucetes in quantum supereminenter diuina secreta cognoscunt. Throni vero in quantum in eis deus sua iudicia exercet. De istis tribus ordinibus nulla facit hic apostolus mentionem. Ad mediam hierarchiam pertinet rerum administratio per comparationem ad causas vniuersales. vnde designantur ordines hierarchie illius nominibus ad potestatem pertinentibus cum cause vniuersales sint virtute et potestate in inferioribus et particularibus. Ad potestates autem que habent vniuersale regimen tria pertinent. Primo quod sit aliquis per imperium dirigens. Secundo quod sint aliqui qui impedimenta executionis repellant. Tertio quod sint aliqui qui ordinem qualiter alij imperium exequant. Nostrum autem primum pertinet ad dominationes que ut dicitur Dionysius sunt libere ab omni subiectione nec ad exteriora mittunt. sed eis qui mittunt imperant. Secundum vero pertinet ad virtutes que prebent facultatem ad imperium implendum. Tertium vero pertinet ad potestates imperium exequentes. Ad infimam autem hierarchiam pertinet administratio rerum in comparatione ad speciales effectus. vnde de nominibus ad eas pertinentibus nuncupantur. Unde angeli dicuntur illi qui exequentur ea que pertinent ad salutem singulorum. Archangeli vero qui exequentur ea que pertinent ad salutem et vtilitatem magnorum. Principatus vero dicuntur illi qui presunt singulis prouincijs. His ergo expositis christus super omnes est. De his vero quatuor apostolus speciale mentionem facit. Cuius ratio est: quod horum quatuor ordinum nomina a dignitate imponunt. et quia agit de dignitate christi. ideo hic specialiter eos nominat et ostendat christum omnium dignitate creatam excedere.

Explanatio sancti Thome

Consequenter cum dicit. Et omne nomen quod nominatur etc. ostendit christum exaltatum esse communiter supra omnem creaturam spirituales. dixerat enim supra christum esse exaltatum super omnes creaturas spirituales que a potestate de nominantur. Sed quia preter illos angelorum ordines in sacra scriptura quidam alij ordines celestium spirituum inueniuntur. scilicet seraphim. *Isaie. 6.* et cherubin. *Ezech. 10. 2. 11. 4. 1.* et throni. in *ps.* Et de istis non fecerat mentionem. ideo ostendit christum finem quod homo supra omnes butusmodi ordines esse exaltatum. propter quod subiugit dicens. Et super omne nomen etc. id est non solum super principatus sed super omne nominabile. **S**ciendum est enim quod nomen imponitur ad cognoscendum rem. unde significat rei substantiam cum significatum nominis sit distinctiva ratio rei. Cum ergo dicit. Et omne nomen quod nominatur dat intelligere quod exaltatur est supra omnem substantiam de qua potest haberi noticia et nomine comprehendendi. **Q**uo dico ut excludat substantiam diuinitatis que incomprehensibilis est. Unde glo. dicit. **S**upra omne nomen. id est nominabile. Et ne intelligat quod sit supra nomen dei. ideo subdit. **Q**uod nominatur. **M**aximas diuina nullo modo concludi vel nominari potest. **A**d dicit autem non solum in hoc seculo sed etiam in futuro. quod multa sunt in hoc seculo que noticia comprehendimus et nominamus. quedam tamen sunt in futuro seculo que hic comprehendendi non possunt: nec etiam nominari: quia ut dicit. *1. corinth. 13.* **E**x parte cognoscimus et ex parte prophetamus. **N**ominant tamen hec a beatis que sunt in futuro seculo. **H**uiusmodi autem sunt de quibus dicit apostolus. *2. corinth. 12.* quod audiuit audiuit archana verba que non licet hominibus loqui. Et tamen super hec omnia exaltatus est christus. **Psalm. 2.** Dedit illi nomen quod est super omne nomen.

Lectio octaua.

Et omnia subiecit sub pedibus eius: et ipsum dedit caput supra omnes ecclesiam qui est corpus ipsius et plenitudo eius qui omnia in omnibus adimplet.

Supra egit apostolus de exaltatione christi et quantum ad eius transitum de morte ad vitam in illa particula. **S**ufficit illi etc. et de eius exaltatione ad gloriam altissimam. in illa particula. **E**t constituens ad dexteram etc. hic agit de eius exaltatione quantum ad potestatem maximam. **C**irca quod duo facit. quod primo agit de christi potestate respectu totius creature. **S**ecundo de eius potestate respectu ecclesie. **I**bi. Et ipsum dedit etc. **D**icit ergo quod respectu totius creature habet vniuersalem potestatem quia omnia subiecit. scilicet deus pater sub pedibus eius. **U**bi sciendum est quod hoc quod dicit. **S**ub pedibus. potest accipi dupliciter. **U**no modo ut sit locutio figuratiua et similitudinaria. ut scilicet per hoc dicitur intelligi quod omnis creatura totaliter est subiecta potestati christi. **I**llud enim est a nobis omnino subiectum quod pedibus conculcamus. **E**t de ista potestate dicit *Matth. vlti.* **D**ata est mihi omnis potestas in celo et in terra. *Heb. 2.* **I**n eo enim quod et omnia subieciuntur nihil dimisit non subiectum ei. **A**llo modo ut sit locutio metaphorica. **M**ax per pedes intelligit infima pars corporis. per caput vero supremam rationem partis. tamen diuinitas que est supremum in christo intelligit per caput. *1. corinth. 11.* **C**aput vero christi deus. humanitas vero que infima est intelligit per pedes *ps.* **A**dorabimus in loco ubi steterunt pedes eius. **E**t ergo sensus quod omnia creata non solum subiecit pater christo in quantum est deus cui ab eterno omnia sunt subiecta sed etiam humanitati eius. **A**duertendum est autem hic quod christo subieciunt aliqua dupliciter. quia quedam voluntarie et quedam inuoluntarie. **H**oc autem origenes non intelligens sumpsit ex hoc verbo

apostoli occasionem erroris dicens. quod omnia que subieciuntur christo participat salutem quia ipse est vera salus. **E**t ideo dicit quod omnes demones et dantur aliquando saluabuntur ut subieciantur sub pedibus christi. hoc autem est contra sententiam domini. *Matth. 23.* **D**iscedite a me maledicti in ignem eternum qui paratus est dyabolo et angelis eius. et concludit in fine capituli. **I**bi hi in supplicium eternum. **D**icendum est ergo quod omnia subiecit sub pedibus eius. sed quedam voluntarie tanquam saluator: puta iustos qui in vita presentis impleant voluntatem dei. et isti subieciuntur ei ut impleat eorum desiderium et voluntatem expectantes illud quod dicit de bonis *Prover. 10.* **D**esiderium suum iustus dabit. **Q**uedam vero subieciuntur ei inuite tanquam iudici ut christus de his sua voluntatem faciat. **E**t isti sunt mali de quibus potest intelligi illud *Luce. 19.* **V**eritamen inimicos meos illos qui noluerunt me regnare super se. adducite huc et interficite coram me. **D**einde cum dicit **E**t ipsum dedit caput etc. agit de potestate christi respectu ecclesie. **C**irca quod tria facit. quod primo ponit habitu dominum christi ad ecclesiam. **S**ecundo habitum dominum ecclesie ad christum. **T**ercio exponit illas habitudines. **Q**uantum ad primum dicit. **E**t ipsum dedit deus pater caput super omnem ecclesiam scilicet tam militarem que est hominum in presenti uiuentium quam triumphantem que est ex hominibus et angelis in patria. christus enim finem quasi communem rationem caput est etiam angelorum. *Col. 2.* **Q**ui est caput omnium principatus et potestatis. sed finem speciales rationes est christus caput hominum spiritualiter. **N**am caput triplicem habitudinem habet ad membra. **P**rimo quidem quo ad preeminentiam in situ. **S**ecundo quo ad diffusionem virtutum quia ab eo omnes sensus deriuantur in membra. **I**tem quo ad conformitatem in natura. **S**ic ergo quantum ad preeminentiam et quantum ad diffusionem christus est caput angelorum. **M**ax christus preest angelis etiam finem humanitatem. *Heb. 1.* **T**anto melior angelis effectus quanto pre illis differentius non men hereditauit. **I**tem christus etiam finem quod homo angelos illuminat et in eis inluit ut dyonysius. *ppat. ex verbis Isaie 63. scilicet.* **Q**uis est iste qui venit de edo etc. dicitur hec uerba esse supremorum angelorum. **Q**uod autem sequitur. **E**go qui loquor iustitiam. dicit esse uerba christi eis immediate respondentis. **E**t quo datur intelligi quod non solum inferiores sed etiam superiores angelos christus illuminat. **Q**uantum autem ad nature conformitatem christus non est caput angelorum quia non angelos apprehendit sed semen abrae. ut dicit *Heb. 1.* **S**ed est caput hominum tantum. **C**anti. 4. **V**ulnerasti cor meum soror mea. scilicet per naturam et sponsa per gratiam. **Q**uantum ad habitudinem ecclesie ad christum dicit. **Q**ue est corpus eius. scilicet in quantum est ei subiecta et recipit ab eo influentiam et habet naturam conformem cum christo. *1. corinth. 12.* **S**icut enim corpus unum est et habet multa membra: omnia autem membra corporis cum sint multa unum corpus sunt: ita et christus. ut enim in uno spiritu omnes nos unum corpus baptizati sumus. **E**xponit autem quod dicit que est corpus ipsius subdens. **E**t plenitudo eius etc. **Q**ueritur enim cur in corpore naturali singulorum membra. scilicet manus pedes os et huiusmodi. respondet hoc esse ideo ut deseruiat diuersis operatiombus anime. quarum ipsa potest esse causa et principium et que sunt virtute in ipsa. **N**am corpus est factum propter animam et non e converso. **U**nde finem hoc corpus naturale est quedam plenitudo anime. nisi enim essent membra cum corpore completa non posset anima suas operas plenarie exercere. **S**imiliter itaque est hoc de christo et de ecclesia. **E**t quia ecclesia est instituta. propter christum dicitur quod ecclesia est plenitudo eius scilicet christi. id est ut omnia que virtute sunt in christo quasi quoddammodo membris ipsius ecclesie impleantur: dicitur scilicet omnes sensus spirituales et dona et quicquid potest esse in ecclesia que omnia superabundanter sunt

in epistolam ad Ephesios II

in christo ab ipso deriuentur in membra ecclesie et perficiantur in eis. Unde subdit. Qui oia in omnibus adimpletur scilicet dum hunc quidem qui est membrum ecclesie facit sapienter secundum perfectam sapientiam que est in ipso. illi uero iustus secundum perfectam iusticiam et sic de alijs.

Capitulū secundū.

Et vos cum essetis mortui delictis et peccatis uestris in quibus aliquando ambulastis secundum principem potestatis aeris huius: spiritus qui nunc operatur in filios dissidentie: in quibus et nos aliquando conuersati sumus in desiderijs carnis nostre facientes uoluntatem carnis et cogitationū: et eram⁹ natura filij ire sicut ceteri. Supra enumerauit apostolus beneficia humano generi per christum communiter exhibita: hic apostolus commemorat eadem per comparationē ad eorum statū preteritū. Statū autē eorum preteritū dupliciter considerari potest. Primo quidem quantum ad statum culpe. Secundo quantum ad statū gentilitatis eorum. Apostolus ergo duo facit. quia primo commemorat beneficia quantum ad primum statū eis exhibita. Secundo commemorat ea per comparationē ad statum secundū ibi. Propter quod memores estote etc. Primum itē in duas. quia primo recitat apostolus statū culpe ipsorum. Secundo beneficij gratie iustificationis ibi. Deus autē qui diues est etc. Primum itē in duas. quia primo commemorat statū culpe quantum ad gentiles. Secundo quantum ad iudeos ibi. In quibus et nos omnes etc. Primum itē in duas. quia primo premitit beneficij generalitatem. Secundo subdit huius necessitatē ibi. Cum essetis mortui etc. Dicit ergo. Dico quod deus magnifice operatur in fidelibus secundum operationē potentie uirtutis eius quā operatus est in christo: et hoc quod suscitauit illum a mortuis. secundum hanc ergo operationē ad huius operationis exemplū conuincit nos uite scilicet gratie de morte peccati. Osce. 6. Uiuificauit nos post duos dies in die tertia suscitauit nos etc. Col. 3. Si surrexistis cum christo que sursum sunt etc. Necessitatē uero huius beneficij ostendit cum dicit. Cum essetis mortui etc. Ubi optime describit eorum culpam. Primo quantum ad multitudinem quia cum essetis mortui scilicet morte spirituali que pessima est. ps. Mors peccatorū pessima. Peccatū enim mors dicitur. quia per ipsum homo a deo qui est uita separatur. Johan. 14. Ego sum uia ueritas et uita. Mortui in quibus delictis et peccatis uestris. Ecce multitudo. In delictis quidem quantum ad obmissa. ps. Delicta quis intelliget etc. Et peccatis quantum ad commissa in quibus aliquando ambulastis. Quod ideo dicit ut multitudinē peccatorū exaggeret. Nam aliqui si ad horā mortui sunt in peccatis et in delictis. cessant tamē aliquando et peccare desunt. sed isti de malo in peius pedentes et ambulantes proficiebant. Simile habet psal. 3. Multi enim ambulāt quos sepe dicebā uobis: nunc autē et stens dico. Jer. 2. Ambulauerunt post uanitatē suā et uani facti sunt. Secundo quantum ad causam que ponit duplex. Una ex parte huius mundi qui alliciebant a rebus mundi. et quantum ad hoc dicit. Secundum seculū mundi huius id est secundum secularem uitā rerū mundanarū que uos alliciunt. r. Johan. 2. Si quis diligit mundū non est charitas patris in eo. Propter quod premitit. Nolite diligere mundū. Alia causa est ex parte demonū quibus seruebant: de quibus dicitur Sap. 14. Infandorū idolorū cultura omnis mali cau-

sa est et inritū. Et quantum ad hoc dicit. Et secundum principem potestatis. Quā quidem causam describit tripliciter. Primo quidem quantum ad potestatem dicens: Secundum principem potestatis. id est potestatem exercentē. non quod habeat eam naturaliter: cum nec domin⁹ nec creator sit ex natura sed in quantum dominatur hominibus qui se ei peccato subiiciunt. Johan. 12. Nunc princeps huius mundi exciet foras. Et. 14. Venit princeps huius mundi et in me non habet quicquid. Secundo quantum ad habitationē. quia aeris huius id est qui habet potestatem in hoc aere caliginoso. Tercio ubi sciendum est quod de istis demonibus duplex est opinio apud doctores. Quidam enim dixerunt demones quod ceciderunt non fuisse de supremis ordinibus. sed de inferioribus qui presunt corporibus inferioribus. Constat autem totā creaturā corporalem administrari a deo ministro angolorū. Et hec est opinio Iohannis damasceni scilicet quod primus eorum qui ceciderunt preerat ordini terrestrium quod forte sumptū est ex dicto platonis qui ponebat quāsdā substantias celestes seu mundanas. Et secundum hoc exponitur hec quod dicit aeris hui⁹. id est ad hoc creati ut presiderent aeri huic. Alij uero uolunt et melius quod fuerint de supremis ordinibus ita quod hoc quod dicit aeris hui⁹ sit ad ostendendū ipsum aerē esse habitationem ipsorum in penā eorum. Unde iudas in sua canōica dicit. angelos uero qui non seruauerunt suū principatū sed deliquerunt suū domiciliū in iudiciū dei magni vincal eternis sub caligine reseruauit. Ratio autē quare non statim post eorum casum retrusū sunt in infernū sed dimittuntur in aere. est quia deus noluit quod ipsis peccantibus eorum creatio totaliter frustraretur. et ideo dedit eos hominibus in exercitiū quo bonis preparent coronā: malis autē eternam mortē. et quia usque ad diē iudicij est nobis tempus bellī et merendi. ideo usque tunc in aere permanebunt. post diem uero iudicij retrudentur in infernū. Aduertendum etiā quod una littera habet spiritus: et sic est gr̄ casus et ponitur singulare pro plurali. Quasi dicat spiritus. Aliqua littera habet spiritū et tunc est accusatiui casus. ut dicat secundum principem spiritū id est qui princeps est spirit⁹. Tertio quantum ad operationē ibi cum dicit. Qui nunc operatur in filios dissidentie id est in illos qui a se repellūt fructus passionis christi qui erant filij dissidentie. Vel quod de eternis non habent fidem nec spem salutis per christum. Et in talibus princeps potestatis aeris huius libere operatur dicens eos quo uult. de quibus infra. 4. dicitur. Qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitie in operationem imundicie. Vel dissidentie id est de quibus eis est dissidentū id est qui ex malicia peccant. in quibus princeps huius mundi etiā operatur ad nutū. De his enim quod ex ignorantia et infirmitate peccant non est dissidentū nec in eis princeps iste operatur ad nutū. Sed contra. de nemine est desperandū quod diu uiuit. Respondeo dicendū est quod de alijs quo potest esse duplex spes. Una ex parte hominis. alia ex parte diuine gratie. Et sic de aliquo potest desperari ex parte sua: de quo tamē desperandū non est ex parte dei. sic de desperandū erat de lazaro iacente in sepulchro quod resurrexerit ex parte sua: de quo tamen desperandū non erat. ex parte dei a quo resuscitatus est. De illis uero quod ex malicia sunt multum in peccatis diuersi si attendatur eorum uirt⁹ desperari potest. Infixus sum in limo pfundi et non est substantia. Non tamē si attendat uirtus diuina. De istis autē filiis dissidentie dicit infra. 5. Nemo uos seducat inanibus uerbis. Propter hoc enim uenit ira dei in filios dissidentie. Unde inde cum dicit In quibus et nos omnes etc. Commemorat apostolus statū culpe quantum ad iudeos: ostendens eos omnes in peccato fuisse secundum illud Ro. 3. Causari sumus iudeos et grecos omnes sub peccato esse. Attendenda est tamē

Explanatio sancti Thome

differentia circa hoc. quia apostolus agens de culpa gēs
titiū assignauit duas causas culpe fuisse. Anaz scilicet ex
parte mūdi. aliā ex parte demonū quos colebat. Quia
ergo iudei erant similes gentilibus in statu culpe q̄tum
ad primā causam. nō autē q̄tū ad scđam. ideo ap̄tus non
facit mentiones de culpa eorū nisi q̄tum ad causam que
est ex parte mundi. Circa qđ tria facit. Primo cōmemo
rat eorū culpam q̄tum ad peccatū cordis. Secūdo q̄tū
ad peccatū operis. Tertio q̄tum ad peccatū originis.
Peccatum vero cordis insinuat per desideria carnis. et
q̄tum ad hoc dicit. In quibus scilicet peccatis et delictis
nos omnes scilicet iudei aliquando conuersati sum⁹ agē
tes vitam nostrā in desiderijs carnis nostre id est carna
libus. Tit. 3. Erasmus est aliquando et nos insipientes
et increduli: errantes et seruientes desiderijs et voluptati
bus varijs etc. Ro. 13. Carnis curā ne feceritis in deside
rijs. Peccatū vero operis insinuat cū dicit. Faciētes vo
luntates etc. Peccatū est operis nihil aliud est q̄ exp̄s
sio interioris concupiscentie. Est autē quedam concupi
scentia carnis: sicut sunt concupiscentie naturales. puta
cibi per quā conseruat̄ indiuidū: et venereorū p̄ quā con
seruatur species. et q̄tum ad hoc dicit. Faciētes volun
tates carnis. id est ea in quibus caro delectat̄. Rom. 8.
Qui autē in carne sunt deo placere non possunt. Ques
dam vero est concupiscentia cognitionis eorū scilicet que
non veniūt ex desiderio carnis sed ex ipso appetitu ani
me vt honoris ambitio et proprie excellentie et huiusmo
di. Et quantū ad hoc dicit. Et cogitationū. id est exequē
tes illas concupiscentias que causantur ex instinctu co
gitationū nostrarū. Peccatū vero originis insinuat dicens.
Et eramus natura filij ire. Quod quidē peccatū ex pri
mo parente nō solum in gentiles: sed etiā in iudeos trās
funditur. Ro. 5. Sicut per vnū hominē in hunc mundū
peccatū intrauit et per peccatū mors. ita et in omnes ho
mines mors pertransiuit in quo omnes peccauerunt. Et
sic homines per baptismū mundantur a peccato origia
li solum q̄tū ad personas pp̄rias vnde generant filios
baptizandos ita circūcisio mundabat ab originali perso
nas solū sed generabant adhuc circūcisendos. Et hoc ē
quod dicit. Eramus natura id est per originē nature. Nō
quidē nature vt natura est. quia sic bona est et a deo: sed
nature vt vitiosa est filij ire id est vindicte pene et gehē
ne. et hoc sicut ceteri id est gentiles.

LECTIO SECUNDA.

DEUS autē qui diues est in misericor
dia prop̄t̄ nimiam charitatem suā quā
dilexit nos: et cum essemus mortui
peccatis: conuiuificauit nos in christo cui⁹
gratia estis saluati et conresuscitauit et conse
deret in seculis superuenientibus abundā
tes diuitias gratie sue in bōitate super nos
in christo iesu.

Post q̄ exaggerauit apostol⁹ Matū culpe inficientis: hic
comendat beneficiū gratie iustificantis. Circa quaz duo
facit. Primo ipsum beneficiū pōit. Secundo seip̄s ex
ponit ibi. Gratia estis estis etc. Beneficiū autē illud descri
bit quātum ad tres causas. Primo quantū ad causāz es
sicientē. Secundo quātum ad causam formalem. Tertio
q̄tum ad causam finalem. Efficiens autē causa beneficij di
uini iustificantis est charitas dei. Et quātum ad hoc dicit
Deus autē qui diues est in misericordia p̄pter nimiam

charitatē. Dicit autē p̄pter nimiam charitatē. quia dīes
cionis diuine possumus considerare quadruplicē boni
tate et efficientiā. Primo quia nos in esse p̄duxit. Cap.
11. Diligis est omnia que sunt et nihil odisti eorū que fes
cisti etc. Secundo quia ad ymaginē suā nos fecit et capa
ces beatitudinis sue. Deut. 33. Cui⁹ eo sanctoꝝ milia in
dextera illius ignea lex dilexit populos omnes sancti in
manu illius sunt. Tertio quia homines per peccatū cor
ruptos reparauit. Iere. 31. In charitate perpetua dilexi
te ideo etc. Quarto quia p̄ salute nostra filium pp̄rium
dedit. Iohan. 3. Sic deus dilexit mundū vt filium suūz
vniuersū daret. Unde gregorius. Inestimabilis dile
ctio charitatis vt seruū redimeres filiū tradidisti. Dicit
autē qui diues ē in misericordia. quia cū amor hominis
causatur ex bonitate eius qui diligitur: tūc homo ille di
ligit ex iusticia in q̄tum iustum est et talē amat. Quādo
vero amor causat bonitatē in dilecto. tūc est amor p̄ces
dens ex misericordia. Amor autē quo de⁹ amat nos cau
sat in nobis bonitatē. et ideo misericordia ponit̄ hic quasi
radix amoris diuini. Isa. 63. Largitus est in eis sm̄ in
dulgētiā suā et sm̄ multitudinē misericordiāz suā
rum. Ibidem. Multitudo viscerū tuorū et miserationū tua
rum super me. Dicit autē de⁹ diues in misericordia. q̄
habet eam in finitā et indeficientē: quod non habz homo
In tribus est homo miseretur cū termino et limitatione
Primo quidem largiendo beneficia tēporalia. et hec mi
sericordia est finita non excedens limites pp̄rie faculta
tis. Tob. 4. Quō potueris ita esto misericors. Sed de
us diues est etiā in omnibus qui inuocant illū vt dicitur
Ro. 10. Secundo est finita misericordia hominis. q̄ nō
remitit nisi offensas pp̄riā: et in hoc etiā modus esse des
bet vt scilicet non sic passim remittat vt ille cui remittit
efficiat̄ peccator p̄rior et facili⁹ ad iter offendendum.
Eccl. 8. Testis quia nō p̄fertur cito contra malos sentē
tia absq̄ timore vllō filij hominū p̄petrat mala. Deo
autē nihil nocere potest. et ideo potest omnē offensam re
mittere. Job. 35. Si peccaueris quid ei nocebis? Et pas
sum post. Porro si iuste egeris quid donabis ei? Ter
tio homo miseretur penā remittendo et in hoc etiā ē mo
dus seruandus scilicet vt non facias cōtra legis superio
ris iusticiā. Deus autē penā omnīū remittere potest. cui⁹
non astringatur aliqua superiori lege. Job. 34. Quens
constituit alium super terrā et quē posuit super orbē quē
fabricatus est? Sic ergo misericordia dei est infinita. q̄a
non coartatur angustijs diuitiaz: neq̄ timore mocimen
ti restringitur: neq̄ lege superioris. Causa vero ex
emplaris beneficij est. quia in christo collata est. Et q̄tū
ad hoc dicit. Cum essemus mortui peccatis conuiuifica
uit nos xp̄o etc. Abi tangit triplex beneficiū. scilicet iusti
ficationis resurrectionis a mortuis: et ascensionis in celū
per que tria christo assimilantur. Dicit ergo quātum ad
primū vt legatur littera suspensiuē. Deus autem qui di
ues est etc. Cum essemus mortui peccatis conuiuificauit
nos xp̄o. id est simul viuere facit cum xp̄o. Osee. 6. Si
iustificabit nos post duos dies etc. Conuiuificauit in q̄ hic
scilicet per vitā iusticie. ps. Qui posuit animā meāz ad
vitā. et hoc in xp̄o id est per gratiaz xp̄i. cuius scilicet xp̄i
gratia estis saluati. Ro. 8. Spe enim salut facti sumus.
Quātū vero ad scđm dicit. Et conresuscitauit nos cum
xp̄o q̄tum ad animā in re et spe q̄tum ad corpus. Ro. 8.
Qui suscitauit ip̄m a mortuis uiuificabit et mortalia cor
pora nostra etc. Quātū vero ad tertū dicit. Et conse
dere fecit in celestibus in christo iesu scilicet nunc p̄ spez
et tandem in futuro in re. quia vt dicitur Iohan. 12. Abi
ego sum illic et minister meus erit etc. Itē Apoc. 3. Qui
vicerit dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut et ego

in epistolam ad Ephesios II

vici et sedē cū patre meo in throno eius. **U**itē autē in his apostolus p̄terito p̄ futuro: enuncians tanq̄ iam factum quod futurū est pro certitudine spei. Sic ergo conuulsi⁹ cauit quantū ad animā tandē resuscitabit quātum ad corpus. confedere fecit quantū ad vtrūq̄. **C**ōsequēt̄ euz dicit. **E**t ostenderet ꝛc. **O**stendit causam finalez collati beneficij. quod quidē potest duplicit̄ legi. quia secula su peruentia vel possunt accipi in vita ista vel in vita futura. Si em̄ accipiant in vita ista tunc seculū est quedaz mensura temporis: et periodus vnius generatiōis vt dicatur sic. **D**ico q̄ nos qui sumus p̄uinitie dormientium conuulsi⁹ cauit in xp̄o: et hoc vt ostenderet in seculis sup̄ uenientibus id est in his qui futuri sunt post nos abūdātes diuitias gratie sue. et hoc non meritis nostris: sed bonitate sua que est scilicet sup̄ nos in christo iesu id est per xp̄m iesum. **I**. **A**bi. **I**. **I**psus xp̄s venit in hunc mundum peccatores saluos facere: quoz prim⁹ ego sum: et ibo mi sercordiā consecutus sum: vt in me ostenderet xp̄s omnem patientiā ad informationē illoz qui credituri sunt illi in vitam eternā. Sic ergo de⁹ largitus est sanctis p̄ meritū abundantia dona gratie vt posteri facilius conuertantur ad xp̄m. **E**t potest aliter accipi seculū scilicet in alia vita de quibus dicitur **E**ccl. 24. **E**t vsq̄ ad futuram seculum non desinam. **S**ed licet ibi sit vnū seculū quia ibi est eternitas. dicit tamē in seculis sup̄uenientibus p̄pter multitudinē sanctorū participantū eternitatem. vt dicantur ibi tot secula quot sunt eternitates participantē. **D**e his seculis dicitur in ps̄. **R**egnum tuuz regnum omnīū seculoz. **D**icit ergo fm̄ hunc sensum. **D**ico q̄ viuificauit nos in spe scilicet per christum vel in gratia: vt ostenderet in seculis sup̄uenientibus id est in alia vita cōpleret abundantes diuitias gratie sue. id est abūdāte gratiā quā etiā in hoc mundo vuz multa dimittit peccata et maxima dona concedit. dicit **Q**ue quidē sup̄ abundat in vita alia. quia ibi indeficienter habet. **J**ob. 10. **E**go veni vt vitā scilicet gratie habeant in hoc mundo et abundantē habeat scilicet glorie in patria. **E**t hoc in bonitate sua. ps̄. **Q**uam bonus israel deus. **T**ren. 3. **B**onus est dominus sperantibus in eū: anime querenti illum. **E**t hoc supra nos. id est supra nostrum desideriu⁹ supra nostrū intellectū: et supra capacitātē nostram. **L**ca. 64. **O**culus non vidit deus absq̄ te que preparasti ex peccantibus te. **E**t hoc in christo iesu id est per xp̄m iesum quia sicut gratia nobis confertur per christum: ita et gloria que est gratia consumata. ps̄. **G**radiā et gloriā dabit dominus. **P**er ip̄m em̄ beatificamur p̄ que iustificamur. **D**icit autē. **E**t ostenderet. quia thesaurus gratie in nobis est occultus: quia habemus ipsum in vasis fictilib⁹ vt dicit. **2**. **coz**. 4. **2**. **I**. **J**oh̄. 3. **V**idete qualē charitatē dedit nobis pater vt filij dei nominemur et sim⁹. **E**t parum post. **N**unc filij dei sumus et nondum apparuit ꝛc. **S**ed ille thesaurus occult⁹ quia nondū apparuit: in seculis superuenientibus ostendit. quia in patria oīa erūt nobis aperta: que ad manifestam sanctorū gloriā pertinent. **R**o. 8. **N**on sunt condigne passionē huius tēporis ad futuram gloriā que reuelabit̄ in nobis.

Lectio tertia.

Gratia em̄ estis saluati per fidem et hoc non ex vobis. **D**ei em̄ donū est non ex operibus: vt ne quis glorie tur. **I**psius em̄ sumus factura creati in christo iesu in operibus bonis: que preparauit deus vt in illis ambulemus.

Supra cōmemorans apostolus beneficiū dei quo libera-

ti sumus a peccato interposuerat q̄ gratia xp̄i eram⁹ saluati. nunc autē illud probare intendit. **C**irca quod duo facit. **P**rimo em̄ p̄ponit intentionē suam. **S**ecundo manifestat p̄positum ibi. **E**t hoc non ex vobis ꝛc. **D**icit ergo primo **B**ene dixi cuius gratia estis saluati. **E**t certe adhuc dico secure. **E**nim p̄ quia estis saluati gratia. **1**. **coz**. 15. **G**ratia dei sum id quod sum. **R**o. 3. **I**ustificari per gratiā ipsius. **I**dem em̄ est saluari et iustificari. **S**al⁹ enim importat liberationē a periculis. **U**nde perfecta salus hominis erit in vita eterna quando ab omnibus periculis immunis erit. sic nauis dicitur esse saluata quādo venit ad portū. **L**ca. 60. **O**ccupabit sal⁹ muros tuos et portas tuas laudatio. **H**uius autē salutis spem suscipiūt homines dum in presenti iustificantur a peccato. et fm̄ hoc dicuntur saluati esse fm̄ illud **R**o. 8. **S**pe em̄ saluati sumus. **H**ec autē saluatio gratie est per fidem xp̄i. **C**oncurrit em̄ ad iustificatiōē impij simul cū infusiōe gratie motus fidei in deū in adultis. **L**uc. 8. **V**ade in pace fides tua te saluum fecit. **R**o. 6. **I**ustificati em̄ ex fide pacem habeamus. **D**einde cū dicit. **E**t non ex vobis ꝛc. **M**anifestat quod dixerat. et primo q̄ ad fidem que est fundamentū totius spiritualis edificij. **S**ecundo quātū ad gratiam ibi. **I**psius em̄ sumus factura ꝛc. **C**irca p̄mum excludit duos errores. quoz prim⁹ est quia dixerat q̄ per fidem sumus saluati. posset quis credere q̄ ip̄a fides esset a nobis. quia credere in nostro arbitrio constitutum est. **E**t ideo hoc excludens dicit. **E**t hoc non ex vobis. **N**on em̄ sufficit ad credendū libez arbitriū. eo q̄ ea que sunt fidei sunt supra rationē. **E**ccl. 3. **P**lurima supra sensum hominis ostēsa sunt tibi. **1**. **coz**. 2. **Q**ue dei sunt nemo nouit nisi spirit⁹ dei ꝛc. **E**t ideo q̄ homo credit hoc non potest ex se habere nisi deus det. scdm̄ illud **S**ap. 9. **S**ensum autē tuū quis sciet nisi tu dederis sapientia⁹ et miseris spiritū sanctū tuuz de altissimis. **P**ropt̄ q̄ subdit. **D**ei em̄ donū est scilicet ip̄a fides. **P**hil. 1. **G**obis autē donatū est pro xp̄o nō solū vt in eū credatis: sed etiā pro eo patiamini. **2**. **1**. **coz**. 12. **A**lij em̄ datur fides in eodem spiritu. **S**ecundo excludit aliū errozē. **P**osset em̄ aliquis credere q̄ fides daretur nobis a deo merito operum precedentū. et ad hoc excludendum subdit. **N**o ex operibus scilicet precedentibus hoc donū meruim⁹ ali⁹ quando q̄ saluati sumus: quoniam hoc est ex gratia vt supra dicit em̄ fm̄ illud **R**o. 11. **S**i autē gratia iam non ex operibus. alioquin gratia iam nō est gratia. **S**ubdit autē rationē quare deus saluat homines per fides absq̄ meritis precedentibus. **A**t ne quis gloriez in seipso: sed tota gloriā in deum referatur. ps̄. **N**on nobis domine nō nobis ꝛc. **1**. **coz**. 1. **E**t non gloriez omnis caro in conspectu eius. ex ipso autē vos estis in xp̄o iesu. **D**einde cū dicit **I**psius em̄ factura sumus ꝛc. **M**anifestat quod dixerat quantū ad gratiā. **C**irca quod duo facit. **P**rimo manifestat gratie infusiōē. **S**ecundo declarat gratie destinationē ibi. **Q**ue preparauit deus ꝛc. **D**uo autē ad rationē gratie pertinent que etiā iā dicta sunt. quoz p̄m⁹ est. vt id quod est per gratiā non insit homini per seipm̄ vel a seipso. sed ex dono dei. **E**t quātū ad hoc dicit. **I**psius em̄ factura sumus. quia scilicet quicquid boni nos habemus non est ex nobis ipsis sed ex deo faciente. ps̄. **I**pe fecit nos et non ipsi nos. **D**eut. 32. **N**onne ip̄e est pater tuus qui possedit fecit et creauit te. **E**t continuat̄ imediate cū precedenti vt dicat. **N**e quis gloriez q̄ scilicet ipsius factura sumus. **E**t potest continuari euz eo quod supra dixerat. **G**ratia em̄ saluati sumus. **S**ecundo pertinet ad rationē gratie vt non sit ex operibus precedentibus et hoc exprimitur in hoc q̄ subdit. **C**reatura. **E**t em̄ creatura aliquid ex nihilo facere. **U**nde quando aliquis iustifi-

Explanatio sancti Thome

atur sine meritis precedentibus dici potest creatus q̄si
ex nihilo factus. Hec aut actio scilicet creatio iusticie fit
virtute christi spiritus sancti dantis. Propter quod sub
dit. In christo iesu id est per christum iesum. Sal. ultio.
In xpo em̄ iesu neq̄ circūcisio aliquid valet neq̄ prepucium:
sed noua creatura. ps. Emitte spiritū tuū ⁊ creabū
tur. **¶** Alterius non solum datur nobis habitus virtutis
⁊ gratie: sed interius per spiritū renouamur ad bñ ope
randū. Unde subdit. In operib⁹ bonis. quia scilicet ipsa
bona opera sunt nobis a deo. Esa. 36. Omnia em̄ opera
nostra operatus es in nobis. Et quia quos predestinauit
hos ⁊ vocauit scilicet per gratiā vt dicit Ro. 8. ideo sub
dit de predestinatione dicens: Que scilicet bona opera
preparauit deus. Nihil em̄ aliud est predestinatio q̄ p̄
paratio beneficiorū dei inter que beneficia computant̄ et
ipsa bona opera nostra. Dicitur autē deus nobis p̄para
re in q̄tum disposuit se nobis datur. ps. Parasti cibum
illoz ⁊c. **¶** Sed ne aliquis intelligeret bona opera sic ef
se nobis preparata a deo: vt nihil ad illa per libez arbi
trium cooperarēmur. ideo subdit. Et in illis ambulem⁹
Quasi dicat. Sic nobis ea preparauit vt ea nos ipsi nob
per liberum arbitriū impleamus. Dei enim adiutores
sumus vt dicitur. 1. cor. 3. Propter quod dicebat de se
ipso ap̄lus. 1. cor. 15. Gratia eius in me vacua non fuit:
sed abundantius omnibus laboraui. non ego autē s̄ gra
tia dei mecum. **¶** Signat̄ autē dicit Ambulem⁹. vt de
fignet boni operis profectum fm̄ illud. Job. 12. Ambu
late dum lucem habetis infra. 5. Et filij lucis ambulate

Lectio quarta.

Propter qd̄ memores estote q̄ aliqui
vos qui gentes eratis in carne q̄ di
cebamini prepucium ab eo que dici
tur circūcisio in carne manifesta: qui eratis
illo in tēpore sine xpo alienati a cōuersatio
ne israel ⁊ hospites testamentoz: pmissio
nis spem nō habentes ⁊ sine deo in hoc mū
do. Nunc autem in christo iesu vos qui ali
quādo eratis lōge facti estis p̄pe i sāguie xpi.
Profectus beneficio dei gentilibus exhibitō q̄tum ad
liberationē a peccato: hic recitat ap̄lus beneficiū eis ex
hibitiū in liberatione a statu gētilitatis. Circa quod duo
facit. Primo cōmemorat conditionem status preteriti.
Secundo recitat beneficia eis exhibita in statu presentis
ibi. Nunc autē in xpo iesu ⁊c. Circa primū duo facit. Pri
mo cōmemoratiōis status preteriti ponit exhortationē.
Secundo ipsemet status preteriti declarat conditionē ibi
Quia aliquando ⁊c. Dicit ergo. Propter quod vt scili
cet aduertere possit q̄ omnia sint nobis data ex dei gra
tia memores estote. Deut. 9. Memento ⁊ ne obliuiscas
ris quomodo ad iracundiā puocaueris dominū dei tuū
⁊c. Deut. 16. Memineris diei egressiōis tue de egypto
omnibus diebus vite tue. Secundo cū dicit. Quia ali
quando. Cōmemorat preteriti status conditionē. ⁊ primo
quantū ad mala que habebāt. Secundo quantū ad bona
quibus priuabantur ibi. Qui eratis illo tēpore ⁊c. Cir
ca primū ponit tria mala. Primo gētilitatis crimē quo
idolis seruiebant. cum dicit. Quia aliquando vos gen
tes eratis. 1. cor. 12. Scitis quoniam cū gentes essetis ad
simulachra muta put ducebamini euntes. Quidā vero
libi habent. Vos qui gentes eratis. ⁊ tunc pendet con
structio vsq̄ ibi. Nunc autē in xpo iesu ⁊c. **¶** Secundo re
cit̄ eoz carnalem cōuersationē cū dicit. In carne id ē
carnaliter viuentes Ro. 8. Qui autē in carne sunt deo

placere non possunt. **¶** Tertio recitat contemptus eoz
vilipensione qua a iudeis vilipendebantur. Unde dicit.
Qui dicebamini prepucium id est in circūcisio ab ea scilicet
circūcisio que dicitur circūcisio manifesta in carne id ē
a iudeis tali circūcisio circūcisio. Et dicit manifesta
⁊c. ad differentiā circūcisiois spiritualis: de qua dicit
Col. 2. In quo circūcisus estis circūcisio non manifa
sta in expoliatiōe corporis carnis: sed circūcisio xpi.
Et sequitur parum post. Vos cū mortui essetis in delictis
⁊ prepucio carnis vestre conuiuicauit cū illo cōdonans
vobis omnia ⁊c. **¶** Deinde cum dicit. Qui eratis illo tē
pore ⁊c. Cōmemorat bona quibus priuabantur. ⁊ p̄mo
participatiōe sacramentoz. Secundo dei cognitiōe
ibi. Et sine deo in hoc mundo. Circa primum ponit tria
sacramenta quoz participatiōe priuabantur. Primo
christi dignitate. Unde dicit. Qui eratis illo tēpore si
ne christo. id est sine promissione christi: que facta est tu
deis. Jere. 23. Suscitabo dauid germē iustū ⁊c. Zach.
9. Egressa saris filia syon: iubilans filia hierusalem. ecce rex
tuus venit tibi iustus ⁊ saluator. **¶** Secundo tangit so
cietatē sanctoz qua priuabantur quādin in gētilitate. p̄
manebant cū dicit. Alienati a cōuersatione israel. quia sci
licet iudeis cū gentilib⁹ nō erat licitū cōuersari. Deut.
7. Non inibis cum eis seduz: non miseraberis eoz: ne
q̄ sociaberis cū eis coniugia ⁊c. Job. 4. Non em̄ contum
tur iudei sanritatis. **¶** Et quantum ad illos qui in us
uauimō recipiebantur contēpibilibiter cum fiebant p̄seliti
Unde subditur. Et hospites testamentoz. Quasi dicat
Huiusmodi p̄seliti quando conuerterebantur ad iudeos
⁊ fiebant p̄seliti. non sicut ciues sed sicut hospites reci
piebantur ad recipiendum testamenta dei. Dicit autē res
testamentoz. quia iudeis vetus testamentū erat exhibitū
⁊ nouum erat p̄missum. quia vt dicitur Eccl. 4. 4. Te
stamētum suū confirmauit super caput iacob. Quod po
test intelligi de veteri testamento. Promiserat em̄ deus
bare aliud testamentū Baruch. 2. Statuā illis testamē
tum alterū sempiternū. Hoc autē reddidit illis quoz ad
optio est filioz dei ⁊ gloria ⁊ testamentū. vt dicit Ro. 9.
¶ Ponit etiā aliud beneficiū quo priuabant. scilicet spes
futuroz bonoz cū dicit. Promissionis spem non habentes.
q̄ vt dicit Sal. 3. Abiac dicit̄ sunt p̄missiones ⁊ semi
eius. **¶** Alterius ponit summā dāni ficatiōis qua dam
nificabantur. scilicet dei cognitiōem ibi. Et sine deo in
hoc mundo id est sine cognitiōe dei. ps. Non in iudea
deus. non autē notus gentibus vt dicit. 1. thes. 4. Nō
in passione desiderij sicut ⁊ gentes que ignorant deū qd̄
tamen intelligitur de cognitiōe que est per fidem. Naz
de cognitiōe naturali dicitur. Ro. 1. Qui cum cognō
uissent deum: non sicut deum glorificauerunt ⁊c. **¶** Ad
sequenter cū dicit. Nunc autē in xpo ⁊c. Cōmemorat be
neficiā eis exhibita in statu cōuersiōis per xpm. Circa
quod duo facit. quia primo ostendit quomodo facti sunt
participes bonoz quibus ante priuabant. Secundo ostē
dit qd̄ illa bona non sicut hospites: sed sicut ciues reci
piuntur ibi. Ergo non estis hospites ⁊c. Prima iterum
in duas. quia primo cōmemorat huiusmodi beneficia in
generali. Secundo in speciali ibi. Ipse em̄ est par nostra
⁊c. Dicit ergo primo. dixi q̄ in illo tēpore eratis sine xpo
alienati a cōuersatione israel. Nūc autē id ē post q̄ con
uersi estis ad xpm. vos qui estis in christo. id est qui et ad
heretis per fidem ⁊ charitatē. 1. Job. 4. Qui manet in
charitate in deo manet: ⁊ deus in eo. Sal. ultio. In xpo
enim iesu neq̄ circūcisio aliquid valet: neq̄ prepucium.
sed noua creatura. Vos in q̄ qui aliquando eratis lōge.
id est elongati a deo. non loco sed merito. ps. Longe a
peccatoribus salus. ⁊ a cōuersatione sanctorū ⁊ partici

in epistolam ad Ephesios II

patrone testamentorū. vt dictū est. Statim facti estis p^ope deo scilicet et sanctis eius et testamentis. **Esa. 6.** Filij sui de longe venient etc. **Mar. 8.** Quidam em̄ ex eis scilicet gentilibus de longe venerunt scilicet de regione dissimilitudinis et statu gentilitatis. vos autem modo facti estis prope. scilicet in sanguine christi id est per sanguinem eius: quo vos christus attraxit. **Job. 12.** Ego si exaltatus fuero a terra omnia traham ad meipsum. Et hoc propter nimiam charitatē: que potissime in morte crucis manifestatur. **Iere. 31.** In charitate perpetua dilexi te. ideo attraxi te miserans.

Lectio quinta.

Ipsē em̄ est pax nostra q̄ fecit vtraq̄ vnum et mediū parietez macerie soluens inimicitias in carne sua: legem mandatorū decretis euacuans vt duos condat in semetipso in vno nouo homine faciēs pacē vt reconciliet ambos in vno corpore deo per crucē interficiens inimicitias in semetipso: et veniens euangelizauit pacē vobis qui longe fuistis et pacem his q̄ prope quoniam per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad patrem.

Cōmemoratis beneficijs collatis ipsis ephesijs in generali per christum: hic ea cōmemorat in speciali. Circa quō duo facit. Primo ostendit quemodo appropinquauerūt populo iudaico. Secundo qualē p̄p̄nquiores facti sunt deo. Secunda ibi. Et reconciliet ambos etc. Prima ite- rum in tres. quia primo ostēdit causam appropinquatio- nis. Secundo modū. Tertio finem. Secūda ibi. Et me- dium parietē etc. Tertia ibi. Et duos etc. Causa autem appropinquationis est christus. prope quod dicit: **Ipe- nijs est pax nostra etc.** Et est emphatica locutio ad maio- rem rei expressionē. Quasi dicat. Bene dico q̄ facti estis prope. sed hoc factum est per christum. quia ipse est pax nostra id est causa pacis nostre. Unde dicebat **Job. 14.** Pacem meam do vobis. Hic autē modus loquendi fieri consuevit quando totum quod est in effectu dependet ex causa. sicut cum dicimus de deo: q̄ ipse est salus nostra. quia quicquid salutis est in nobis causatur a deo. Quia ergo quicquid pacis est in nobis causatur a christo: et per consequens quicquid appropinquationis. quia homo qm̄ pacificatus est cū alio secure potest ambulare seu appropinquare ad ipsum. Ideo dicit q̄ est pax nostra. Nam in eius natiuitate angeli annunciauerunt pacem. **Luc. 2.** Gloria in altissimis est christus: et in terra pax etc. Ipso etiā christo in corpore existente: mundus maximā pacem habuit qualem ante non habuerat. p̄. Orietur in diebus eius iusticia etc. Ipse etiam resurgens pacē annunciauit. **Luc. ultimo.** dixit eis Pax vobis. **Sequitur.** Qui fecit vtraq̄ vnum. quia scilicet christus vtrumq̄ populū: videlicet iudeorum colentium deum vtr̄ et gentiliū ab huiusmodi dei cultura alienatorū contunxit in vnum. **Johan. 10.** Alias oues habeo q̄ nō sunt ex hoc conuili etc. vsq̄ ibi. Et fiet vnū ouile et vnū pastor. **Ezech. 37.** Rex vnus erit omnibus imperans etc. Modus autē appropinquationis ostenditur cū subdit: Mediū parietē etc. Hic autem modus est per remotionem eius quod diuidebat. Debem⁹ autem ad intellectū littere ymaginari vnū magnū campum et multos homines ibi congregatos. in quo quidez per medium protendatur et eleuet⁹ vnus paries diuidēs

eos ita q̄ non videatur populus vnus sed duo. Quisq̄ ergo remoueret parietem conlungeret illozū hominū congregationem in turbam vnā et efficeretur popul⁹ vn⁹. Sic intelligendū est. q̄ hic dicitur. **Mundus em̄ iste ē sicut ager.** **Matth. 13.** Ager est mundus. hic autē ager. s. mundus plenus est hominibus. **Ben. 8.** Crescite et multiplicamini et replete terrā. In isto autē agro est paries. quia quidam sunt ex vna parte: quidam ex alia. hic autē tem paries potest dici lex vetus fuit carnales obseruanti- as in qua iudei conclusi custodiebantur. vt dicit **Gal. 3.** Sub lege custodiebamur conclusi in eam fidē que reue- landa erat. **Can. 2.** Ipse stat post parietē nostrū. quia vi- delicet christus per veterem legem figurabat. xps autē hunc parietē remouit: et ita cum nullum remaneret inē- sticum factus est populus vnus iudeoz et gentium. Et hoc est quod dicit. **Dico q̄ fecit vtraq̄ vnum.** hoc modo scilicet soluens mediū parietē. Parietem dico macerie non muri. Tunc em̄ est paries macerie quando lapides in eo non conglutinantur cemento: nec ad hoc erigitur vt duret imperpetuū sed vsq̄ ad tempus presinitū. **Act. 9.** ergo lex est paries macerie propter duo. Primo qz non conglutinabatur charitate: que est quasi cementū cōglu- tinans singulos sibi inuicē: et omnes simul xpo. infra. **4.** Solliciti seruare vnitatem spiritus in vincto pacis. **Es- tna em̄ lex: est lex timoris inducens homines per penas et cōminationes ad obseruantias mandatorū.** Et si qui il- lo tempore legis eam ex charitate obseruabant iam per- tinebant ad nouum testamentū. vt dicit **Aug. 9.** quod est lex amoris. **Ro. 8.** Non em̄ accepistis spiritū seruitutis iterum in timore etc. Secundo vetus lex est paries ma- cerie. quia non fuit data vt perpetuo duraret sed vsq̄ ad tempus presinitū. **Gal. 4.** Quanto tempore heres par- uulus est nihil differt a seruo cum sit dominus omnium: sed sub tutoribus et acrioribus est vsq̄ ad presinitū tem- pus a patre ita et nos cū essemus etc. **Sed** hic incidit questio. quia dicit parietē macerie soluens. contrarium dicitur. **Matth. 5.** Non veni soluere legem sed adimple- re. Respondet dicendum est q̄ in veteri lege erant pre- cepta moralia et ceremonialia. Moraliam quidez precepta christus non soluit sed adimpleuit: superaddendo conse- lia et exponendo ea que scribe et pharisei male intellige- bant. **And** dicebat **Matth. 5.** Nisi abundauerit iusticia vestra plus q̄ scribarū etc. **Et** iter dicitur est aliquis di- liges proximum tuum et odio habebis inimicum tuum. Ego autē dico vobis. Diligite inimicos vestros etc. Ce- rimonialia vero precepta soluit quidem quantum ad eozū substantiam. sed adimpleuit quantum ad illud quod figu- rabant adhibens figuratum figure. **Est** ergo intelligēdū quod hic dicit soluens. scilicet quantum ad obseruantia legis carnalis. **Et** soluere hoc scilicet parietem macerie est soluere inimicitias que erant inter iudeos et gentiles quia isti volebant legē seruare: illi vero minime. ex quo oriebatur inter eos ira et inuidia. **Sed** certe has inimici- tias christus soluit in carne sua assumpta. Nam in ei⁹ na- tiuitate statim pax hominibus annuciata est. **Luc. 2.** **Et** in carne sua scilicet imolata. quia vt dicitur infra. **5.** Tradidit semetipsum pro nobis oblationez et hostiam. In quo quidem sacrificio impleta sunt omnia illa sacrificia et cessauerunt. **Hebre. 10.** Vna em̄ oblatione consum- mavit in sempiternū sanctificatos. **Quid** autē sit iste paries insinuat dicens: q̄ est lex mandatorū. Quasi dicat. Soluens parietē et hoc legem mandatorū etc. **Di- cit** autē lex vet⁹ lex mandatorū. nō qz alie leges mādant ca- reat. Noua em̄ lex mādata habz **Job. 14.** Mādātū nō- uum do vob. **Sz** p̄p̄ duo. **Primo** qdē p̄p̄ magnū nume- rū mandatorū legalū intātū q̄ ab oib⁹ fuari nō possunt.

In epistolam ad Ephesios II

sancto i quo vno accedunt. In nullo ergo deficiunt a spiritualium honorum participatione. Ad intellectum autem littere sciendum est quod collegium fidelium quandoque in scripturis vocatur domus. sicut illud psalms. **Hymno. 3.** Et scias quomodo in domo dei oporteat te conuersari quod est dei ecclesia. Quandoque autem vocatur ciuitas: sicut illud psalms. Hierusalem que edificatur ut ciuitas. Ciuitas enim habet collegium politicum: domus autem vcononomicum: inter que quidem duplex differentia inuenitur. Nam qui sunt de collegio domus communicant sibi in actibus priuatis: qui vero sunt de collegio ciuitatis communicant sibi in actibus publicis. Item qui sunt in collegio domus reguntur ab vno qui vocatur paterfamilias: sed qui sunt in collegio ciuitatis reguntur a rege. Ita enim est paterfamilias in domo sicut rex in regno. Sic igitur collegium fidelium aliquid habet de ciuitate: et aliquid de domo. Sed si consideretur rector collegij pater est. **Mat. 6.** Pater noster qui es in celis etc. **Iere. 3.** Patrem vocabis me et post me ingredi non cessabis: et sic collegium est domus. Si vero ipsos subditos consideres sic ciuitas est quia communicant sibi in actibus precipuis scilicet fidei spei et charitatis. Et hoc modo si fideles considerentur in se est collegium ciuitatis. Si vero rector collegij attendatur est collegium domus. Et ideo apostolus duo verba ponit hic scilicet hospites et aduene. Hoc enim sunt hospites ad domum quod aduene ad ciuitatem. Hospites enim dicitur quasi extranei a domo. **Ecccl. 29.** Vita neque hospitandi de domo in domum. Aduena vero est qui extraneus venit ad ciuitatem. Et si dicat apostolus Olim eratis extranei a collegio fidelium sicut hospites ad domum et aduene ad ciuitatem. quemadmodum et pelerit ad leges veterem sed nunc non est ita quia iam non estis hospites etc. **Esa. 54.** Ecce accola veniet qui non erat mecum aduena quondam cuius adiungetur tibi. Consequenter cum dicit. Sed estis ciues sanctorum etc. concludit quod conuenit statui presentis dicens. Sed estis ciues sanctorum etc. Quasi dicat. Quia collegium fidelium dicitur ciuitas in comparatione ad subditos: et domus in comparatione ad rectorem: collegium ad quod vocati estis est ciuitas sanctorum et domus dei. **ps.** Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. Unde **Augustinus.** Duas ciuitates faciunt duo amores. Nam amor dei usque ad contemptum sui scilicet hominis amantis facit ciuitatem hierusalem celestem. amor vero sui usque ad contemptum dei facit ciuitatem babyloniam. Quilibet ergo vel est ciuis sanctorum si diligit deum usque ad contemptum sui. **Proverb. vltimo.** Omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus. Si vero diligit se usque ad contemptum dei est ciuis babylonis. Consequenter cum dicit. Superedificati. etc. manifestat propositum. Consuetum est in scripturis quod in figura que metonymia dicitur continens ponat. pro parte: sicut quandoque domus pro his qui sunt in domo. Secundu hinc ergo modum loquitur apostolus de his qui sunt in domo dei. scilicet de fidelibus: sicut de vna domo et comparat eos edificio. Et circa hoc duo facit. quia primo proponit intentum. Secundo ostendit quod huius edificij participes facti sunt ipsi ephesij ibi. In quo et vos coedificati etc. Circa primum duo facit. Primo proponit huius edificij fundamentum. Secundo ipsius constructionem seu complementum ibi. In quo omnis edificatio constructa etc. Fundamentum autem ponit duplex. Annum secundarium et aliud principale. Secundarium quidem fundamentum sunt apostoli et prophete. Et quantum ad hoc dicit eos non esse hospites sed ciues: quia iam pertinent ad edificium spirituale vtpote superedificati supra fundamentum apostolorum et prophetarum id est qui sunt apostoli et prophete. i.

sup doctrinam eorum. Et aliter supra fundamentum apostolorum et prophetarum. i. supra christum qui est fundamentum apostolorum et prophetarum. Quasi dicat. In eodem fundamento superedificati estis in quo apostoli et prophete sunt edificati: qui ex iudeis fuerunt. Hec autem expositiones due tantum quo ad verba differunt sed prima conuenientior est: quia si alia conuenientior esset: tunc pro nibilo adiungeret. Ipso summo angulari lapide christo iesu: cum ipse iesus sit summum fundamentum. Secundu ergo primum modum magis consonat: ita tamen quod precipuus lapis et summum fundamentum sit christus. Quantum vero ad sententiam nihil differunt quod idem est dicere christum esse fundamentum et doctrinam apostolorum et prophetarum. cum christum tantum non seipsum predicauerint. vnde accipere eorum doctrinam est accipere christum crucifixum. prime **Cor. primo.** Nos autem predicamus christum crucifixum. primo **Pet. primo.** Quibus reuelatum est quia non sibi ipsis. etc. Item prime **Cor. 2.** Nos autem sensum christi habemus. Morandum est quod apostoli dicuntur fundamenta. **ps.** Fundamenta eius in montibus sanctis. **Esa. 54.** Fundabo te in saphiris. id est in celestibus virtutibus. Expresse autem dicuntur fundamenta. **Apo. 21.** Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim. et in ipsis nomina duodecim apostolorum. Qui intrantem dicuntur fundamenta in quantum eorum doctrina christi annunciat. **Mat. 16.** Super hanc petram edificabo ecclesiam meam. Dicit autem apostolorum et prophetarum ut designet quod vtraque doctrina est necessaria ad salutem. **Mat. 13.** Scriba doctus in regno celorum similis est homini parifamilias qui profert de thesauro suo noua et vetera. Item ut ostendat concordiam inter vtraque ad alterandum idem est vtriusque fundamentum. Nam quod prophete predixerunt futurum apostoli predicauerunt factum **Roma. primo.** Paulus seruus iesu christi vocatus apostolus segregatus in euangelium dei: quod ante promissas ferat per prophetas suos. Principale vero fundamentum tantum est christus iesus: et quantum ad hoc dicit. Ipso summo. etc. Vbi tria dicit de eo scilicet quod sit lapis. quod angularis. et quod summus. Lapis quidem est propter fundamenti firmitatem. Unde dicitur **Mat. 7.** Quia domus que fundata erat supra petram firmiter edificata erat intrantum quod nec pluuia nec flumina nec venti poruerunt eam destruere. Non sic autem de domo fundata super arenam. **Daniel. 2.** Lapis abscissus de monte sine manibus. Angularis autem dicitur propter vtriusque coniunctionem. Nam in angulo duo parietes vniuntur. Sic in christo populus iudeorum et gentium vniuntur. **ps.** Lapidem quem reprobauerunt edificantes hic factus est in caput anguli. **Act. 4.** Hic est lapis qui reprobatum est a vobis edificandus qui factus est in caput anguli et non est in aliquo alio salus. Et hoc idem de se introducit. **Mat. 21.** Nunquid legis in scripturis. Lapidem quem reprobauerunt edificantes hic factus est in caput anguli. etc. Summus autem dicitur propter dignitatis celsitudinem. **Esa. 82.** Ecce ego mittam in fundamentis sion lapidem angularem probatum preciosum in fundamento fundatum. Sed est in fundamento spirituali et in edificio materiali. Materiale namque edificium fundamentum habet in terra. Et ideo oportet ut principali fundamentum sit magis infirmum. Spirituale vero edificium fundamentum habet in celo. et ideo quod fundamentum spirituale est principali tanto sit sublimius: ut sic imaginemur ciuitatem quadaam descedere de celo cuius fundamentum in celo existens edificium dimissum ad nos videat inferi. sicut illud **Apo. 21.** Vidi ciuitatem hierusalem descendente de celo. etc. Consequenter cum dicit. In quo omnis edificatio etc. agit de constructione edificij. In qualibet autem edificij

Explanatio sancti Thome

constructione quattuor requiruntur. Primo edificij fundatio. Secundo constructio. Tertio augmentatio. Quarto consummatio. Que quidem breuiter tangit cum dicitur: In quo scilicet fundamento qui christus est principaliter et doctrina apostolorum et prophetarum secundario: quia ut dicitur prima Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere preter id etc. Secundo vero tangit secundum cum dicitur: Omnis edificatio constructa. Et quidem si intelligatur allegorice designat ipsam ecclesiam: que tunc constructur quando homines ad fidem conuertuntur. Si autem moraliter intelligatur significat animam sanctam et tunc eiusmodi edificatio constructur quando bona opera superedificatur super christum. Proverb. 14. Sapiens mulier edificat domum suam. prima Cor. 3. Unusquisque videat quomodo superedificet. In hoc ergo fundamento scilicet christo omnis edificatio spiritalis constructur iudeorum vel gentilium a deo per auctoritatem. ps. Nisi dominus edificauerit domum etc. Heb. 3. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo: qui autem omnia creauit deus est. Sed instrumentaliter constructur edificium vel ab homine qui seipsum edificat vel a patris. Tertium tangit cum dicitur: Crescit in templum etc. quod quidem fit quando multiplicantur qui salui fiunt. Act. 6. Verbum domini crescebat et multiplicabatur numerus discipulorum in hierusalem valde. Crescit etiam quando homo crescit in bonis operibus. Et in gratia crescit quantum ad hoc quod fit templum sanctum. Templum enim a deo inhabitatur et ideo oportet quod sit sanctum. ps. Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Et quia nos debemus inhabitari a deo ut deus in nobis habitet: ad hoc nos parare debemus ut sancti simus. prima Cor. 3. Nescitis quia templum dei estis et spiritus dei habitat in vobis. Apoc. 12. Ecce tabernaculum dei cum hominibus et habitabit cum eis. Sed nunquid statim a principio cum charitatem habemus templum dei sumus. Respondeo dicendum quod sic. Et quantomagis proficimus: tanto magis deus habitat in nobis. Et ideo ad hoc edificium quarto requiritur perfectio et consummatio quod ostendit cum dicitur: In domino. Consequenter cum dicitur: In quo et vos etc. ostendit quomodo gentiles facti sunt participes huius edificij dicens: In quo scilicet edificio non solum superedificatur iudei: sed etiam vos ephesij edificamini. id est similitudinem aliorum edificamini. prima Pet. 2. Ad quem accedentes lapide viuus ab hominibus quidem reprobatur: a deo autem electum et honorificatum et ipsi tanquam lapides viuus superedificamini domos spirituales. Et ideo subdit: In habitaculum dei. ut scilicet deus in vobis inhabitet per fidem. infra. 3. Inhabitare christum per fidem in cordibus vestris. Hoc autem non potest fieri sine charitate: quia qui manet in charitate in deo manet etc. prima Jo. 4. Caritas autem datur nobis per spiritum sanctum. Ro. 5. Caritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. id est subdit: In spiritu sancto.

Capitulum tertium.

Huius rei gratia ego paulus vincit christi iesu pro vobis gentibus si tamen audistis dispensationem gratie dei que data est mihi in vobis quoniam secundum reuelationem notum mihi factum est sacramentum sicut supra scripsi in breui potestis legentes intelligere prudentiam meam in ministerio christi quod alijs generationibus non est agnatum filiis hominum: sicuti nunc reuelatum est sanctis apostolis eius et prophetis in spiri-

tu esse gentes coheredes et concorporales et coparticipes promissionis in christo iesu per euangelium.

Supra commemorauit apostolus multa dei beneficia humano generi et ipsis apostolis collata: hic commemorat specialia beneficia sibi tradita. Primo ergo proponit intentionem suam in generali. Secundo exponit per partes specialia sibi. Quoniam secundum reuelationem etc. Circa primum duo facit. Primo ponit suam conditionem quantum ad patientiam et tribulationes quas prulit. Secundo quantum ad dona gratie que deus sibi contulit sibi. Si tamen audistis etc. Dicit ergo. Dixi in quo et vos coedificamini etc. Huius rei gratia. id est edificemini et conuertamini ad christum: ego paulus qui tantus sum: quia apud iesu christi et magister gentium in fide et veritate nunc vincit sum rome. Nam hac epistolam de urbe scripsit ubi in vinculis tenebatur. 2. Thym. 2. Laboro vsque ad vincula quasi me operans. infra. 4. Obsecro vos in itaque ego paulus vincit in domino. Et quo apparet eius tribulatio et passio in squalore carceris. Et quia pena non facit martyrem sed causa. ideo addit suarum tribulationum causam. Duplex est autem causa pro qua quis martyr: scilicet causa profectionis. Una si patiat pro fide christi vel pro qua cunctis alia virtute. 1. Pet. 4. Nemo vestrum patietur quasi homicida aut fur aut maledicus aut alienorum appetitor: si autem ut christianus non erubescat. Et quantum ad hoc dicit. Vincit christi iesu. Alia si patiat pro ecclesie utilitate. Et quantum ad hoc ait. Pro vobis gentibus. id est tantum intendo conuersionem vestram et verbum salutis vobis predicare quod traditus sum carceri. 2. Cor. primo. Tribulamur pro vestra exhortatione et salute. Col. primo. Nunc gaudeo in passionibus pro vobis. Consequenter cum dicit. Si tamen audistis etc. ponit donum gratie sibi commissum. Quasi dicit. Dico quod sum pro vobis gentibus vincit. Si tamen audistis. id est intellexistis dispensationem gratie que data est mihi pro vobis. Quod potest intelligi dupliciter. Uno modo ut dispensatio accipiat passiuem: et sit sensus: si tamen audistis dispensationem gratie etc. id est si intellexistis quod mihi hoc donum scilicet apostolatus in gentibus est dispensatum. Nam ut dicitur infra. 4. Antiquitas data est gratia secundum mensuram donationis christi. Et infra. Ipse dedit quosdam quidem apostolos: quosdam autem prophetas etc. Unde mihi dispensatum est a domino christo. id est venit in fortem gratia dei hec ut in vobis fructum faciam. Col. primo. Factus sum ego minister etc. Dico dispensationem dei que data est mihi in vobis. id est est eorum dispensatio tradita est mihi. Alio modo ut dispensatio accipiat actiuem ut sit sensus. Si tamen audistis dispensationem etc. id est si intellexistis quod mihi datus sit ut vobis gratie dispensationem per communionem sacramentorum et hoc in vobis prima Cor. 4. Sic nos existimet homo ut ministros christi. Consequenter cum dicit. Quoniam secundum reuelationem etc. manifestat conditionem suam per partes et in specialibus. Circa quod duo facit. quia primo ponit quod pertinet ad dignitatem officij scilicet dispensationem gratie. Secundo illud quod pertinet ad experientiam patientie scilicet tribulationes sibi. Quia propter petro ne deficiatis etc. Prima iterum in duas. Primo ostendit gratie dispensationem quantum ad diuersorum mysteriosum cognitionem. Secundo quantum ad ipsorum executionem sibi. Cuius factus sum minister etc. Prima iterum in duas. Primo ponit mysterium christi sibi datum cognitionem. Secundo exponit quod sit istud mysterium sibi. Esse gentes coheredes etc. Circa cognitionem suam tria ponit. Primo quod sit certa. Secundo quod sit plena. Tertio quod sit excellens. Certa quidem est quia non est per humanam industriam nec per humanam intentionem que falli potest. Sap. 9. Cogitationes enim mortalium timide et incerte

in epistolam ad Ephesios III

providentia nostre. Sed per legem divinam que certissima est. Et ideo dicit. Quoniam secundum revelationem. et. Gal. primo. Neque enim ego ab homine accepi illud neque quod didici. sed per revelationem iesu christi. 2. Cor. 5. Nos vero revelata facie gloriæ domini speculantes. et. Item plena est. quia perfecte revelatum est mihi: et committo vestro iudicio quia ego in verbis paucis hoc expressi: in quibus cognoscere potestis quod perfectam cognitionem habeam de mysterijs fidei. Et quantum ad hoc dicit. Sic ut scripsi in brevis id est in paucis verbis et aperte eo modo ut potestis legentes intelligere. Gal. 4. Favus distillans labia tua. et. Labium quidem brevis quid est. Et sic labia doctoris sunt fauus distillans quando brevibus et paucis verbis multa et magna insinuat. Sed attende ut dicit Augustinus quod debet intendere hoc doctor quod scilicet intelligat. Et quid ad hoc laborat verba sua non sunt superflua sed si postquam intelligit eis imozatur superflua sunt eius verba. Dicit autem prudentiam meam: secundum illud Proverbia 9. Scientia sanctorum prudentia. Que quidem non est mundana sed divina et celestis propter quod dicit. In mysterio christi. Est etiam excellens quia solus apostolis est revelata. Unde subdit. Quod alijs generationibus non est agnitionum. Licet enim mysteria christi prophetis et patriarchis fuerint revelata: non tamen ita clare sicut apostolis. Nam prophetis et patriarchis fuerint revelata in quadam generalitate sed apostolis manifestata sunt quantum ad singulares et determinatas circumstantias. Hoc autem quod dicit quod alijs generationibus etc. potest dupliciter exponi. Uno modo ut per generationes tempora generationum accipiuntur. iuxta illud psalmus. Dominatio tua in omni generatione et generatione. Et tunc est sensus quod alijs generationibus id est temporibus non est agnitionum filijs hominum. i. rationalibus: sed creaturis scilicet nec hominibus nec angelis. Mat. 11. Abscondisti hec a sapientibus et prudentibus et revelasti ea paruulis. Sicuti revelatum est nunc sanctis apostolis eius et prophetis novi testamenti interpretantibus scripturas et explanantibus legem. Luc. 8. Vobis datum est nosse mysterium regni dei. ceteris autem etc. Luc. 10. Beati oculi qui vident que vos videtis. Et infra. Dico autem vobis quod multi reges et prophete voluerunt videre que vos videtis et non viderunt etc. Alio modo potest exponi ut per generationes accipiantur homines generati. secundum illud. Mat. 23. Attendite hec omnia super generationem istam. etc. Et tunc est sensus quod alijs generationibus id est hominibus in procedentibus generationibus generatis non est cognitum. etc. sicut prius. Unde Esa. 53. Quis credidit auditui nostro et brachium domini cui revelatum est? Sed hoc quidem sacramentum fidei revelatum est aliquibus patribus veteris testamenti. secundum illud Jo. 8. Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum vidit et gavisus est. Et etiam prophetis secundum illud Joel. 1. Post hec effundaz de spiritu meo super omnem carnem et prophetabunt filij viri et filie viri. Sed eis quidem revelatum est in quadam generalitate. apostolis vero clare et perfecte. Et hoc propter tria. Primo quia ipsi apostoli habuerunt revelationem immediate a filio dei. secundum illud Job. 1. Unigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit. Propete vero et patres veteris testamenti ipsi edocti sunt per angelos vel per aliquas similitudines. Unde dicitur Esa. 6. Volavit ad me vnus de seraphin et in manu eius calculus quem. etc. Et ideo ipsi apostoli clarius acceperunt. Secundo quia non in figuris et in enigmatibus: sicut prophete viderunt. sed revelata facie gloriæ domini speculantes. Luce. 10. Beati oculi qui vident que vos videtis. Tertio quia apostoli constituti fuerunt executores et dispensatores huius sacramenti: ideo oportebat quod melius ipsi essent instructi quam alij.

Job. 4. Alij laboraverunt et vos in labores eorum introstis. Consequenter cum dicit. Et gentes. etc. manifestat quod sit illud sacramentum. Circa quod sciendum est quod iudei triplicem prerogativam habebant respectu gentium scilicet promissionis hereditatis. Roma. 4. Non enim per legem promissio abrahe aut semini eius ut heres esset mundi: sed per iusticiam fidei. psalmus. Dominus pars hereditatis mee etc. Item per specialem a gentibus alijs instructionem. Deutero. 7. Te elegit dominus de omnibus gentibus ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram. Unde psalmus. Nos autem populus eius et oves pascue eius. Psalmus. 6. Ana est colimba mea: perfecta mea. etc. Item per christi promissionem. Gen. 12. In te benedicent uniuerse cognationes terre. Hec autem tria gentes non habebant: supra. 2. Qui eratis illo tempore sine christo alienati a conuersatione israel. Sed ad hec tria recepti sunt per fidei primo quidem quantum ad participationem hereditatis. et quantum ad hoc dicit. Coheredes scilicet ipsi iudeis in hereditate celesti. Mat. 8. Multi ab oriente et occidente venient et recumbent cum abraha ysaac et iacob in regno celorum. etc. Secundo ad speciale collegium fidelium. Et quantum ad hoc dicit. Concorporales. i. in vnum corpus. Job. 10. Alias oves habeo que non sunt ex hoc ouile. i. gentes: et illas oportet me adducere et vocem meam audient et fiet vnum ouile et vnus pastor. Tertio ad participationem gratie repromissæ. Et quantum ad hoc dicit. Et participes scilicet promissionum que facte sunt abrahe. Ro. 15. Dico autem christum fuisse ministrum circumcisionis propter veritatem dei ad confirmandas promissiones patrum: gentes autem super misericordia honorare deum. Et hec omnia consecute sunt gentes non per moysen sed in christo. Job. primo. Lex per moysen data est: gratia et veritas per iesum christum facta est. 2. Pet. primo. Per quem maxima et preciosa nobis promissa etc. Item nec per implementationem legis: quia hoc est iugum quod neque patres nostri neque nos portare potuimus. ut dicitur Act. 15. Sed per euangelium per quod omnes saluantur. Roma. primo. Non enim erubescit euangelium. Virtus enim dei est in salute omnium credenti. primo Cor. 15. Potum vobis facio euangelium quod predicauit vobis quod et accepistis in quo et stastis per quod et saluamini.

Lectio secunda.

Omnis factus sum et ego minister secundum donum gratie dei que data est mihi secundum operationem virtutis eius. Mihi enim omnium sanctorum minimo data est gratia hec in gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias christi et illuminare omnes que sit dispensatio sacramenti absconditi a seculis in deo qui omnia creauit.

Postquam ostendit apostolus esse sibi gratiam dispensatam quantum ad misteriorum diuersorum cognitionem: hic ostendit hoc idem quantum ad ipsorum misteriorum executionem. Et circa quod duo facit. Primo commemorat auxilium gratie prestitum sibi ad exequendum. Secundo ostendit sibi commissum officium ministerij ibi. Mihi omnium sanctorum minimo etc. Prima in duas. Primo tangit ministeriorum diuinorum executionem. Secundo ostendit auxilium sibi datum ad exequendum. ibi. Secundum donum gratie etc. Executio autem diuinorum sibi commissæ est per modum ministerij: et quantum ad hoc dicit. Dico quod hoc misterium est mihi commissum scilicet gentes esse coheredes per euangelium.

Explanatio sancti Thome

per quod gentes participes sunt promissionis dei in christo iesu cuius ego paulus factus sum minister etc. Quasi dicat. Non ego impleo vel exequor ut a me vel ut meum sed sicut ministerium quod dei est. Act. 9. **U**as electionis est mihi iste etc. Unde apostolus. 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo ut ministros christi et dispensatores misteriorum dei. Deinde cum dicit. Secundum donum gratie etc. tangit auxilium sibi prestitum ad ministerium executionem. Huiusmodi autem auxilium duplex fuit. Unum quidem ipsa facultas exequendi: aliud ipsa operatio sine actualitas. Facultatem autem dat deus infundendo virtutem et gratiam per quas efficitur homo potens et aptus ad operandum: sed ipsam operationem confert in quantum operatur in nobis interioriter mouendo et instigando ad bonum. Et ideo hoc accipiens apostolus a deo dicit quantum dicit. Dico quod factus sum minister sed certe non meis meritis nec virtute propria: sed secundum donum gratie dei que data est mihi. quia. scilicet adonens efficitur ad executionem diuinorum ministeriorum qui sui prius persecutor. 1. Cor. 15. Plus omnibus laboraui non ego sed gratia dei mecum. Quantum ad secundum dicit. Secundum operationem quam deus efficit in quantum virtus eius operatur in nobis et velle et perficere per bona voluntate. Potest autem hoc aliter exponi secundum gloriam. ut quod dicitur est modo referat ad precedentia: ut. scilicet dicat quod esse gentes coheredes et corporales et coparticipes promissionis eius. scilicet dei patris. hoc quidem donum dedit deus gentibus in christo. id est per christum et hoc secundum operationem virtutis. et per hoc quod potenter operatus est suscitando christum a morte. Consequenter cum dicit. Mihi sanctorum ministerio. etc. ostendit officium commissum. cuius quidem commissionis gratia commendatur ex tribus. Primo quidem ex personae seu conditione. Secundo ex commissorum magnitudine ibi. Evangelizare inuestigabiles etc. Tertio ex fructus utilitate ibi. Et innotescat etc. Commendat igitur officium sibi commissum ex persone conditione. Si enim rex aliquis aliquod quidem magni officii alicui magno principi et excellenti committeret non multum ei magnam gratiam faceret quantum ad hunc magni in magno officio: sed si magnus et arduissimum officium alicui paruo committat. multum eum magnificat et magnam gratiam facit ei: et tanto magis quanto officii excellentia excedit ipsum. Secundum ergo hunc modum paulus gratiam sibi commissi officii commendat dicens. Mihi omnium sanctorum ministerio data est gratia hec. Et vocat se ministerio non ex potestate sibi commissi: sed ex consideratione status perit. primum Cor. 15. Ego sum ministerio apostolorum qui non sum dignus vocari apostolus: quoniam persecutus sum ecclesiam dei. Act. 60. Minimus erit in mille et parvulus in gente fortissimus. Et hoc in gentibus. id est inter gentes. Gal. 2. Qui enim operatus est petro in apostolatum circumcissionis: operatus est et mihi inter gentes. Et cum cognouissent gratiam dei que data est mihi inter gentes. etc. Secundo commendat huiusmodi commissionis gratiam ex officii magnitudine quod est reuelare et manifestare secreta dei que sunt magna et occulta: puta de magnitudine christi et de salute fidelium facta per eum. De his autem duobus est totum eius agelium. Quantum ad primum dicit. Evangelizare etc. Quasi dicat. Hec gratia data est mihi ut annunciem bonum. primum Cor. 1. Non misit me christus baptizare sed euangelizare. Et ibidem. 9. Ne enim mihi si non euangelizauero. Et hoc inuestigabiles christi diuitias que sunt vere diuitie. superia. 2. Deus autem qui diues est in misericordia etc. Ro. 2. An diuitias bonitatis eius et patientie et longanimitatis contemnis. etc. Ro. 10. Diues in omnes que inuocant illum. Quasi dicat. Diuitie iste vere inuestigabiles sunt quia tanta est misericordia eius quod intelligi vel inuestigari non posset. Act. 33. Diuitie salutis sapientie et scientie

domini ipse thesaurus eius scilicet christi: quod in christo absconditissime fuit timor domini. Act. 11. Replebit eum spiritus timoris domini. In christo enim sunt omnes thesauri sapientie et scientie absconditi. Col. 2. Et hec sunt inuestigabiles quia perfecte sapientia et scientia christi inuestigari non possunt. Job. 11. Reperies forsitan vestigia dei et visus ad perfectum omnipotentem? Quasi dicat. Non. Nam per creaturas in quibus relucet vestigium creatoris perueniri non potest ad perfectam eius cognitionem. Huiusmodi autem diuitias stupens admiratur apostolus. dicens. Roma. 11. Altitudo diuitiarum sapientie et scientie dei quam etc. Eccl. primo. Sapientia dei precedentem omnia quis inuestigabit? Quantum ad secundum. id est ad manifestandum salutem fidelibus ex christo prouenientem dicit. Illuminare omnes non solum iudeos sed etiam gentiles per predicationem et miracula. Eccl. 2. 4. Illuminabo omnes sperantes in domino. Act. 9. Uas electionis est etc. Mat. 5. Vos estis lux mundi. Illuminare in quantum quantum in me est omnes. scilicet credere volentes. 2. Thy. 2. Qui omnes homines vult saluos fieri et ad agnitionem veritatis venire. Ad hoc. scilicet ut intelligant que sit dispensatio sacramenti: quia nihil valent ista nisi dispensent. Quasi dicat. de hoc illuminabo. scilicet quod mirabilis est et quanta dilectione sit facta adimpletio archane redemptionis. Huiusmodi autem diuitie inuestigabiles per christum vobis dispensate sunt. Et quod dicit posset istud quod dicitur et si sit magnus omnes tamen hoc sciunt. ideo ad hoc respondet apostolus dicens quod non quia abscondita a seculis. Abi sciendum est quod omnia que sunt in effectu latent virtute in suis causis: sicut in virtute solis continent omnia que sunt in generabilibus et corruptibilibus. Sed tamen ibi quedam sunt abscondita quedam manifesta. Nam calor est manifeste in igne. aliquorum vero ratio que occulto modo producit latet in eo. Deus autem est omnium rerum causa efficiens: sed producit quedam quorum ratio potest esse manifesta illa scilicet que mediantibus causis secundis producit. Aliqua vero sunt in eo abscondita illa scilicet que immediate per se ipsum producit. Et quia sacramentum humane redemptionis per se ipsum operatus est deus: ideo in eo solo hoc sacramentum est absconditum. Et hoc est quod dicit. Abscondita a seculis in deo. in sola notitia dei. Inuestigare autem secreta prime cause maximum est. primum Cor. 2. Sapientiam loquimur inter perfectos. Sapientiam vero non huius seculi neque principum huius seculi qui destruant sed loquimur dei sapientiam in mysterio que abscondita est quam presdestinavit deus ante secula que in quantum omnia creauit.

Lectio tertia.

Ut innotescat principibus et potestatibus in celestibus per ecclesiam multiformis sapientia dei secundum profinitonem seculorum quam fecit in christo iesu domino nostro: in quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem eius.

Postea dignitate officii ex magnitudine commissorum: hic commendat apostolus officii dignitatem ex utilitate effectus: que quidem est reuelatio magnarum rerum magnis personis. Sunt autem circa hoc tria consideranda. Primo quidem quibus sit reuelatum: et quantum ad hoc dicit. Et innotescat principibus etc. Secundo per quem reueletur quod per ecclesiam. Tertio quid reueletur: quia multiformis sapientia dei. Ad cuius quidem sapientie descriptionem quatuor tangit apostolus. Primo eius multiplicitas ibi. Multiformis sapientia dei. Secundo modum multiplicitas ibi. Profinitio seculorum. Tertio multiplicitas auctoritatis

Explanatio sancti Thome

Magister tñ aliter recitat lecturā augustini hoc mō. **I**lluminare q̄ sit dispensatio ꝛc. ꝛ hoc ꝑ eccliam. i. oēs qui sunt in ecclia terrena: sed hoc nō ē fm̄ intentionē augustini. **H**ic posset queri vtrū angeli a p̄ncipio mundi cognouerit mysteriū incarnationis. **R**espondet magister dicens q̄ angelis maiorib⁹ nos fuit sed nō minorib⁹. **Q**uā ip̄i sc̄z minores angeli interrogant. **E**sa. 63. **Q**uis est iste qui venit de edom tinctis vestibus de bofra? **S**ed optio hec ē contra beatū dionysiu. **D**ionysius em̄ duas interrogaciones angeloz ꝑ xpo factas ex sacra scriptura accipit. **Q**uā ex ps̄. **Q**uis est iste rex glorie. **I**te accipit aliā ex **E**sa. 63. **Q**uis est iste qui venit de edom ꝛc. **P**rima autē interrogatio fm̄ eum ē inferiorū angeloz. **S**ecunda supra eorum qd̄ patet: quia prime non de⁹ respondet. sed alius. **U**nde dicit. **D**omin⁹ virtutum ip̄e est rex glie. **S**ecunde vero respondet ip̄e deus immediate. **U**nde dicit **E**go qui loquor iusticiā ꝛ ꝑpugnator sum ad saluādum. **U**ult ergo dionysius q̄ vterqz aliquid ignorauerunt. ꝛ vterqz aliquid sciuerunt: q̄ a principio oēs sciuerūt mysterium incarnationis in generali: sed rōnes in speciali didicerūt tempore ꝑcedente seu ꝑcessu t̄pis fm̄ q̄ i eis factibus extrinsecis exp̄licabant.

Lectio quarta.

Propter qd̄ peto ne deficiatis in tribulationib⁹ meis in vobis que est glia vestra. **H**ui⁹ rei gratia flecto genua mea ad patrē domini nostri iesu christi ex quo omnis paternitas in celis ꝛ in terra nominat⁹: vt det vobis sc̄dm̄ diuitias glorie sue virtutem corroborari per spiritum eius in interiore xpm̄ habitare per fidem in cordib⁹ vestris: in charitate radicati ꝛ fundati. **P**ost q̄ egit ap̄s de dignitate officij qd̄ p̄inet ad suam conditionem: hic consequēter agit de his que p̄tinent ad suā afflictionem sc̄z ꝑ passionib⁹ suis. **C**irca qd̄ duo facit. **P**rimo exhortat eos ne ꝑ suis tribulationib⁹ conturbent sed habeant patientiā. **S**ecundo qz ad hoc q̄ hō nō cōturbet̄ necessariū ē diuinū auxiliū. **P**mittit orationē vt impleant hoc ꝑ diuinā grām ibi. **H**uius rei grā ꝛc. **D**icit ergo primo. ex magnitudine officij mei ꝛ firmitate eius quā habeo ꝑ fidē xpi accidit qz tribulationes patior nec me cōturbant nec a xpo auellere possunt. **R**o. 8. **Q**uis nos separabit a charitate xpi. tribulatio ꝛc. **Q**uasi dicat. **M**ihil. **P**ropter qd̄ induco vos ꝛ peto ne deficiatis in tribulationib⁹ meis. ne. s. occasiōe tribulationum meaz deficiatis oīno a fide ꝛ ab opib⁹ bonis. **H**eb. 12. **N**ō fatigem̄ animis vris deficientes. **D**ico autē qz vos nō debetis deficere qz sunt ꝑ vobis. i. ꝑ vritate v̄ra. **2.** **C**oz. 1. **S**ive tribulamur ꝑ v̄ra exhortatiōe ꝛ salyte: siue cōsolamur ꝑ v̄ra cōsolatiōe ꝛ salute: que operat̄ tolerantia passionū earūde quas ꝛ nos patimur vt spes n̄ra firma sit ꝑ vobis sciētes quoniā sicut socij passionū estis sic eritis ꝛ cōsolatiōnū. **U**el dicit ꝑ vobis. i. ꝑ v̄ra p̄batione **S**ap. 3. **T**anq̄ aux̄ i fornace p̄bauit electos dñs. ꝛc. **Q**ue ē glia v̄ra. s. si nō deficiatis sed stetis fortes in tribulationib⁹. **N**ā qui ꝑseuerauerit vsqz i finē ꝛc. **A**lio mō que ē glia v̄ra. i. tolerātia passionū n̄raz est ꝑ vobis ad gliam in hoc q̄ de⁹ exposuit ap̄los suos ꝛ ꝑphetas tribulationib⁹ ꝛ passiōib⁹ ꝑpter salutē v̄strā. **D**see 6. **P**ropterea dolauit i ꝑphetis ꝛ occidit eos ꝛc. **2.** **C**oz. p̄mo. **G**lia vestra sum⁹ sicut vos nostra. ꝛc. **C**ōsequēter cū dicit. **H**ui⁹ rei grā ꝛc. imporat eis auxiliū ꝑ orationē vt ꝑ exhortationē suā ꝑficiat. **E**t ꝑmo orōne ꝑmit

tit. **S**ecundo quasi securus de eraditione gratias agit. **I**bi. **E**t autē qui potens est ꝛc. **I**tes p̄ma in tres qz ꝑ: imo ꝑponit orōnis obiectū. **S**ecundo orōnis intentū ibi. **U**t det vobis fm̄ diuitias ꝛc. **T**ertio orōnis fructum. **I**bi. **E**t possitis cōprehendere ꝛc. **O**ratio autē reddit eraditionē bilis ꝑ humilitatē. **P**s. **R**espexit in orōnem humilū ꝛc. **E**cd. 35. **O**ratio humiliantis se nubes penetrabit. ꝛc. **E**t ideo statim orōnem suā ab humilitate incipit dicens **H**uius rei grā. s. ne deficiat̄ a fide flecto genua mea ad patrē. ꝛc. **Q**d ē signū humilitatis ꝑpter duo. **P**rio qz qui genua flectit quodāmodo parificat se ꝛ subicit se ei cui genua flectit. **U**nde ꝑ huiusmōi ostendit̄ recognitiō ꝑprie fragilitatis ꝛ paruitatis. **S**ecundo qz in genu ē fortitudo corporis. **U**ñ ergo quis genua flectit ꝑtestat̄ debilitatē sue virtutis. **E**t inde ē qz exteriora signa corporalia exhibent deo ad cōuersionē ꝛ exercitiū sp̄s ꝛ anime interioris. **2.** **P**aralip. vii. in ofone manasse. **F**lecto genua cordis mei ꝛc. **E**sa. 45. **M**ibi curuabit̄ oē genua. ꝛc. **U**nde de describit orōnis obiectū qd̄ est de⁹. **2.** **U**nde scribit eū ex duob⁹. **P**rio ex affinitate. **S**ecundo ex auctoritate. **E**t affinitate em̄ erigimur ad orandū cū fiducia. **E**t q̄tū ad hoc dicit. **A**d p̄res dñi nostri iesu xpi. s. cui⁹ nos filij sumus. **I**ac. 1. **O**mne datū optimū ꝛc. **E**sa. 63. **T**u em̄ domine pater noster. ꝛc. **E**t auctoritate autē confirmatur obtinendū qd̄ petimus fiducia qz ip̄e ē ex quo oīs paternitas in celo ꝛ in terra notatur. **H**ic posset queri vtrū in celo sit paternitas. **P**osset dici breuiter qz in celo. i. in deo hel in diuinis ē paternitas qz ē p̄ncipium oīs paternitatis. **S**ed de hac nō querit̄ ad p̄sens: qz cultib⁹ fidei nota ē. **S**ꝫ querit̄ vtrū in celis. i. vtrum in angelis sit aliqua paternitas. **A**d hoc dico qz paternitas ē tantū in viuētib⁹ ꝛ cognoscentib⁹. **E**st autem duplex vita. **U**na fm̄ actū. alia fm̄ potentia. **V**ita quidē fm̄ potentia ē habere opera vite in potentia. **U**nde dominiens quātū ad actus exteriores dicit̄ viuere in potentia. **V**ivere autem fm̄ actū ē qñ exercet quis opa vite in actu. **S**ic autē nō solū qui dat potentia vite pater ē eius cui dat: sed qui dat actū vite ille etiā pater dici p̄t. **Q**uicūqz ergo inducit aliquid ad aliquē actū vite: puta ad bene operandum intelligendū: volendū: amādū pater eius dici p̄t. **P**me **C**oz. 4. **N**am si decez milia pedagogoꝝ habeatis i xpo sed nō multos patres ꝛc. **E**t ergo inter angelos vn⁹ aliterū illuminet ꝑficiat ꝛ purget ꝛ isti sint actus hierarchici: manifestū ē qz vnus angelus ē pater alterius sicut magister ē pater discipuli. **U**trū autē paternitas que ē in celis ꝛ in terra deriuet̄ a paternitate que ē in diuinis dubitā ꝛ videt̄ qz non qz noīa sic imponit̄ fm̄ qz res nominatas cognoscim⁹. **Q**uicūqz autē cognoscim⁹ ē ꝑ creaturas: ergo noīa imposta a nobis rebus ip̄is plus ꝛ ꝑri⁹ cōueniūt̄ creaturis q̄ ip̄i deo. **R**ūdeo ꝛ dico qz nomen alicuius rei noīate a nobis dupliciter p̄t accipi: qz vel ē exp̄ssiuū vel significatiuū conceptus intellectus qz voces sunt note vel signa passionū vel cōceptū qui sunt in aīa: ꝛ sic nomē prius ē in creaturis q̄ in deo. **A**ut in quātū est manifestatiuū quid dicitatis rei noīate exteri⁹. ꝛ sic ē prius in deo. **U**nde hoc nomē paternitas fm̄ qz significat ꝑceptionē intellectus noīantis rem: sic ꝑ prius inuenit̄ in creaturis q̄ in deo. qz ꝑ prius creatura innotat̄ scit nobis qz deus: scdm̄ autē qz significat ip̄ā rē noīat̄ sic ꝑ prius est in deo q̄ in nobis: quia certe omnis virt⁹ generatiua in nobis est a deo. **E**t ideo dicit. **E**t quo omnis paternitas in celo ꝛ in terra nominatur. **Q**uasi dicat. **P**aternitas que est in ip̄is creaturis est quasi nominalis seu vocalis: sed illa paternitas diuina qua ꝑ dat totam naturam filio absqz omni imperfectiōe est vera paternitas. **C**ōsequenter cum dicit. **U**t det vobis ꝛc.

in epistolam ad Ephesios III

ostendit orationis intentum. Et primo facit hoc Secundo ostendit per quid possit ipetrare suū propositū ibi. Per spiritum eius etc. Dicit ergo. Dico q̄ peto ne deficiatis sed steteris viriliter. Scio tamē q̄ hoc ex vobis facere nō potestis sine dono dei. ideo peto vt det vobis. Iacob. 1. Omne datum optimū etc. Et hoc quidem ēz diuitias glorie sue. id est fm̄ copias maiestatis eius z magnificētie. ps. Gloria z diuitie in domo ei⁹. puerb. 8. Mecū sunt diuitie z gloria Diuitie in q̄ que faciunt virtutē corroborari. Esa. 40. Qui dat lasso virtutē. z his qui nō sunt fortitudinem z robur multiplicat. Et hoc in interiori homine. quia nisi in interioribus fortificetur homo: faciliē ab hoste superatur. Esa. 9. Confirmet illud z corroboroz in iudicio z iusticia amodo z vsq; in sēpiternū. ¶ Tūc resumatur illa p̄ncipula interposita scilicet per spiritū in qua ostendit per quid obtinere potest quod petit. Ipse enim spiritus qui roborat est spiritus fortitudinis: z est causa non deficiendi in tribulationibus. quē obtinemus per fidem que est fortissima. quia fides est substantia rerū sperandarū. id est facit in nob̄ subsistere res sperandas. Th. 1. 1. p̄. 4. Qui resistit fortes in fide. Et ideo subligit. habitare xpm̄ per fidem. Et hoc in cordibus vestris. 1. p̄. 3. Dominū autē xpm̄ sanctificati in cordibus vestris. Per quod? Dico q̄ non solum per fidem que vt donū est est fortissima. sed etiā per charitatē que est in sanctis. Et ideo subdit In charitate radicati z fundati. 1. cor. 13. Omnia sustinet: omnia credit: omnia sperat: omnia sustinet: charitas nunq̄ excidit. Can. vltimo. Fortis est vt mors dilectio. Unde sicut arbor sine radice z domus sine fundamento defacili ruit: ita spirituale edificium nisi sit in charitate fundatū z radicatum durare non potest.

Lectio quinta.

Vos possitis cōprehendere euz omnibus sanctis que sit latitudo z longitudo z sublimitas z profundū. Scire etiā supereminētē scientie charitatem xpi: vt impleamini in omnē plenitudinem dei. Et autē qui potens est omnia facere su perabundanter q̄ petimus aut intelligim⁹ fm̄ virtutē que operatur in nobis. ipsi gloria in ecclia et in christo iesu in omnes generationes seculi seculorum Amen.

Supra ostendit apostolus petitionis sue p̄ ephesios z orationis intentū. scilicet corroborazionez spiritus in fide z charitate: hic consequēt ostendit eoz que petit fructus corroboracionis que est per fidem z charitatē que est q̄dam cognitio. Ideo primo pponit ipsam noticiā. Secūdo ipsius noticie seu cognitionis efficaciam ibi. Et impleamini in omni plenitudine dei. Dicit ergo. Ita sitis charissimi in charitate radicati z fundati vt possitis cōprehendere etc. qd̄ quidem dupliciter legi potest. primo modo vt magis sequatur intentionē apostoli. ¶ Sciendum est ergo q̄ tam in futuro q̄ in presenti cognitio dei ē nobis necessaria. nam in futuro gaudebimus z de cognitione dei: de cognitione assumptē humanitatis. Job. 17. Hec est vita eterna vt cognoscāt te. z cetera. Johannis 10. Ingredietur scilicet in cōtemplationem diuinitatis: z egredietur scilicet in cōtemplationē humanitatis. z pascua inueniet. Et quia fides est inchoatio illi⁹ future cognitionis. quia est substantia rerū sperandarū etc. vt dicitur Heb. 11. Quasi iā in nobis res sperandas p̄ modum cuiusdam inchoationis facit sustinere. Inde est q̄

fides nostra in his duobus consistit. scilicet in diuinitate z humanitate xpi. 1. cor. 2. Non enim iudicauit me scire inter vos nisi iesum ch̄stum etc. Secūdo hoc ergo p̄mo premitit eis cognitionē diuinitatis. Secūdo cognitionem misteriorū humanitatis ibi. Scire etiā supereminētē scientie etc. Cognitionē autem dei manifestat sub his verbis. Et possitis etc. Quasi dicat. Corroboramini per fides z charitatē. quia si sic estis peruenietis ad vitā eternam: vbi habebitis deum presentē z perfecte eū cognoscetis. Quare deus manifestet amanti patz Job. 14. Qui diligit me diliget a patre meo: z ego diligā eū z manifestabo ei meipsum. Quare vero manifestetur credenti pater. p̄t dicitur Esa. 7. fm̄ aliā litteram. Nisi credideritis non intelligetis. Sporter em̄ fm̄ fidem z charitatem vt corroboremini vt possitis comprehendere. Vbi sciendum est. q̄ comprehendere q̄s ponitur pro includere. z tunc oportet q̄ cōprehendens contineat in se totaliter cōprehensum. Quandoq; autē ponitur p̄ apprehendere. z tunc dicit remotionē distantiē z insinuat p̄pinq̄uitatem. Primo autē modo a nullo intellectu creato deus cōprehendi potest. Job. 11. Forsitan vestigia dei cōprehendes z vsq; ad perfectū omnipotentē reperies? Quasi dicat. Non. quia sic posset eum perfecte cognoscere quantum cognoscibilis est. Et de hac cognitione non intelligitur quod dicitur. Et possitis cōprehendere. sed secundo modo z est vna de tribus dotibus. z de hac loquitur apostolus cum dicit. Et possitis cōprehendere id est deum habere presentē z presentiale cognoscere. Job. 3. Sequor autē si quō cōprehendā in quo etc. Et hec cōprehensio est cōmūnis omnibus sanctis eius. Ideo subdit. Cum omnibus sanctis. ps. Gloria hec est omnibus sanctis eius. Talibus autē dicitur illud. 1. cor. 9. Sic currite vt cōprehēdatz etc. ¶ Que sit latitudo etc. Notandum q̄ verba ista videntur om̄ni habere ex verbis. Job. 11. Forsitan inquit vestigia dei cōprehendes? Quasi dicitur incōprehensibilis est. Huius autē incōprehensibilitatis causam assignat dicens. Excelsus celo est z quid facies. Profundior inferno est: z vnde cognosces. Longior terra mensura eius z latior mari. Ex quo videt q̄ iob ostendat eū esse incōprehensibilem: attribuēs ei quadruplicē differentiam dimensionum. His em̄ verbis alludēs apostolus dicit. Et possitis cōprehendere que sit latitudo etc. Quasi dicat. Habeatis tantā fidem z charitatem vt possitis tandem cōprehendere quod cōprehensibile ē. Et hoc modo exponit dyonysius. Non est tamen aliquo modo intelligendum has dimensiones corporalitē esse in deo. quia spiritus est deus vt dicitur Job. 4. sunt tamē in deo metaphorice. Unde per latitudinē designat diuinitatis seu extensio virtutis z sapientie diuine super omnia. Eccl. 1. Studuit illā scilicet sapientiā super omnia opa sua. Per longitudinē designat eterna eius duratio. ps. Tu autē dñe in eternū permanes. z ps. Domū tuam dñe decet sanctitudo in longitudine dierū. Per sublimitatē vltimitudinē vero perfectio z nobilitas nature eius q̄ in iō finitū excedit omnē creaturā. ps. Excelsus sup omnes gētes dñs. Et profundū id ē incōprehensibilitas sapientie eius. Eccl. 7. Alta pfunditas scilicet sapientie diuine q̄s inueniet eaz? Sic ergo patet q̄ finis fidei z charitatis nostre est vt pueniamus ad perfectā dei cognitionē qua cognoscamus infinitā sue virtutis extensionē: eternā z infinitā eius durationē: sue perfectissime nature celsitudinē: sue sapientie profunditatē z incōprehensibilitatē eo modo sicut est attingendū. ¶ Consequenter quia adhuc alia cognitio est necessaria scilicet cognitio misteriorū humanitatis ideo subdit. Scire etiā supereminētē scientie etc. Vbi sciendū est q̄ quicqd̄ est in misterio redēptiois humane

Explanatio sancti Thome

incarnationis xpi totū est opus charitatis. **Mat** q in carnatus est: ex charitate processit supra. 2. Propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos etc. **Quero** mortuus fuit ex charitate processit. **Job**. 15. **Maiores** hac dilectione nemo habet etc. infra. 5. **Xps** dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam deo. propter hoc dicit gregorius. **Inestimabilis dilectio charitatis** ut seruū redimeres filium tradidisti. **Et** ideo scire charitatem xpi est scire omnia misteria incarnationis xpi et redemptionis nostre que ex imensa charitate dei processerunt: que quidem charitas excedit omnem intellectum creatum et omnium scientiarum: cum sit incomprehensibilis cogitatu. **Et** ideo dicit. **Supereminente scientie scilicet nature et omnis intellectus creati.** **Phil.** 4. **Et** pax dei que exuperat omnem sensum **Charitatem** xpi id est quam deus pater fecit per xpm. 2. cor. 5. **Deus** erat in xpo mundum reconcilians sibi. **Alio** modo potest legi ut referatur ad perfectionem charitatis nostre. **Quasi** dicat. **Corroboramini** in charitate radicati et fundati: et hoc ut possitis comprehendere non solum cognoscendo cum omnibus sanctis. quia hoc donum scilicet charitatis commune est omnibus. cum nullus possit esse sanctus sine charitate ut dicitur **Eph.** 3. **Possitis** in quod comprehendere que sit latitudo scilicet charitatis que se extendit usque ad inimicos. ps. **Latam** mandatum tuum nimis. **Lata** est enim charitas ad suam diffusionem. ps. **Eduxit** me in latitudinem domus domini. **Longitudo** autem eius attendit quantum ad sui perseverantiam quia nunquam deficit sed hic incipit et perficitur in gloria. 1. cor. 13. **Charitas** nunquam excidit. **Can.** ultio. **Que** multe non potuerunt extinguere charitatem. **Sublimitas** autem eius attendit quantum ad intentionem celestem: ut scilicet deus non diligat propter temporalia. quia huiusmodi charitas esset infirma: sed ut diligatur propter se tantum. **Job**. 40. **In** sublime erigere et esto gloriosus. **Pro** fundum vero attenditur quantum ad originem ipsius charitatis. **Item** hoc quod deum diligimus non est ex nobis sed a spiritu sancto. quia ut dicitur **Ro.** 5. **Charitas** dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum etc. **Hoc** ergo quod vnus non venit ex profundo diuine predestinationis. **Ecc.** 1. **Profundum** abyssi quis dimensus est? **Ergo** ut possitis comprehendere id est perfecte consequi cum omnibus sanctis que sit latitudo ut extendatur charitas vestra usque ad inimicos. que sit longitudo ut scilicet nunquam deficit: at que sit sublimitas ut scilicet propter seipsum deus diligatur et profundum scilicet predestinationis etc. **Sciendum** est autem hic quod xps in cuius potestate fuit eligere genus mortis quod vellet: quod ex charitate mortem subiit. elegit mortem crucis in qua predicte quatuor dimensiones sunt. **Ibi** est latitudo scilicet in ligno transuerso: cui affixe sunt manus. quia opera nostra debent per charitatem dilatari usque ad inimicos. ps. **Eduxit** me in latitudinem domus domini. **Ibi** est longitudo in ligno erecto cui innitit totum corpus quia charitas debet esse perseverantia que sustinet et saluat hominem. **Matth.** 10. **Qui** autem perseverauerit usque in finem hic saluus erit. **Ibi** est sublimitas in ligno superiori cui caput inheret. quia spes nostra debet eleuari ad eternam et diuinam. 1. cor. 11. **Caput** viri xps est. **Ibi** etiam est profundum in ligno quod latet sub terra et sustinet crucem: et tamen non videtur. quia profundus amoris diuini sustinet nos: nec tamen videtur. quia ratio predestinationis ut dictum est excedit intellectum nostrum. **Sic** ergo debemus comprehendere virtutem charitatis nostre et xpi et adhuc scire charitatem xpi supereminente scientie scilicet humane. quia nullus potest scire quantum xps dilexit nos. vel scire etiam charitatem scientie xpi. id est que habet cum scientia xpi. **Charitatem** dico supereminente alij charitati que est sine

scientia. **Sed** nunquid est verum quod charitas que est cum scientia supereminet charitati que est sine scientia. et videtur quod non. quia sic malus theologus esset supereminens charitati que sancta vetula. **Respondedo** dico quod hoc intelligitur de scientia afficiente. **Item** ex vi cognitionis inducitur ad magis diligendum. quia quanto deus magis cognoscitur: tanto et magis diligitur. **Propter** quod petebat Augustinus nouerim te nouerim me. **Et** hoc dicitur propter quosdam qui habent zelum dei: sed non finem scientiam. **Alium** enim charitatem supereminet charitas cum habeatur scientia christi. **Consequenter** cum dicit. **Et** impleamini etc. **Ponit** cognitionis diuine efficaciam dicens: **Et** impleamini in omnem plenitudinem dei id est ut habeatis perfectam participationem omnium donorum dei. ut scilicet habeatis plenitudinem virtutum et posse beatitudinis quam quidem efficit charitas. **Ecc.** 24. **Transite** ad me omnes qui concupiscitis me etc. **Consequenter** sequitur illa pars. **Et** autem qui potens etc. **In** qua apostolus agit deo gratias de sue petitionis exauditione. **Circa** quod tria facit. quod primo ponit potestatem dei qua postulata concedit. **Secundo** post testatis exemplum ibi. **Secundum** virtutem que operatur in nobis etc. **Tertio** materiam gratiarum actionis ibi. **Ipsi** gloria etc. **Potestatem** autem dei describit infinitam dicens. **Et** autem scilicet deo christo et deo patri. qui potens est omnia facere etc. **Exod.** 15. **Omnipotens** nomen eius. **Ro.** ultimo. **Et** autem qui potens est vos confirmare iuxta euangelium etc. **Et** hoc superabundanter facere in nobis omnia que sciamus petere per affectum aut intelligere per intellectum. et hoc est quod dicitur quod petimus aut intelligimus. **Exemplum** autem huiusmodi abundantie in nobis exhibite ostendit dicens: **Secundum** virtutem quam operatur in nobis. **Quasi** dicat. **Apparet** si attendamus ea que operatus est in nobis scilicet hominibus. **Item** nec affectus nec intellectus humanus potuissent considerare vel intelligere vel petere a deo quod fieret homo: et quod homo efficeret deus et consors nature diuine. que tamen sine virtute operatur in nobis. et hoc in incarnatione filii sui. 2. **Pet.** 1. **Et** per hoc efficaciam diuine consortes nature. **Unde** de his dicit. **Ecc.** 18. **Quis** sufficit enarrare opera illius? **Quis** enim inuestigabit magnalia illius. virtutem autem magnitudinis que annuntiabit? **Et** operatus est in nobis scilicet apostolus quibus dedit gratiam euangelizandi inuestigabiles diuitias xpi et illuminare omnes que sit dispensatio sacramenti absconditi a seculis in deo ut dictum est supra eodem capitulo. **Materia** autem gratiarum actionis dicitur esse duplex beneficium quod nobis contulit deus. **Primum** est ecclesie institutio. **Secundum** est filii incarnationis. **Dicit** ergo **Ipsi** scilicet deo patri gloria sit supple in ecclesia id est per his que fecit in ecclesia quam instituit quo ad primum in xpo id est per christum vel pro xpo quem nobis dedit. **Ipsi** in quod sit gloria ut gloriosus appareat non solum in presenti sed in omnes generationes seculi seculorum. id est seculi omnia continentis. 1. **Thy.** 1. **Regi** autem seculorum inmortali inuisibili soli deo honor et gloria in secula seculorum Amen.

Capitulum quartum.

O **B**secro itaque vos ego vincit in domino: ut digne ambuletis uocatione qua vocati estis cum omni humilitate et mansuetudine: cum patientia supportantes inuicem in charitate. **Solliciti** seruare unitatem spiritus in vinculo pacis. **Unum** corpus et vnus spiritus sitis: ut vocati estis in vna spe uocationis vre.

in epistolam ad Ephesios III

Supra commemoravit apostolus divina beneficia: per que unitas ecclesie constituitur et conservatur: hic monet eos apostolus ad permanendum in ecclesie unitate. Circa quod duo facit. quia primo monet eos ut in ipsa unitate perseverent. Secundo instruit eos quod in ea permaneat: ibi. Hoc ergo dico et testificor in domino etc. Item prima in duas. quia primo monet eos ad servandam ecclesiasticam unitatem. Secundo proponit ipsius ecclesiastice unitatis formam ibi. Unus dominus. una fides etc. Prima iterum in tres. Primo premitit quedam inductiva ad servandam ecclesiasticam unitatem. Secundo ponit monitionem ibi. Cum omni humilitate etc. Tertio ostendit monitionis finem ibi. Solliciti servare etc. Inducit autem ex tribus ad servandam ecclesiasticam unitatem. Primo ex charitatis affectu. Secundo ex commemoratione suorum vinculo. Tertio ex consideratione divinorum. Charitatis autem affectus insinuat per obsecrationes. Unde dicit. Itaque ex quo tot beneficia a domino receptis obsecro vos cum tam imperare possem: sed propter humilitatem magis obsecro. puerb. 18. dicitur. Cum obsecrationibus loquitur pauper. Item propter charitatem que magis movet ad opus quam timor. philemon. 1. Fiduciam habes in christo iesu imperandi tibi quod ad rem pertinet propter charitatem magis obsecro etc. Ex commemoratione vero suorum vinculo inducit eos dicens. Ego vincens in domino. Ex quibus inducit eos prope tria. Primo quia amicus magis copatur amico afflictio et nititur in pluribus facere voluntatem suam: ut vel sic eum consoletur. Eccl. 12. Non agnosceat in bonis amicus et non abscondet a malis inimicus. In bonis viri inimici illius in malicia et in malicia illius amicus agnoscitur est. Secundo quia apostolus ipse vincula patiebatur pro ipsorum utilitate. et ideo inducit eis ad memoriam quasi volens eos obligare. 2. cor. 1. Siue autem tribulamur pro vestra exhortatione et salute: siue consolamur pro vestra consolatione: siue exhortamur pro vestra exhortatione et salute: que operatur tolerantiam earundem passionum que nos patimur. Tertio quod ut supra dictum est cap. 3. in illa parte. Que est gloria vestra. huiusmodi erat eis ad magnam gloriam dei pro eis amicos et electos suos exposuit tribulationibus pro ipsorum salute. Et ideo addit. In domino id est propter deum. Et erant ad gloriam apostoli quod non ut fur aut homicida: sed ut christianus: et propter deum nos ipsam vinculum erat. Eccl. 3. Ecce data sunt super te vincula et ligabunt te in eis etc. Ex consideratione vero divinorum beneficiorum inducit eos dicens: Et digne ambuletis vocatione qua vocati estis. id est attendentes dignitatem ad quam vocati estis ambuletis finem quod est convenit. Si enim quis vocatus esset ad nobile regnum indignum esset quod faceret opera rusticana. Sic monet ephesios apostolus. Quasi dicit. Vocati estis ut sitis civis scilicet domus dei ut dicitur supra cap. 2. non est dignum ut faciat opera terrena: nec ut de mundanis curetis. Ideo dicit. Digne etc. Col. 1. Ambuletis digne deo per omnia placetis. phil. 1. Digne euangelio christi conservamini. et quare? quia vocavit vos de tenentibus in admirabile lumine suo. 1. pe. 2. Consequenter cum dicit. Cum omni humilitate etc. ponit modum sue monitionis dicens. Quod digne poterit ambulare. ponit ergo quatuor virtutes et excludit quatuor vitia eis operanda. Primum autem vitium quod excludit est superbia. dum enim unus superbiens vult alij preesse: et alius similiter superbus non vult subesse causatur dissensio in societate et tollitur pax. Unde puer. 13. Inter superbos semper iurgia sunt. Ad quod excludendum dicit. Cum omni humilitate scilicet interiori et exteriori. Eccl. 3. Quanto magis es humilis te in omnibus etc. phil. 2. In humilitate superior es invicem arbitrantes. Jac. 4. Deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam. Secundum est ira. Iracundi

em sunt propinqui ad iniuriam inferendam verbis vel factis ex quo turbationes oriuntur. puerb. 15. Vir iracundus provocat rixas. qui patiens est mitigat suscitatas. Ad hoc excludendum dicit. Mansuetudine. que mitigat rixas et pacem conservat. puerb. 3. Mansuetus dabit gratiam. ps. Mansueti autem hereditabunt terram. Eccl. 3. Fili in mansuetudine opera tua perfice et super gloria hominum diligeris. Tertium est in patientia. Quandoque enim aliquis humilis est et mansuetus in se: abstinens a molestis inferendis. non tamen patienter sustinet molestias sibi illatas vel acceptas. Ideo subdit. Cum patientia scilicet adversariorum. Jac. 1. Patientia autem opus perfectum habet. Eccl. 2. In humilitate tua patientiam habe. Hebr. 10. Patientia vobis necessaria est ut voluntatem dei facientes etc. Quartus est inordinatus zelus. Cum enim inordinate zelantes omnia que videntur iudicant: nec tempus nec locum servant. committunt turbationem in societate. Gal. 5. Si invidetis invidiam et comeditis: videte ne invidiam consummaminetis. Et ideo dicit. Supportantes invidiam in charitate scilicet mutuo sustinentes defectus aliorum. et hoc ex charitate: quia quando deficit aliquis non debet statim corrigi: nisi alius locus et tempus: sed misericorditer expectari: quia charitas omnia sustinet. 1. cor. 13. Non autem debent huiusmodi defectus supportari ex negligentia vel ex consensu et familiaritate carnali vel amicitia sed ex charitate. Gal. 6. Alter alterius onera portate etc. Ro. 15. Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere. Consequenter cum dicit. Solliciti servare etc. ostendit monitionis finem. qui quidem est ut servetur unitas inter fideles. Circa quod tria facit. Primo ponit ipsam unitatem que est finis. Secundo describit modum unitatis ibi. In vinculo pacis. Tertio ponit rationem servande unitatis ibi. Sicut vocati estis etc. Dicit ergo primo. Dico quod digne ambuletis etc. Et hoc faciatis solliciti servare unitatem spiritus. Est autem duplex unitas. Una ad malefaciendum que est mala scilicet carnis. Eccl. 11. Scintilla una augetur ignis et ab uno doloso augetur sanguis. Alia est unitas spiritus que est bona ad faciendum bonum. ps. Ecce quod bonum et quod iocundum etc. Job. 17. Et sint unus sicut et nos unum sumus. Modus autem servande unitatis est in vinculo pacis. Charitas enim est coniunctio animorum. Nulla autem coniunctio stare potest nisi ligetur aliquo vinculo. Eodem modo nec coniunctio animorum per charitatem stare potest: nisi ligetur. Huiusmodi autem vix ligamen est pax que est tranquillitas modi spei et ordinis. quam scilicet unusquisque habet quod suum est. prope quod dicit. In vinculo pacis. ps. Qui posuit fines tuos pacem etc. Que quidem pax servatur in iusticia. Esa. 32. Opus iusticie pax. Eccl. 6. Ne accidieris in vinculis eius. Et quare? quia certe ut dicitur ibidem Vincula illius alligatura salutaris. Hinc autem quod in homine est duplex unitas. Una scilicet membrorum ad invicem simul ordinatorum. Alia corporis et anime tertium constituentium. Apostolus autem loquitur hic de unitate ecclesie ad modum unitatis que est in homine. ideo subiungit. Unum corpus. quasi dicat. Ligemini vinculo pacis ut sitis unum corpus. Item ad primam unitatem. ut scilicet omnes fideles sint ordinati ad invicem sicut membra unius corpus constituentia. Ro. 12. Multi unus corpus sumus in christo etc. Et unus spiritus. quantum ad secundum scilicet spiritualem consensum per unitatem fidei et charitatis. Et unum corpus quo ad proximum: et unus spiritus quo ad deum. corpus que adheret deo unus spiritus est. 1. cor. 6. Deinde cum dicit. Sicut vocati estis etc. Subdit rationem huius unitatis. quia sicut videmus quod quando aliqui sunt vocati simul ad aliquod pariter habendum et mutuo percipiendum solent simul etiam manere et si

Explanatio sancti Thome

vnul sre. ita spiritualiter dicit: Quia vos estis vocati ad vnum scilicet finale premium ideo debetis simul cum vni- tate spiritus ambulare in vna spem vocationis. Hebre. 3. Fratres facti vocationis celestis participes. 1. cor. 1. Videte vocationem vestram etc. Sed posset aliquis di- cere. Quis vocavit nos et ad quid? Respondet. 1. Pe. 5. Deus autem omnis gratie qui vocavit nos in eternam gloriam suam etc. ubi est beatitudo vestra. Apocal. 19. Beati qui ad cenam nuptiarum agni vocati sunt.

Lectio secunda.

Unus dominus: vna fides: vnus ba- ptisma. Unus deus et pater omni- um qui super omnes et per omnia et in omnibus nobis.

Posita eorum exhortatione pro seruanda ecclesiastica vni- tate: in hac parte apostolus formam dicte vnitatis ipsis ephesijs insinuat. Ubi sciendum est quod eorum ecclesia dei sit sicut ciuitas est aliquid vni et distinctum cum non sit vnum sicut simplex. sed sicut compositum ex diuersis partibus. Et ideo apostolus vno facit. Primo ostendit id quod est commune ecclesie. Secundo ostendit id quod est distin- ctum in ipsa ibi. Tercio autem nostrum data est gratia etc. In qualibet autem ciuitate ad hoc ut sit vna: quatuor de- bent esse communia scilicet vnus gubernator: vna lex: ea- dem insignia: et idem finis: hec autem quatuor dicit apo- stolus esse in ecclesia. Dicit ergo. Dico quod debetis habere vnum corpus et vnum spiritum. quia estis in vnitatem ecclesie que est vna. Propterea quia habet duces vnum scilicet christum. Et quantum ad hoc dicit. Unus dominus non plures: pro quorum diuersis voluntatibus oportet vos discordare. Dicitur enim Hebreor. 3. Christus est tanquam filius in domo sua. Act. 2. Certissime ergo sciat omnis do- mus israel. quia dominum eum et christum deus fecit iesum quem vos crucifixistis. 1. cor. 8. Unus dominus noster iesus christus. Zacha. 14. In illa die erit dominus vnus et nomen eius vnum. Secundo quia lex eius est vna. Lex enim eccle- sie est lex fidei. Ro. 3. Ubi est ergo nunc gloriatio tua? Ex- clusa est. Per quam legem? Factorum? Non. sed per legem fidei. Sed fides quandoque sumitur pro ipsa re credita scilicet illud. Hec est fides catholica etc. ista debet credi. Quas- doque vero sumitur pro habitu fidei quo creditur in corde. Et de vtroque potest hoc dici. De primo ut sit sensus vna est fides id est ideo iubemini credere et eodem modo ope- rari. quia vnum et idem est quod creditur a cunctis fide- libus. Unde vniuersalis seu catholica dicitur. vnde. 1. cor. 1. Ad ipsum dicatis id est sentiat omnes etc. Alio modo vna est fides id est vnus habitus fidei quo creditur. vna inquam non numero sed specie. quia idem debet esse in cor- de omnium. Et hoc modo idem voluntas dicitur vna. vo- luntas. Tercio eadem sunt insignia ecclesie scilicet sa- cramenta christi inter que primus est baptisma: quod est ianna omnium aliorum. Et ideo dicit. Vnus baptisma. Di- citur autem vnus triplici ratione. Primo quia baptisma- ta non differunt secundum baptizantes. quia a quocumque confe- ratur vniuersalem virtutem habet. quia qui baptizat interi- us vnus est scilicet christus. Johan. 1. Super quem ve- deris spiritum descendente et manente super eo: hic est qui baptizat in spiritu sancto. Secundo dicitur vnum. quia da- tur in nomine vnus scilicet trinitatis. Mart. vi. Ba- ptizates eos in nomine patris et filij et spiritus sancti. Ter- tio quia iterari non potest. Penitentia autem matrimoni- um eucharistia et extrema vinctio iterari possunt. non au- tem baptismus. Hebreor. 6. Impossibile est eos qui se- mel sunt illuminati per baptismum et gustauerunt donum

celestis et participes facti sunt spiritu sancto. gustauerunt nihilominus bonum dei verbum virtutis seculi venturi et prolapsi sunt per peccatum. renouari rursus ad penite- tiam. Non iteratur autem vel propter characterem: vel quia causa eius non iteratur. Romano. 6. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte etc. Hunc autem christus semel pro peccatis mortuus est ut dicitur. 1. Pe. 3. Quarto in ecclesia est idem finis qui est deus. Filius enim ducit nos ad patrem. 1. cor. 15. Cum tradiderit regnum deo et patri cum euacauerit omnem principatum et virtu- tem et potestatem oportet autem illud regnare etc. Et quod tum ad hoc subiungit dicens: Unus deus etc. Ubi primo ponit apostolus eius vnitatem. Secundo eius dignita- tem ibi. Qui est super omnes etc. Circa primum duo di- citur. Primum pertinet ad naturam diuinam. Unde dicit. Unus deus. Deut. 6. Audi israel dominus deus tuus vnus est. Aliud pertinet ad eius benevolentiam ad nos et ad pietatem. Unde dicit. Et pater omnium. Isa. 63. Tu domine pater noster et redemptor noster. Malach. 2. Vnus quid non pater vnus omnium nostrum: nunc quid non deus crea- uit nos? Dignitatem autem eius commendat ex tribus. Ex altitudine diuinitatis cum dicit. Qui est super omnes. ps. Super omnes gentes dominus etc. Ex amplitudine eius potestatis cum dicit. Per omnia. Iere. 23. Celum et terram ego impleo etc. ps. Omnia subiecisti sub pedibus eius etc. Luc. 10. et Mart. 11. Omnia mihi quippe tradita sunt. quippe quia per ipsum facta sunt. Joh. 1. Sed modo quo dicitur Sap. 11. Omnia in numero et pos- dere et mensura dispositi sunt. Ite ex largitate gratie cum di- cit. In omnibus vobis scilicet per gratiam. Iere. 14. Ego autem in vobis es domine etc. Sed primum appropriat patri qui est fontale principium diuinitatis et omnes crea- turas excellit. Secundum filio qui est sapientia attingens a fine usque ad finem fortis. Sap. 8. Tertium vero spiritui sancto qui replet orbem terrarum. Sap. 1.

Lectio tertia.

Unicuique autem nostrum data est gra- tia secundum mensuram donationis christi propter quod dicit. Ascendens in altum captiuam duxit captiuitates: dedit dona hominibus. Qui autem ascendit quid est nisi quia et descendit primum in inferiores partes terre. Qui descendit: ipse est et qui ascendit super omnes celos ut adimpleret omnia. Supra ostendit apostolus ecclesiasticam vnitatem qua- tum ad id quod in ecclesia est commune: hic idem ostendit quantum ad hoc quod singulis fidelibus membris ecclesie est proprium et speciale. Circa quod tria facit. quod primo proponit distinctionem. Secundo inducit ad hoc au- thoritatem ibi. Propter quod dicit etc. Tertio ponit au- thoritatis expositionem ibi. Qui autem ascendit etc. Die er- go Habemus in ecclesia vnum deum: vnam fidem etc. sed tamen diuersas gratias diuersis particulariter collatas habemus. quia unicuique nostrum data est gratia. Quasi dicat Nullus nostrus est qui non sit particeps diuine gra- tie et communionis. Iohannis. 1. De plenitudine eius nos accepimus gratias pro gratia. Sed certe ista gratia non est data omnibus vniuersimode seu equaliter: sed scilicet mensuram donationis christi id est secundum quod christus est da- tor et eam singulis mensurauit. Romano. 12. Habentes donationes secundum gratiam que data est nobis differentes. Hec differentia non est ex fato: nec a casu: nec ex merito: sed ex donatione christi. id est secundum quod christus nobis con-

in epistolam ad Ephesios III

mensuravit. Ipse enim solus recepit spiritum non ad mensuram. **Job. 1.** ceteri autem sancti ad mensuram recipiunt. **Ro. 12.** Unicuique sicut deus divisit mensuram fidei. **1. cor. 3.** Unusquisque propriam mercedem accipiet etc. **Matth. 25.** Unicuique secundum propriam virtutem etc. Quia sicut in potestate etc. **1. petri 4.** est dare vel non dare: ita dare tantum vel minus. **Sequitur** Propter quod dicit etc. hic ponit quondam auctoritatem assumptam de ps. et refertur ad hoc quod dicit **Secundo** mensuram donationis christi. ubi tria facit. **Primo** commemorat christi ascensionem. **Secundo** humani generis liberationem. **Tertio** ponit donorum spiritualium collationem. **Partes** consequuntur se. **Primo** dicit ergo primum dicens sic. **Propter** quod scilicet significandum dicit scilicet **pphetas** ta dicit in ps. Ascendens christus in altum etc. **Michae. 1.** Ascendit ante eos pandens iter etc. **Job. 39.** In altis alas erigit etc. Ascendens in quibus sed non solus. quia captivum duxit captivitate. eos scilicet quos **diabolus** captivum duxerat: humanum enim genus captivum erat et sancti in charitate decedentes qui meruerunt gloriam in captivitate diaboli detinebantur quasi captivi in limbo **Esa. 5.** Ductus est captivus populus meus etc. Hanc ergo captivitatem christus liberavit et secum duxit in celum. **Esa. 49.** Nihil quid tollitur a forti preda aut quod captum fuerit a robusto salvabitur ac saluum poterit esse. quia hec dicit dominus **Equidem** et captivitas a forti tollitur et quod ablatum fuerit a robusto salvabitur. Sed certe hoc non verificatur solum quantum ad iam mortuos sed etiam quantum ad viventes qui captivi tenebantur sub peccato quos a peccato liberans servos fecit iusticie vt dicitur. **Ro. 6.** Et sic quodammodo eos in captivitatem duxit non ad perniciem sed ad salutem. **Luce. 5.** Ex hoc iam homines eris captives. **Non** solum autem homines a captivitate eripuit et sue servituti subiecit sed etiam eos spiritualibus bonis donavit. **Unde** subdit: **Dedit** dona hominibus scilicet gratie et glorie. **ps.** Gratiam et gloriam dabit dominus. **2. pe. 1.** Per quem et premissa nobis promissa donavit etc. **Hec** est contrarium quod in littera precedenti dicitur. **Acceptit** dona in hominibus quia certe ipse dedit vt deus et accepit vt homo in fidelibus sicut in membris suis. **Dedit** in celo sicut deus et accepit in terra secundum modum loquendi quo dicitur. **Matth. 25.** **Quod** vni ex minimis meis fecistis mihi fecistis. **De** inde cum dicit. **Quia** autem ascendit etc. **Exponit** propositam auctoritatem et primo quantum ad ascensionem. **Secundo** quantum ad materiam donationis ibi. **Et** ipse dedit etc. **Circa** primum duo facit. **Primo** ostendit quomodo descendit ibi. **Qui** descendit. **Secundo** quomodo ascendit ibi. **Qui** ascendit etc. **Circa** primum considerandum est quod cum christus vere sit deus inconueniens videbatur quod sibi conueneret descendere: quia nihil est deo sublimius. **Et** ideo ad hanc dubitationem excludendam subdit apostolus. **Quia** autem ascendit quid est: nisi quia et descendit primus etc. **Ac** si diceret. **Ideo** postea dixi quod ascendit. quia ipse primo descenderat vt ascenderet: aliter enim ascendere non potuisset. **Quo** autem descendit subdit dicens: quia in inferioribus partes terre. **Quod** potest intelligi dupliciter. **Uno** modo vt per inferiores partes terre intelligantur iste partes terre in quibus nos habitamus: que dicuntur inferiores eo quod sunt infra celum et aerem. **In** has autem partes terre dicitur descendisse filius dei non motu locali sed assumptione inferioris et terrene nature sicut illud **psalm. 2.** **Ex** inauit semetipsum etc. **Alio** modo potest intelligi de inferno qui etiam infra nos est. **Illuc** enim descendit dominus secundum animam vt inde sanctos liberaret. **Et** sic videtur hoc eis conuenire quod dixerat. **Captiuam** duxit captiuitatem **1. ach. 9.** Tu quoque in sanguine testamenti qui eduxisti victos tuos de lacu in quo non erat aqua. **Apoc.**

10. **Vidi** alium angelum forte descendente de celo etc. **Exod. 3.** **Vidi** afflictionem populi mei qui est in egypto etc. **Et** sequitur. **Et** descendit liberare eum. **De** inde cum dicit. **Qui** descendit etc. **Manifestat** eius ascensionem quantum ad tria. **Primo** quantum ad personam ascendente cui dicit. **Qui** descendit ipse est qui ascendit etc. **In** quo designatur unitas persone dei et hominis. **Descendit** enim sicut dictum est filius dei assumendo humanam naturam ascendit autem filius hominis secundum humanam naturam ad vitam immortalis sublimitatem. **Et** sic est idem filius dei qui descendit: et filius hominis qui ascendit. **Joban. 3.** **Re**mo ascendit in celum nisi qui descendit de celo filius hominis qui est in celo. **ubi** notatur quod humiliter qui volenter descendunt spiritualiter deo sublimante ascendunt. quia qui se humiliat exaltabitur. **Luce. 14. 7. 18.** **Secundo** ostendit terminum ascensionis cui dicit: **Super** omnes celos. **ps.** **Qui** ascendit super omnes celos ad orientem. **Hec** solum intelligendum est quod ascendit super omnes celos corporales: sed etiam super omnem spirituale creaturam. **supra** cap. 1. **Constituens** illum ad dexteram suam in celestibus super omnem principatum et potestatem et virtutes et dominationem et omne nomen quod nominatur etc. **Tertio** ponit ascensionis fructum cum dicit: **Ut** adimpleret omnia. id est omne genus hominum spiritualibus donis repletur. **ps.** **Replebimur** in bonis donis tuis. **Eccl. 2. 4.** **Generationibus** meis adimplerentur. **Ut** vt adimpleret omnia. id est vt ad effectum perduceret omnia que de ipso erant scripta **Luce** vlti. **Oportet** impleri omnia que scripta sunt in lege et prophetis et psalmis de me.

Lectio quarta.

Et ipse dedit quosdam quidem apostolos. quosdam autem prophetas. alios vero euangelistas. alios autem pastores et doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerij in edificationem corporis christi: donec occurramus omnes in unitate fidei et agnitionis filij dei in virum perfectum. in mensura etatis plenitudinis christi. **Hic** exponit apostolus quod supra dixerat de donatione donorum. **Circa** quod duo facit. **Primo** ostendit quod donum singulis fidelibus dedit donorum diuersitate. **Secundo** ostendit illorum donorum fructum et utilitatem ibi. **Ad** consummationem sanctorum etc. **Et** quia per dona christi diuersi status et munera in ecclesia designantur. **considerandum** est quod inter dona christi primo ponit apostolos. **Unde** dicit. **Et** ipse dedit quosdam quidem apostolos. **Luce. 6.** **Elegit** ex ipsis quos et apostolos nominauit. **1. cor. 12.** **Quosdam** quidem posuit in ecclesia: primus apostolos. **Secundo** prophetas. **Tertio** doctores. **Quarto** virtutes. **Apostoli** primo loco ponuntur. quia ipsi priuilegiati fuerunt in omnibus donis christi. **Habuerunt** enim plenitudinem gratie et sapientie quidem quantum ad reuelationem diuinorum misteriorum. **Luce** vlti. **Aperuit** eis sensum vt intelligerent etc. **1. cor. 4. 2. Luc. 8.** **Vobis** datum est noscere misterium regni dei etc. **Joban. 15.** **Omnia** que audiui a patre meo nota feci vobis. **Habuerunt** etiam copiam eloquij et ad annunciandum euangelium. **Luce. 21.** **Pater** vobis os et sapientiam cui non poterunt resistere et contra dicere omnes aduersarij vestri. **Matth. vltimo.** **Antes** in mundum vniuersum predicate etc. **Habuerunt** etiam prerogatiuam auctoritatis et potentie quantum ad curam dominici gregis **Joban. vltimo.** **Pasce** oues meas. **2. corinth. 10.** **De** potestate nostra quas dedit nobis deus in

Explanatio sancti Thome

edificationem non in destructione vestram etc. Ideo apostolus subiungit hic tres gradus ecclesiasticos sicut participatio singularum premisorum. Nam quia ad revelationem diuinorum misteriorum subdit Quosdam autem prophetas qui prenuuntiores fuerunt in carnatione christi de quibus dicitur. i. Pe. 1. Prophete qui de futura in vobis gloria prophetauerunt. Mat. 11. Omnes enim prophete et lex vsque ad Iohannem prophetauerunt. Sed apostoli prophetantes fuerunt post aduentum christi gaudia vite future. Apocalip. 1. Beatus qui legit et audit verba prophetie huius etc. Item exponentes antiquorum prophetarum prophetias. i. corin. 14. Emulamini spiritualia magis autem ut prophetet. Mat. thei. 23. Ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes etc. Quantum vero ad annuncianum euangelium subdit Alios vero euangelistas qui scilicet habent officium predicandi euangelium. vel etiam conscribendi quibus non essent de principalibus apostolis. Romanor. 10. Quam speciosi pedes euangelizantium pacem etc. Esa. 41. Dabo hierusalem euangelistam. Quantum vero ad curam ecclesie subdit. Alios autem pastores curam scilicet domus gregis habentes. Et sub eodem addit. Et doctores ad ostendendum quod proprium officium pastorum ecclesie est docere ea que pertinent ad fidem et bonos mores. Dispensare autem temporalia non pertinet ad episcopos qui sunt apostolorum successores sed magis ad diaconos. Actuum. 6. Non est equum nos derelinquere verbum dei: et ministrare mensis. Tit. 1. Amplectentem eum qui habet doctrinam est. fidelem sermonem. Dicitur de episcopo. Iere. 3. Dabo vobis pastores iuxta cor meum et pascunt vos scientia et doctrina. Deinde cum dicit. Ad consummationem sanctorum etc. Ostendit fructum predictorum doctorum seu officiorum. Et circa hoc duo facit. quia primo assignat fructum. Secundo ostendit qualiter fideles ad hunc fructum possent aduenire ibi. Et iam non sumus paruuli etc. Prima iterum in duas. Primo proponit effectum proximum. Secundo ostendit fructum vltimum ibi. Donec occurramus omnes etc. Effectus autem proximus predictorum ad tria. Uno modo quantum ad ipsos qui sunt in officijs constituti quibus ad hoc sunt collata dona spiritualia: ut ministrant deo et proximis. Et quantum ad hoc dicit. In opus ministerij per quod scilicet procuratur honor dei: et salus proximorum. i. cor. 4. Sic nos existimet homo ut ministros christi etc. Esa. 61. Ministri dei dicitur vobis. Alio modo quantum ad perfectionem iam credentium cum dicit. Ad consummationem. id est perfectionem sanctorum. id est eorum qui iam sunt sanctificati per fidem christi. Et enim specialiter debent intendere prelati ad subditos suos ut eos ad statum perfectionis perducant unde et ipsi perfectiores sunt: ut dicit Dionysius in ecclesiastica hierarchia. Hebr. 6. Ad perfectionem seramur etc. Esa. 10. Consummatio abbreviata inundabit iusticiam. Consummationem enim et abbreviationem dominus deus exercituum faciet etc. Tertio quantum ad conversionem infidelium et quantum ad hoc dicit. In edificationem corporis christi id est ut conuertant infideles ex quibus edificat ecclesia christi. que est corpus eius. i. cor. 14. Ad edificationem et exhortationem et consolationem. Et sequitur ibidem. Maior est qui prophetat quam qui linguis loquitur: nisi forte interpretetur ut ecclesia edificationem accipiat. Et ibi dem. Omnia ad edificationem fiant. Deinde cum dicit. Donec occurramus etc. Assignat fructum vltimum. Et potest intelligi dupliciter. Uno modo de fructu simpliciter vltimo: qui erit in resurrectione sanctorum. Et secundum hoc duo tanguntur. Primo quidem congregatio resur-

gentium et corporalis et spiritualis. Corporalis quidem erit congregatio in hoc quod omnes sancti resurgentes congregabunt ad christum. Mat. 24. Ubique fuerit corpus illud congregabunt et aquile. Et quantum ad hoc dicit. Donec occurramus omnes etc. Quasi dicat. vsque ad hoc extenditur predictum ministerium et consummatio sanctorum: et edificatio ecclesie: donec in resurrectione occurramus christo. Mat. 25. Ecce spiritus venit exire obuia ei Amos. 4. Prepara te in occursum dei tui israel etc. Et etiam occurramus nobis inuicem. i. ioh. 4. Simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam christo in aera. Philip. 3. Si in quo modo occurramus ad resurrectionem que est ex mortuis. Spiritualis autem congregatio attenditur quantum ad meritum quidem secundum finem. et quantum ad hoc dicit. In unitatem fidei. supra eodem. Unus dominus una fides etc. Item supra in eodem. Solliciti seruare unitatem spiritus etc. Quantum vero ad primum finem perfectam visionem et cognitionem de qua. i. corinthiorum. 13. Tunc cognoscemus sicut et cogniti sumus. Et quantum ad hoc dicit. Et agnitionis filij dei. Iere. 31. Omnes enim cognoscent me. Secundo ponit predictum fructum quantum ad perfectionem resurgentium. Et primo ponit ipsam perfectionem cum dicit. In virum perfectum. Ubi non est intelligendum sicut quidam intellexerunt. quod scilicet femine mutantur in sexum virilem in resurrectione. quia uterque sexus permanebit non quidem ad commixtionem sexuum que tunc decetero non erit sed solum ad virum perfectum ad designandum omnimodam perfectionem illius status. i. corinthiorum. 13. Cum venerit quod perfectum est euacuabitur quod ex parte est. Et propter hoc vir magis sumitur secundum quod diuiditur contra puerum. secundum quod diuiditur contra feminam. Secundo ostendit exemplar huius perfectionis cum dicit. In mensura etatis plenitudine christi. Ubi considerandum est. quod corpus christi verum est exemplar corporis militis. vniuersum enim constat ex pluribus membris in vnum collectis. Corpus autem christi fuit per ductum ad plenam etatem virilem. scilicet trigintatium fere annorum in qua mortuus fuit. Huiusmodi ergo etatis plenitudini conformabit etas sanctorum resurgentium: in quibus nulla erit imperfectio nec defectus senectutis. Philip. 3. Reformabit corpus humilitatis nostre configuratum corpori claritatis sue. Alio modo potest intelligi de fructu vltimo presentis vite: in qua quidem sibi occurrunt omnes fideles ad vnam fidem et agnitionem veritatis. Ioh. 10. Alias oues habeo que non sunt de hoc ouili etc. In qua perficitur etiam corpus christi missi cum spirituali perfectione ad similitudinem corporis christi veri. Et secundum hoc totum corpus ecclesie dicitur corpus virile secundum illam similitudinem qua vixit apostolus. Galathas. 4. Quato tempore heres paruuli est nihil differat a seruo etc.

Lectio quinta.

Ut iam non sumus paruuli fluctuantes et circumferamur omni vento doctrine in nequicia hominum. in astucia ad circueuentionem erroris. Veritate autem facientes in charitate crescimus in illo per omnia qui est caput christus: ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem iuncturam subinstruimus secundum operationem

in epistolam ad Ephesios III

rationem in mensuram vniuscuiusq; membri augmentum corporis facit: in edificati-
onem sui in charitate.

Posita donoy spiritualiu diueritate et fructu eoy: hic ostendit apostolus quod ad fructu illum perueniam? Circa quod duo facit. Primo duo impedimenta remouet. Secundo modu veniendi docet ibi. Veritatez facientes etc. Dicit ergo: bene dictum e qd hic e fructus vltimus istorum donoy qd scz occurrat domino in viru perfectum etc. Ergo oportet nos videre vt iam no simus paruuli. sz certe viri perfecti quia qd diu aliquis e puer non e perfectus vir. Oportet ergo qd deserat pueritiam qui domio dehy occurrere. Sic faciebat ap's. p'me Cor. 13. Quando factus sum vir enacuauit ea qd erant paruuli. Condicio autem pueri e qd non e fixus vel determinatus in aliquo sed credit omni verbo. Si ergo volum? exhibere nos vt viros p'teros oportet qd deseram? cogitatione fluctuantem id e instabilem. Et hoc e qd dicit. Fluctuantes. p'me Cor. 14. Nolite paruuli effici sensibus sed malicia paruuli estote. Dicunt autem fluctuantes a fluctu quia tales ad modu fluctus no sunt firmi i fide. Jac. p'mo. Qui eni h'sitat similis e fluctui maris qui a vento mouet et circumferitur. Hunc autem necesse e nos stabiles esse et non fluctuare. Et quia ventus e praua doctrina: de qua merito dicitur Prouer. 25. Ventus a quillo dissipat pluuias, Dat. 7. Descendit pluuia: venerit flumina: flauerunt venti et irruerunt in domu illam et cecidit et fuit ruina eius magna. Ideo dicit. Et no circumferamini omni vento doctrine etc. Quasi dicat. Nulla doctrina puerfa p'plantat ad comotionem cordis et ruinas spiritualis edificij debemus moueri quia non est bona doctrina: qd pater ex tribus. Primo ex eius principio qd est nequicia hominum: ideo non est bona doctrina sed falsa et neq; qua dogmatizat aliquis ad perditionem animarum: vt obtineat principatum: si cut doctrina arrij nequissimi qui crepus medius vt de ipso possit exponi illud. Eccl. 31. Testimonium nequicie eius verum est. Item talis doctrina peruersa e quod pater. Secundo ex eius processu qui e astutia: quia cum dolo id e vnum intendit et aliud simulat. p'pter quod apostolus dicit. scbe Cor. 11. Timeo ne sicut serpens euam seduxit astucia sua: ita corrumpantur sensus vestri et excidant a simplicitate que e in christo iesu. Tertio patet hoc idem ex effectu: quia effectus talis doctrine e ad circumuentionem erroris non ad denarios: vel alia temporalia acquirenda: sed ad seminandos errores seducunt et circumuentione tales doctores: de quib? dicitur. scbe Th. 3. Mali homines et seductores proficiunt in peias errantes et in errorem mittentes. Deinde cum dicit. Veritatem autem facientes etc. ostensis impedimentis per que a fructu donoy spiritualium impeditur quis hic ostendit qualiter ad fructum debitum peruenitur. Et arguit sic. Statim dicitur e qd si volum? ad spiritualium donoy fructum peruenire oportet vt ia non simus paruuli etc. Sed tandem sum? paruuli qd diu virilem statu no attingimus ac crescim?. ergo nobis necessarium e vt crescimus. At hoc e quod dicit Veritatez autem facientes etc. Duo ergo facit. Primo ostendit in quo debemus crescere. Secundo per quem ibi. In illo per omnia etc. Dicit ergo quantum ad primum veritatez facientes crescimus: et hoc in duob? scilicet in bono opere et forma boni operis que duo sunt: veritas et charitas. Veritas autem quandoq; dicitur omne opus bonum. vt Job. p'mo. In captiuitate tamen positus viam veritatis non deseruit. Faciamus ergo veritatem scz om-

ne opus bonum vel veritatem doctrine quia non suffice re nobis debet audire vel docere veritate: sed oportet facere: p'pter hoc dicebat apostolus prime Th. 4. Hoc enim facies et teipm saluuz facies et eos qd te audiunt. Et nota ergo factores verbi etc. vt dicitur Jac. p'mo. Quia factores iustificabunt: vt habetur Ro. 2. Et hoc si fiat in charitate que e forma boni operis. p'me Cor. 16. Viriliter agite et confortetur cor vestrum et omnia opera v'ra i charitate fiant. Quia certe aliter nihil valerent. prime Cor. 13. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam charitatem autem non habuero nihil mihi prodest. Sed qd in via dei non progredi e regredi: ideo subdit apostolus Et crescimus in illo. etc. vbi tria facit. Primo ostendit auctorem nostri augmenti. Secundo eius veritate Tertio modum augmenti. Secunda ibi. Ex quo totum corpus. Tertia ibi. Scdm operationem in mensuram vniuscuiusq; membri. Dicit ergo. Crescimus in illo scilicet christo. de quo p'me Pet. 2. In eo crescat in salutem. In illo inq; qui e caput nostrum christus: et in ecclesia qd e corpus ipius: vt dicitur Col. p'mo. Crescimus inq; no in possessionibus: sicut dicitur Job. p'mo. Possessio ei? creuit in terra: sed in spiritualibus. Nec in vno tantum: sed per omnia: id e in omni bono fructificantes et crescentes. p'me Cor. 10. Omnia in gloriam dei facite. etc. Et ibi sequitur. Sicut et ego per omnia omnib? placeo. De hoc commendat corinthios apostolus dices. p'me Cor. 11. Omnia precepta inquit mea tenetis. Consequenter cum dicit. Ex quo totu corpus etc. ostendit veritate xpi per quem crescere debeamus. Ibi sciendū e qd corp? naturale tria habet. sc. copactione mēbroz adinuicem: ligatione per nervos et mutua subministratiōez. 1. Cor. 12. Si dixerit pes quoniam no sum man? no su de corpore: no ideo no e de corpore. Et si dixerit auris quoniam no sum oculus no sum de corpore etc. Si totum corpus est odoratus vbi auditus. Spiritualiter ergo sicut vnu corpus efficitur ex multis his trib? modis scz per compactione seu adunationem: p' ligationem et per mutua operatione et subuentione: ita vt omnia que sunt a capite corporali. scz compactio: nervorum ligatio: ad opus motio fluunt a capite nostro xpo in corpore ecclesie. Et primo copactio p' fidem. Unde dicit. Ex quo scz xpo qui est caput nostru vt modo dicitur est: totum corp? compactum e id est coadunatum. ps. Dispersiones i'rael congregabit. Abac. 2. Congregabit ad se omnes gentes et coaceruabit ad se omnes populo e. De hoc dicitur Col. 2. Caput ex quo totum corp? per nexu et coniunctiones subministratum et constructum crescit in augmentu dei. Secundo fluit a christo capite in corp? ecclesie sue mysticum connexio et colligatio quia oportet adunata aliquo nexu vel vinculo necti vel colligari. Et p'pter hoc dicit. Et conneruz per omnem iunctura subministratiōez: id est per fide et charitate que connectunt et coniungunt mēbra corporis mystici ad mutua subministratiōez. Eccl. 39. Omnia opera domini bona et omne opus hora sua subministrabit. Unde ipse apostolus confidēs de ista mutua subministratiōez que e inter membra ecclesie per diuina cōiunctiōez dicebat Job. p'mo. Scio enim qd in hoc proueniet i salutē per nostram orōnem et subministratiōem spirit? iesu christi. Tertio a capite xpo in membris vt augmententur influitur virtus actualiter operandi. Unde dicit Scdm mensurā vniuscuiusq; membri augmentum corporis faciens. Quasi dicat. Non solum a capite nostro christo e membrorum ecclesie copactio per fidem nec sola cōnexio vel colligatio per mutua subministratiōez charitatis: sz certe ab ipso e actual mēbroz opatio siue ad op? motio sz mēsurā et competentia cuiuslibet membri.

Explanatio sancti Thome

Unde dicit qd facit augmentum corporis fm operatiōez
z mensuram vniuscuiusqz membri debite mensurati: qz
non solum per fidem corpus mysticum cōpaginatur nec
solum per charitatem subministratiōem connectentem
augetur corpus: sed per actualem motiōem ad operati
onem quā deus facit in nobis. Unde *1. Cor. 2.6.* Oia ope
ra nostra operatus est deus: qui in omnibus operatur vt
dicitur *1. Cor. 12.* Et hec expositio concordat glosa
tori. Sed ad quid augmentat deus vnumquodqz mēbrū?
vt corpus edificet. supra. 2. In quo omnis edificatio con
structa crescit in templum sanctum in domino: in quo et
vos coedificamini. Unde *1. Cor. 3.* Dei edificatiō
estis. Et hec oia sunt in charitate: quia vt dicitur *1. Cor.*
8. Charitas edificat. Vel in charitate facit deus
hec omnia id est ex mera dilectione. *1. Cor. 31.* In charita
te perpetua dilexi te. ideo attraxi te miserans. Rursusqz
Edificabo z edificaberis. Hoc est ergo qd dicit. In edifi
cationem sui in charitate.

Lectio sexta.

Hec ergo dico z testificor i dño vt iā
nō ambuletis sicut z gentes ambu
lant in vanitate sensus sui: tenebris
obscuratū habētes intellectū. alienati a vi
ta dei p ignorantiā q̄ ē in illis ppter cecita
tē cordis: ipsoz: qui desperantes semetipōs
tradiderūt impudicicie in operatiōe imū
dicie omnis in auariciam.

Supra monuit ap̄la ep̄bēsiōs vt manerent in eccl̄a sca
vnitate describēdo modum eius z formam: in hac parte
docet eos viā per quā possint manere in eccl̄a sc̄a vni
tate. Et primo facit hoc. Secundo ostendit potestatem
hanc adimplenda precepta in fine ep̄stole ibi. Decetes
ro fratres confortamini. zc. Prima in duas. Primo pro
ponit precepta ad omnes. Secundo pertinentia ad sin
gulos gradus eccl̄e ibi. Mulieres viris suis subdite
sint zc. Prima in duas. Primo proponit quedā precep
ta generalia ad que reducuntur omnia alia. Secundo
ponit sp̄alia ibi. Propter qd deponētes mendaciū zc.
Prima iterū in duas quia cum intentio apostoli sit eos
reuocare a veteri cōsuetudine ad nouā christi doctrinam
Primo ostendit doctrinā xp̄i esse cōtrariam antiquę per
uersitati gentilitatis. Secdo inducit eos vt eā deponant
z eā que christi est assumant ibi. Deponite vos fm p̄sti
tinam zc. Prima in duas: quia primo describit cōuersa
tionē gentilium. Secundo ostendit qd ei contrariā do
ctrina christi ibi. Vos autē nō ita zc. Prima tres. Pri
mo hortat eos vt declinēt cōuersationē gentilium. Se
cundo describit eam quantū ad interiorē animū ibi. Te
nebris obscuratū zc. Tertio quantū ad exteriorē modū
ibi. Qui desperātes zc. Dicit ergo ad hoc qd possitis im
plere ea que dicta sunt: dico. i. nō obsecro vt primo: s; di
co z testificor hoc qd dixi *Gal. 5.* Testificor autē oī homi
ni rursus circūcidenti se quoniam debitor ē vniuersę le
gis faciende. 2. *1. Th. 4.* Testificor corā deo z xp̄o iesu
zc. Et quid? Et iam sc̄z tēpore fidei z cōuersiōis ad xp̄m
quia iam vos mundi estis. *1. Cor. 15.* Non ambuletis. i. vi
uatis. *Gal. 5.* Si spiritu viuimus sp̄m z ambulemus zc.
Et hoc sicut gentiles ambulant. prime *1. Cor. 12.* Scitis
quoniam cum gētes essetis ad simulacra muta prout ou
cebant cuntes zc. Non sic igitur ambuletis. *1. Cor. 12.*
pmo. Illi mi ne ambules cum eis: prohibe pedē tuum a
semitis eorum zc. Consequenter cum dicit. In vani

tate sensus sui. reddit causam huius p̄bitionis. **U**bi
notandum est qd cum ambulare sp̄aliter sit proficere s; z
illud. *1. Cor. 2.6.* Recer' callus iusti ad ambulādū zc. *1. Cor.*
17. Ambula corāz me z esto p̄fect'. s; abrae. Ad hoc er
go vt hō iuste ambulet. i. sp̄aliter p̄ficiat oportet tria q̄
in ip̄o sunt regulari z ordinari. In homie enim est rō iu
dicans de particularibus agendis. Itē intellectus vni
uersalium p̄ncipiorum qui est sinderis. tertio lex diuina
seu deus. Quandocūqz ergo aliquis fm ista tria si
bi inuicem ordinata dirigit: ita qd actio ordinet fm iudi
cium rōnis: z hec sc̄z rō iudicat fm intellectum rectū vel
sinderis: z hec sc̄z sinderis ordinetur fm legē diuina
nam: tunc actio est bona z meritoria. Sed vita gentiliū
nō est talis imo deficit in predictis tribus. quia pmo de
ficit a rōne iudicante quia ambulant in vanitate sensus
sui. Sensus autē est vis apprehensua per quā iudicam'
singularia. Unde aliquis homo rectus dicitur quando
bene iudicat de agendis. Sed sensus iste quandoqz est
rectus: quandoqz ē vanus. Rectus dicitur quādo debi
ta regula regit qua venit ad debitū finem. Vanus autē
quando indebita regula ductus nō venit ad debitū finē
Sap. 13. Vanī sunt oēs homines in quibus nō subest sci
entia dei zc. *Ro. 1.* Euanerunt in cogitatiōibus suis.
zc. *1. Cor. 2.* Ambulauerūt post vanitates suas z vani fa
cti sunt zc. Quare? quia certe rō istorū in agendis nō vi
rigebat ab intellectu illuminato sed erroneo. Et hoc est
qd ait. Tenebris obscuratū habentes intellectū. *Ro. 1.*
Obscuratū est insipiens cor eorum. ps. Nescierunt nes
qz intellexerunt in tenebris ambulantes. Et rō ē qd tales
nō sunt p̄cipes diuini luminis seu legis diuine illumi
nantis z regulāris: ppter qd subdit. Alienati a vita dei
id ē a deo qui est vita anime. *1. Cor. 14.* Ego sum via veritas
z vita. Vel a vita dei. i. a charitate z gr̄a sp̄ali qua
anima viuūt formaliter. *Ro. 6.* Gratia autē dei vita eter
na. Isti autem erant sine spe vite eterne qz ponebant mor
talitātē anime contra fidē z p̄phetiā. *Sap. 2.* Nescierūt
sacramenta dei neqz sperauerūt mercedē iusticie neqz iu
dicauerūt honorē animaz sanctarum zc. Vel a vita dei
id ē a vita sancte viuendi que ē per fidem. *Gal. 2.* Quis
ego iā nō ego zc. Iustus autē ex fide viuūt: vt dicit *Ro.*
pmo. Vel que ē per charitatē. *1. Cor. 3.* Vos scimus
quia transiit sumus de morte ad vitam quoniam diligim'
us fr̄es zc. Nō sic autē isti sed magis alienati. **U**o
dum autē huius alienationis tangit sc̄z ignorantiaz nō
stellaz vel cursus syderuz sed nature diuine. *1. Cor.*
15. Ignorantiam quidem dei quidam habent quia certe
tunc solū in iudea notus erat deus: sed modo vt dicit *Act.*
17. tēpora huius ignorantie despiciens deus tunc an
nunciat hominib' vt omnes vbiqz penitentia agant zc.
Huius autē ignorantie deus nō erat cā quantū de se erat
quia vt dicit *Roma. pmo.* Deus illis reuelauit: sed certe
causa erat illis propter cecitatē cordis ipsoz. Et vere di
cit cecitatē qd ex creaturis nō poterāt venire in noticiam
creatoris: qz vt dicit *Sap. 2.* Excecauit eos malicia eor
um z nescierunt sacramēta dei neqz mercedem speraue
runt iusticie. Et hoc ē qd sequitur. Qui desperātes. zc.
Ubi ostendit apostolus quales erant in exteriori conuer
satione quoniam sine spe z hoc quia alienati a vita. *Job. 7.*
Desperavi nequāqz vltra iam viua zc. *1. Cor. 18.* Despe
rauimus post cogitatiōes nostras ibimus: z vniuscuiqz
post prauitates cordis sui malefacim'. Et hoc ē quod le
quit. Tradiderūt semetipōs impudicicie zc. Et hoc les
gi potest dupliciter v' separatim vt dicatur in auaricia:
id est quia auari erant. *Roma. pmo.* Repletos omni
iniquitate et malicia: fornicatione. auaricia. zc. Hebreo
rum. *13.* Sint mores sine auaricia. zc. Quia vt dicitur

in epistolam ad Ephesios III

Ecc. 10. Avaro nihil e selesti? Propter qd Abba. 2. **Ec** qui congregat auaricia malay domui sue etc. Potest etiam legi coniunctim cum precedentibus: vt dicatur in auaricia id est auare ita vt sit modificas precedentia. **Et** fm hoc aggrauat eoz vita triplr. qz pmo peccauerit no ex passione sed potu ex electoe. **Si** dicit. Tradiderunt semetipos ipudicicie. Quasi dicat. No passionibus vel infirmitate peccauerunt sed semetipos tradiderunt etc. **Judib. 7.** Sponte tradam nos ocs ppro holofernis. **cc. 2. Cor. 12.** No egerunt pnam sup imundicia et fornicatione et ipudicicia qua gesserunt. Secdo ex actuali effrenatione. **1. Pet. 2.** Post carne in concupiscentia imundicie ambulat etc. **Et** io dicit. In opatione ois imundicie. **Eccl. 14.** Isti posuerunt imudicias suas in cordib' suis etc. Tertio aggrauat eoz pctm ex continuatione: qz incesanter peccabat. **Deec. 4.** Fornicati fut et no cessauerunt qm oim reliquerunt. **Si** dicit. In auaricia. i. ardentet et insatiabiliter. **2. Pet. 2.** Oculos habetes plenos adultetrij et insatiabilis delicti: pellicientes atas instabiles cor exercitatu auaricie habetes maledictionis filij etc.

Lectio septima.

Vos aut non ita didicistis xpm si tamen illi audistis et i ipso edocti estis sicut e veritas i iesu deponite vos scdm pntina cōueratione veterē hominez qui corūpitur scdm desideria erroris. Renouamini aut spū mentis v're et induite nouum hominē qui scdm deuz creatus ē in iusticia et sanctitate.

Stensa pueritate gentilis cōuersationis: hic oñdit apls qz doctrina xpi totalitē cōtraria ē isti cōuersationi et statui **Et** qz puerē res qdā doctrinā xpi dixerūt nō eē aliā vitā. post istā: s3 aīam mori cū corpe vt aīalia: iō apls ostendit pmo doctrinā xpi cōtrariā esse vite et statui precedenti. **Secdo** oñdit cōditiones debitas doctrine xpi ibi. **Deponi** te vos etc. **Dicit** ergo. Ita dictū ē qz illi desperantes etc. vos aut nō ita audiuistis xpm scz eē imitandū. **Quo** ergo. **Ipi** estū vos a deo didicistis vt diligat' inuicē **1. Thes. 4.** Itaqz frēs state et tenete traditiōes quas credidistis **Et** **1. Thes. 2.** Quō tenebim'. **Et** **1. Thes. 2.** Quō cum accepissetis a nobis verbū audit' dei accepistis illud nō vt verbū hoim sed sicut ē vere verbū dei etc. **Col. 2.** Radicati et supedificati in ipso et cōfirmati in fide sicut didicistis abundātes in illo in grā et actione. **Et** hoc certe si tū illi audistis qz auditus deseruit discipline. **Si** p quia. **Quia** hec ē ānūciatio quam audistis: vt dicit. **1. Jo. 1.** **Et** hoc qm ad p'dicatōes fidei **Ecc. 24.** Qui audit me nō confundet. **Prover. 15.** Auris qz audit increpationes vite i medio sapienti cōmorabit etc. **Et** in illo edocti estis scz qm pntinētia ad fidē sūt custodiēda et adimplēda. **Mar. 11.** **Secerunt** sicut erāt edocti etc. **Et** hoc sicut ē veritas. **Quasi** dicat. **Si** audiuistis fidē xpi p'dicari et quō p'dicata debeant adimpleri estis edocti sicut iesus de quo p'dicat vobis qz veritas. **Et** **Vos** aut nō ita. s3 ambulare sicut aliqui desperātes. **Sed** quō: **Subdit.** **Deponite** vos etc. **Que** qdem lra pōt legi dupli. **Ano** mō vt dicat deponere: et tunc cōstruit cū precedentib' sic. ita ē veritas in qua edocti estis in iesu deponere vos etc. **Si** aut dicat deponite: qz lra cōius habet. dicem' qz qz cōtraria ē et vi ta et doctrina gentiliū vite et doctrine iesu in qua edocti estis restat vt deponatis etc. **Duo** ergo facit qz cū primo extirpanda sint vitia qz inserant virtutes. **Primo** docet eos statū pntine ac veteris cōuersatiōia deponere. **Se**

cundo nouū statū iesu assumere ibi. **Renouamini** aut spū. **Et** dicit ergo deponite etc. vbi tra sūt cōsiderāda. **Pri**mo qd intelligit p veterē hōiem. **Dicunt** aliqz qz hic hō vetus exterior: nou' vero dicit interior. **S3** dicendum ē qz hō vetus dicit tam interior qz exterior qz subicit vetustati qm ad aīam p pctm et qm ad corp'. qz mēbra corporis sunt arma peccati. **Et** sic subiectus hō pctō fm aīam et corpus dicit vetus hō fm qz illa vetusta sūt qz sunt i via corruptionis vel in ipso corrupti. qz qd antiquat' et senescit pape interitū ē. vt dicit **Heb. 8.** **Et** sic hō subiectus pctō dicit vetus. qz ē in via corruptionis ppter qd subdit. **Qui** corrupti sūt fm desideria erroris. **Nā** vnūqz qz corrupti sūt cū recedat ab origine nature sue. **Natura** aut hōis ē vt desiderium eius tendat ad id qd ē fm rōnem. **Perfectio** autē et bonū rōnis ē veritas. **Qu** ergo rō tendit ad errorē et desiderij ex hoc errore corrupti. tūc vetus hō dicit. **Dicit** autē fm desideria scz mala. **Ro. 13.** Carnis curā ne feceris in desiderijs. **pme** **1. Thes. 6.** Desideria multa et nocua et inutilia qz mergunt hoim in interitū et p'ditionē etc. **Et** autē hec desideria in quibusdā trahunt' ex infirmitate. in quibusdā vero ex malicia sicut in illis qui dicit deuz p' uidentia nō h're. iō dicit. **Erroris** qz in talibus errābus corrupti intellectus et affectus. **Vel** fm desideria erroris id ē qz hoies faciunt errare. fm illud **Sap. 2.** **Hec** cogitauerūt et errauerūt etc. **Prover. 14.** Imprudentia stultoz erratis. **S3** quō deponendus sūt docet apls dicens. **Col. 3.** Expoliantes vos veterē hōiez cū a cibus suis etc. **Quo** ergo substātalit' dicit deponi vel expoliari s3 soluz qd ad opa mala vel cōuersationē. **1. Pet. 2.** **Cōuersatiōes** vram inter gētes habētes bonā. **pme** **1. Thes. 4.** **Exēplū** esto fidelij in verbo et cōuersatione. **De**inde cuz dicit **Renouamini** etc. ostendit qz debemus nouū statū idne re. circa qd tria facit. **Pri**mo oñdit p qd cōsequ' possimus hōc nouitatē. **Secundo** in qz hec nouitas consistat. **Tertio** qz sit. **Quātū** ad p'm dicit. **Renouamini** spiritu etc. vbi notādū ē qz h' spūs multiplici' dicat. in hōie tamē triplex spūs inuenit'. s3 spūs sanctus. **pme** **Cor. 3.** **Nescitis** qz tēplum dei estis et spūs dei habitat in vobis. **Itē** spūs rōnalis. **Gal. 5.** **Caro** concupiscit aduersus spm. **Itē** spūs rōnalis fantasticus. **Deec. 14.** **Scitote** israel' stultū pphes tam insānū v'z spiritale. i. fantastici. **Hoc** ergo quō dicit **Spū** mentis sumit' p spiritu scō. **Dicit** autē eam renouationis eē spm scō qui habitat i mente nra. **Gal. 4.** **Dis** sit deus spm filij sui in corda etc. **ps.** **Emitte** spm tuum et creabunt etc. **Vel** pōt accipi spūs p spiritu rōnali. et tunc spūs idem est qz mens nra et est simile huic quō dicit **Col. 2.** **In** expoliatiōe corporis carnis. i. corporis qz est caro. ita hic spū mentis. i. spū qz est mens. hoc aut dicit qz in nobis ē ali' spūs qz nō ē mens: qz scz ē cōis nobis et brutis. **Dicit** autē: **renouamini** spū mentis: qz illud quō non ē corruptū est nouū nec renouatiōe indiget. **Nā** si adā corrupt' nō fuisset renouatiōe nō indiguisset nec nos etiā. **Sed** qz corruptus fuit renouatiōe indiguit et ei' posteriores. **Et** iō o3 renouari nos in pnti fm aīam et in futuro fm corpus qm corruptibile hoc induit in corruptionē et mortale imortalitate: vt dicit. **1. Cor. 15.** **Dicit** ergo renouamini spū hic scz qz nisi in pnti spūs renouet' nūqz corp' ei' inouabitur. **Vel** pōt exponi spū mentis. i. mēte v'z spūali sacra. et in idē redit. **In** quo autē hec renouatio consistat quantū ad secundū subdit tū dicit. **Induite** nouū hōiem etc. **Dic** aduertēdū est qz sicut vnusquisqz rei primū vetustatis pncipium fuit adam per quem peccatus in omnes intrauit ita pncipiū primū nouitatis et renouatiōis xps ē qz sic in adam oēs moriunt: ita et in xpo oīs viuificabuntur. **Unde** **Gal. vl.** **In** xpo iesu neqz circūcisio neqz p'pucium aliqd valet s3 noua creatura. **Induim** ergo dnm nostrū

Dicitur de noua

Explanatio sancti Thome

Iesum xpm. Ro. 13. Que aut sit renouatio ostendit cu dicitur Qui fm deu creat? et c. Hoc aut pot intelligi tripliciter. **Primo** sic ut ly qui referat ad spm. i. sps qd e mes nra et creat? est a deo scz in originali iusticia scz i sui nouitas te. **Secundo** recreatus noua creatioe vt esset iustus. supra. 2. **Creati** in xpo iesu in ogibus bonis. **Tercio** ly qd pot referri ad nouum hoiem scz xpm Et tunc construet sic. **Qui** creatus e. i. format? in vtero virginis fm deu. i. no semie humano sps scd. **Tunc** creat? e fm esse gre et plenitudinis et hoc in iusticia quo ad hoies in scitate quo ad deum: et hoc veritatis no falsitatis. **Luc. 2.** In scitate et iusticia. **Tunc** vt scitas sit i corde. veritas i ore: iusticia in ope.

Lectio octaua.

Propter qd deponentes mendaciaz loquimini veritate vnusquisqz cum proximo suo: qm sumus inuicē mēbra. Irascimini et nolite peccare. Sol nō occidat super iracundiam vestram. Nolite locum dare diabolo.

Supra posita generali monitioe vt nouitate induerent: hic aplos ponit pcepta spalia. **Circa** qd duo facit. **Primo** ihibet eis pctā interiora corrupentia spm. **Secundo** pctā exteriora qd corrupunt carnē ibi. **Fornicatio** autē et c. **Prima** i duas. **Primo** phibet pctā qd i deordinatione ppria consistit **Secundo** pctā qd consistunt i deordinatione alteri? ibi. **Dis sermo mal?** et c. **Prima** itez in tres: qz pmo phibet pctm corrupens rōnale. **Secundo** pctm deordinās irascibile ibi. **Irascimi** et nolite peccare et c. **Tercio** pctm ptinēs ad cōcupiscibile ibi. **Qui** furabat et c. **Circa** pimum tria facit. **Primo** qz vni istoz phibet. **Secundo** inducit ad aliud. **Tercio** rōnem assignat. **Prohibet** ergo illud. pmo qd ad verē hoiez ptinet ita vt ista ira sit expositiua hui? qd pdi xerat. **Induite** nouū hoiez: ad quē induendū pmo phibet mendaciū qz p hoc pctm oris: corrupit veritas rōnis. **Unde** dicit. **Propter** qd scz nouū hoiez induendū deponetes mendaciū: s. pniciosū. **Et** postea inducit ad nouitatez dicens **Iach. 4.** Loquimini veritatez vnusquisqz cū proximo suo. **Et** quare? **Quia** sum? inuicē mēbra. **Debra** est scz inuicēz diligūt et se inuāt mutuo i veritate. **Ro. 12.** **Unū** corp? sum? in xpo: singuli autē alter alterius mēbra.

Sequit. **Irascimi** et c. vbi phibet pctm: corrupens irascibilez. **Circa** qd tria facit. **Primo** ponit monitioez. **Secundo** eā exponit ibi. **Sol** nō occidat et c. **Tercio** rōnem reddit ibi. **Nolite** locū et c. **Monitioez** autē ponit cū dicit. **Irascimi** et c. **Qd** pot exponi duplr. qz duplex ē spēs ire quedā bona: quedā mala. **Mala** qdem qn inordinare tendit in vindictā scz contra iusticiā: bona vero qn in vindictā debitā qn scz qd irascit qn oz cū qbus et qtu oportet. **Et** de vtraqz pot exponi. **Si** de mala: sic est sensus. **Nō** pceptū s. pmittit. **Quasi** dicat. **Si** sic est qz motus ire in surgat qd humanū est nolite peccare. i. nolite perducere ad effectū p osensū. pmo **Coz. 10.** **Temptatio** vos nō apprehendat nisi hūana qz certe qui aliē irascit fratri suo re? erit iudicio: vt dicit **Mat. 5.** **De** hac ira monebat **Ioseph** fratres suos **Gen. 45.** **Ne** irascimi in via. **Si** autē exponat de bona sic tenet nō solum pmissiue vt pmo sed imperatiue: irascimi scz cōtra pctā vā: qm duplex est vindicta quam hō appetit. **Una** de seipso peccate: et sic pntā est quedā vindicta quā hō facit et capit de seipso. **Et** hec est bona ira: et de hac dicit imperatiue. **Irascimi** scz cōtra pctā vā: et nolite peccare scz de cetero: nec talia pmittere ptra qd itez oporteat irasci. **Nō** credit aliq? hō secure possit sibi ipsi irasci. ppter pctā sua sed nō pximo suo pro

pter sua sed nō est ita sicut contra seipsum potest quis ira sci propter peccata propria ita proximo suo propter sua ergo irascimini cōtra vitia aliena: et hoc cum zelo. **Mat. 25.** **Phinees** auertit iram meam a filiis isrl: quia zelo meo comor? est cōtra eos. **Sic** helyas. **3. Reg. 19.** **Zelo** zelat? sū p dno deo exercitūū quia dereliqit pacē tū dñi filij isrl et c. **Et** nolite peccare pueniendo rōnez sed ponit? sequēdo. **Iac. 1.** **Sit** aut ois hō velox ad audiendū tardus aut ad loquēdū et tardus ad irā et c. **Sequitur** **Sol** nō occidat et c. vbi exponit qd dixerat et fm tres p dictas expositiōes pot tripliciter exponi. quia si de mala ira tunc sic. **Sol** et c. i. nō pmissiue in ira pcepta: sed ante solis occasum deponatis qz lz pmittat motus ppter fragilitatē nō pmittit moza. **Si** de bona et hoc ptra pctā p ptra: tunc sic. **Sol** id ē xps. **Mal. 4.** **Oriet** vobis timentib? nomē meū sol iusticie et c. **Nō** occidat sup iracundiam vram. i. sup pctā vā: p quib? itez oporteat vos irasci et vosmet inter ipos punire. **Si** cōtra pctā aliena sic accipit sol. s. rōnis. **Ecl. 12.** **Memēto** creatoris tui i diebus iuuetutis tue anteq? veniat sps afflictionis et appropinquet āni de quibus dica s. **Nō** mibi placēt anteq? tenebrescat sol et c. **Sol** nō occidat sup iracundiā vram. i. obte nebrez dictamē rōnis. **Iob. 5.** **Aliz** stultū interficit iracūdia. **Sequit.** **Nolite** locū dare diabolo: vbi assignat rōnem monitiois. **Diabolus** est hz locū in nobis p peccatū vel p cōsensū. **Iob. 13.** **Cū** diabolus iā misisset in cor vt traderet eū iudas et c. **Et** sequit ibidē qz post buccellā introiit in eū satanas. **Hūc** aut bmoī passionē multū inclināt ad cōsensū et maxime qn puerit iudiciū rōnis. et hoc spēaliter facit ira qd consistit in accensione sanguinis qd quidē rōne velocitatis sui motus pcedit iudiciū rōnis. **Et** qz sic nobis ptturbatis diabolus icipit locū hēre i nobis iō dicit. **Nolite** locū dare diabolo. **Quasi** dicat. **Nō** pueritis in ira qz p hoc datus locū diabolo. qz tot? diabolus iracūdis ē. ps. **Liberatoz** me? de inimicis meis iracūdis. **Intra** aut hoēm cū furore et ira. **Apo. 12.** **De** scendit diabolus ad vos habēs irā magnā. **Hoc** aut non pot facere saltē in aīa qd iū hō iustus ē. **Hec** aut iusticia p iram amittit qz ira viri iusticia dei nō opat: vt dicit **Iac. pmo.** **Si** ergo nō vultis locū dare diabolo saltē in aīa: sol non occidat sup iracundiam vestram. **Ecl. 11.** **Aufer** iram a corde tuo.

Lectio nona.

Qui furabat iā nō fure: magis aut laboret: operādo manib? suis quod bonū ē: vt habeat vnde tribuat necessitate patienti. Omnis sermo malus ex ore vestro nō procedat: sed si quis bon? ad edificationē fidei: vt det grām audientib?. **Exclusa** supra vetustate hois quātū ad vim rōnale et irascibile: hic prohibet eā quātū ad cōcupiscibile pueniētē ex eoz inordinata cōcupiscētia. **Circa** qd duo facit. **Primo** phibet cōcupiscibilez vetustatē. **Secundo** hortat ad ei? nouitatē ibi. **Magis** aut laboret et c. **Ad** vetustatē autē cōcupiscibilez ptinet furtū qd puenit ex corrupto et inordinato appetitu rei tēporalis. **Iō** dicit. **Qui** furabatur: iā nō fure? et c. **Quasi** dicat. **Qui** habebat cōcupiscibilez corruptiā et vetustā ex corrupto appetitu rerū tēporalium iā nō fure? s. si vult cōcupiscibilez renouare: qz vt dicitur **Ecl. 4.** **Sup** furem cōfusio. ppter hoc dicit **Exo. 20.** **Nō** furtū facies. **Et** qz aliquis possit se excusare pte paupertatis. ideo dicit. **Magis** laboret et c. sicut ipse fecit aplos vt dicit **Act. 20.** **Argentū** et aurū nullius cōcupitū aut vestez vōsipi scitis quoniam ad ea que mibi opus erant et his q

in epistolam ad Ephesios III

mecum sunt ministraverunt man? iste. **Itē. 2. Thef. 3.** Ipsi enim scitis quæ admodum oporteat vos imitari nos qui non in quieti fuimus inter vos neque gratis panem manducavimus ab aliquo sed in labore et fatigatioe nocte ac die laborantes ne quæ vestrum gravaremus etc. Unde notandum est quod opus manuale ad tria inducitur. Præcipue ad necessitatem victus acquirendas. **Itē. 3.** In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Et ideo qui non habet unde licite vivat tenet manus laborare. **2. Thef. 3.** Si quis non vult operari non manducet. Quasi dicat. Sicut qui non comedit in necessitate peccat: ita et si non laborat. Et sic ponit hic ad excludendum furtum. Quandoque vero inducit contra oculum quod multa mala docuit occiositas. **Ecc. 33.** Et ideo qui habent vitam ociosam tenent manus laborare. **2. Thef. 3.** Audistis quosdam inter vos ambulare in quiete nihil operantes sed curiosos agentes. His autem qui huiusmodi sunt denunciamus et obsecramus in domino Iesu Christo ut cum silentio operantes suum panem manducent. quibus enim inducit ad carnis macerationem et domationem. Unde ponit iterum alia opera continentia. **2. Cor. 11.** In laboribus in vigiliis in ieiuniis etc. Triplex ergo est ratio intingendi labores corporales sed prima omnibus necessaria est et hoc de necessitate precepti quod alijs modis potest excludi oculum: similiter et lascivia carnis potest alio modo domari et retineri et sufficit quocumque fiat. **¶ Sequitur quod bonum est. quod dupliciter potest intelligi. Vel in vi accusatiui et sic construetur. Magis autem laboret operando manibus et quidem non illicita: sed quod bonum est. Gal. ult. Bonum autem facientes non desistamus. Et primo. Quiescite agere perverse discite bene facere. Vel potest intelligi in vi notatiui laborare etc. quod bonum est: quasi hec sit ratio quare laborandum est. Quasi dicat. Non solum est necessarium laborare: imo etiam bonum est laborare ut laborans possit vivere et ut habeat unde tribuat necessitati patienti. **Ecc. 29.** Fenerare primo tuo in tempore necessitatis illius etc. **¶ Deinde cum dicit. Omnis sermo malus etc. Ponit pertinentiam ad veterem hominem in deordinatione ad alius: et facit duo: quia primo prohibet vetustatem et inducit novitatem. Secundo inducit exemplum in principio quanti capituli ibi. Estote ergo etc. Ad primum autem potest quod male se habere dupliciter. Uno modo ledendo eum verbis malis. Alio modo malis exemplis quo prohibet primum. Secundo secundum ibi. Et nolite contristare etc. Prima iterum in duas. Primo prohibet vetustatem. Secundo inducit ad novitatem ibi. Si quis etc. Dicit ergo. **Dis sermo malus etc.** Sermo oris pretendit et annunciat que sunt in anima: quod voces sunt note passionum anime. Ille est bonus sermo qui indicat bonam dispositionem interiore. malus vero qui malam. Tripliciter autem homo ordinatur interiori scilicet ad se: et ad se omnia sunt rationi subiecta: ad deum ut ratio sit ei subdita ad primum quoad diligat eum ut seipsum. Est ergo quicquid sermo malus qui indicat hominem inordinatum in se: et hic est sermo falsus et qui aliud loquitur aliud intendit. et similiter sermo inutilis et vanus. **Itē est sermo malus qui indicat hominem inordinatum contra deum sicut perjurium blasphemiam et homicidium. Itē est contra primum suum sicut iniurie volu et fallacie. Et ideo dicit. Dis sermo malus ex ore vestro non procedat. Dis vero equipollens huic signo nullus. Sap. 1. Custodite ergo vos a murmuratioe quod nihil prodest et a detractioe parcite lingue quod sermo obscurus inuacuus non ibit. quod certe deum non preterit ois cogitare et non abscondit se ab eo vilius sermo: ut dicit **Ecc. 4. 2.** Hunc ergo vos deponite omnem iram in dignationem malicia: blasphemiam: turpem sermonem de ore vestro. **Col. 3. ¶ Sequitur. Sed si quis bonus est etc. inducit ad novitatem quod sermo bonus bene dicendum est pro loco et tempore. Prover. 15. Sermo oportunus est optimus. Si quis et pro loquitur quasi sermones dei. 1. Pet. 4. Et ad quid********

subdit. Ad edificationem fidei. i. ut corroboret fides in cordibus infirmorum. **1. Cor. 14.** Oia ad edificationem fiunt. et hoc ut det gratiam audientibus scilicet si talis bonus sermo sit probatus vel talis sermo est conferens. quod frequenter homo ex bono sermone: et per virtutem boni sermonis auditum copunctus disponit ad gratiam. **Act. 10.** Adhuc loquente petro verba hec cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum. Sic loquebatur dominus de quo dicit **Luc. 4.** Mirabantur ex verbis gratie que procedebant de ore ipsius. **Ecc. 10.** Verba oris sapientis gratia.

¶ Lectio decima.

¶ Nolite contristare spiritum sanctum dei in quo signati estis in die redemptionis. Dis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasphemia tollat a vobis cum omni malicia. Estote autem inuicem benigni: misericordes: donantes inuicem sicut et deus in Christo donavit vobis.

Supra monuit apostolus abstinere a verbis infectiuis: hic monet abstinere a verbis et factis turbatiuis seu contristatiuis. **¶ Circa quod duo facit. Præcipue prohibet quod pertinet ad vetustatem. Secundo persuadet quod pertinet ad novitatem ibi. Estote autem inuicem benigni etc. Præcipue in duas. quod primo prohibet quod ad vetustatem pertinet in generali. Secundo in speciali ibi. Omnis amaritudo etc. Dicit ergo. Nolite contristare spiritum sanctum etc. Contra spiritum sanctum est deus in quo non cadit passio aliqua nec tristitia. Unde dicit spiritus sanctus dicitur prorsus quod prorsus ille in quo est spiritus sanctus. **Luc. 10.** Qui vos spernit me spernit. **1. Cor. 6. 3.** Ipsi autem ad iracundiam provocaverunt eum et afflixerunt spiritum sanctum eius et conuersus est eis in inimicum. **¶ Vel dicendum est quod est methaphorica locutio. Sicut enim deus dicitur irasci propter similitudinem effectus: ita etiam dicitur contristari: quod sicut quod aliquis contristatur recedit a contristante: ita spiritus sanctus a peccante. Et sic est sensus. Nolite contristare spiritum sanctum dei. i. nolite eum fugare vel expellere per peccatum. **Sap. 1.** Spiritus sanctus enim discipline effugiet fictum et aufert se a cogitationibus que sunt sine intellectu et corripitur a superueniente iniquitate. **¶ Igitur non est contristandum spiritum sanctum et hoc propter beneficium quod subiungit. In quo signati estis. i. reformati estis: et ab alijs distincti. Qui autem habet hoc signum secum habet vitam eternam. Igitur ergo est custodiendum et nullo modo contristandum: quod sine eo non est vita eterna. **2. Cor. 1.** Qui signavit nos deus et dedit nobis pignus spiritus. Et quod? In die redemptionis. i. baptismi. **Jo. 3.** Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto etc. **Act. 1.** Vos baptizabimini spiritu sancto non post multos hos dies. Dicit autem redemptionis quod in baptismi sit homo princeps redemptionis facte per Christum. **¶ Sequitur. Dis amaritudo etc. Ubi ostendit in speciali quod pertinet ad vetustatem. Quis enim homo contristat amicum suum ex ira: aliquis ex industria. Sed in ira est triplex gradus: quod in corde sicut quod tantum interius irascitur. In platione: sicut quod dicit racha. In contumelie platione sicut quod dicit fatue. Præcipue ergo ponit quod pertinet ad iram cordis. Secundo quod pertinet ad inordinatam plationem. Tertio quod pertinet ad contumeliam. In ira autem cordis ista se consequuntur. Præcipue quod ira est effectus tristitie et hec in scriptura dicitur amaritudo. **1. Re. 1.** Cum esset anima amara alo et ozaret deum fletus etc. Et ideo dicit ois amaritudo etc. quod est per memoriam iniurie preterite. **Ecc. 21.** Non est sensus ubi abundat amaritudo. Secundo quod statim appetit vindictam. id dicit. Et ira que est appetitus vindicte. **1. Th. 4.** Ira enim viri dei iustitiam non operatur. Et quod iras indignum reputat quod ei peccat et indignum esse quod sine punitione transeat. ideo sequitur. Et indignatio. Sed quantum ad inordinatam prolationem********

Explanatio sancti Thome

hic ē clamor: *Esa. 5. Expectavi ut faceret iudiciū: et ecce iniquitas et iusticia et ecce clamor. Ideo dicit. Et clamor similiter et blasphemia vel cōtra deū vel cōtra sanctos. Leuit. 24. Quicumq; blasphemauerit nomen domini morte moriat. Ideo dicit. Et blasphemia Et addit. Toleratur a vobis cū omni malicia scz operis. 1. Pet. 2. Desponentes omnē maliciā et omnē dolum et simulationem. Deinde cum dicit. Estote autē. 2c. ponit pertinentia ad nouitatē contrariam passionib; pmissis: contra amaritudinē benignitatē. Unde dicit. Estote autē inuicē benigni qz benignus ē spiritus sapientie. 2c. Unde dicit. Misericordes. Luc. 6. Estote ergo misericordes sicut et pater vester misericors ē. Contra indignationē cōdonationē. Unde dicit. Donantes inuicē. Col. 3. Donantes vobismetip̄s si quis aduersus aliquē habet querelam si cut deus donauit vobis. Ro. 8. Qui etiam pp̄rio filio suo nō pepercit. Et panlo post sequit. Quō non etiā cui; illo nobis omnia donauit.*

Capitulū quintū.

Estote ergo imitatores dei sicut filij charissimi: et ambulate in dilectione sicut et xps dilexit nos: et tradidit semetip̄m p nobis oblationē et hostiā deo in odore suauitatis.

Postea exhortatione ad benignitatē et misericordiā que sunt effectus charitatis: hic ostendit eis exemplū. Circa qd duo facit. Primo inducit eos ad imitationē exemplaris. s. dei. Secūdo ostendit in quo debent ip̄m imitari. ibi. Et ambulate 2c. Dicit ergo. Dixi qz debetis donare inuicē sicut et deus in xpo donauit vobis ergo estote imitatores dei: qz hoc necessariū est licet difficile sit. *Ecl. 2. Quid ē in q̄ homo ut possit sequi regē factorez suū: Nunq̄ tamē perficiet natura humana nisi in cōiunctione ad deū. Unde Job. 23. Vestigia eius secut' ē pes meus: ergo imitandus ē quō habemus possibilitatē: qz ad filiū p̄inet patrem imitari. Et ideo subdit. Sicut filij patre scz per creationē. Deutero. 32. Nonne ip̄e ē pater tuus qui possedit et fecit et creauit te. Et addit. Charissimi quos scz elegit ad p̄icipationem sui sp̄s. Sequitur. Et ambulate. 2c. Ubi primo ponit imitandi modū qz in charitate. Secūdo ostendit imense charitatis signūz ibi. Et tradidit 2c. Ergo simus filij charissimi hoc facit charitas dei. Ro. 8. Nō enī accepistis sp̄m seruitutis iterū in timore sed accepistis sp̄m adoptionis filiozū in quo clamam' abba pater. Ip̄e enī sp̄s testimoniiū reddidit spiritui nostro qz sumus filij dei. Debem' ergo ip̄m in dilectione imitari. Et dicit ambulate. i. semp. p̄fite. *Sen. 15. Ambula corā me resto p̄fectus. Et hoc in dilectione qz dilectio ē tale bonū in quo debet hō proficere: et tale debet qd debet homo semp soluere. Ro. 13. Mesmini quicquā debeatis nisi inuicēz diligatis. Vel in dilectione q̄ ē via sequēdi deū magis de p̄p̄quo. prime *Cor. 13. Adhuc excellentiorē viā vobis demonstro. Si linguis hominū loquar et angelozū. Et. Col. 3. Sup oia hec charitatē habētes 2c. Et hoc ē templo xpi. An subdit. Sicut et xps dilexit nos. Jo. 13. Cū dilexisset suos q̄ erant in mundo in finē dilexit eos. Et qz fm gregoriū p̄batio dilectionis exhibitio est operis. ideo subdit. Et tradidit semetip̄m p nobis. Apo. 1. Dilexit nos et lauit nos a peccatis n̄ris. Gal. 2. In fide viuo filij dei qui dilexit me et tradidit in mortem semetip̄m p me. *Esa. 53. Tradidit in mortē animā suam. 2c. Nec autē mors fuit nobis vilis et necessaria: ideo subdit. Oblationē et ho-****

stiam 2c. Loquit autē hic apls more veteris legis i qua vt dicit *Leuit. 4.* quādo quis peccauerat offerri debebat p eo hostia et oblatio que dicit p peccato. Item quā quis agebat gratias deo vt aliqd cōsequi volebat oportebat offerri hostiā pacificam. vt dicit *Leuit. 3.* Que quidem erat in oblationē suauissimi odoris dno. vt dicitur ibidem. Nec autē facta sunt per xpm: qz vt a pctis mundaremur et gloriā cōsequeremur tradidit semetip̄m pro nobis in oblationē per ea que in vita gessit. *Esa. 53.* Oblatus ē qz ip̄e voluit 2c. Et hostiā pro peccato. et hoc in odore suauitatis. Alludit autēz dicit qd dicit *Leuit. 3.* Sed certe ille odor nō erat tunc deo acceptus fm se sed fm suā significatiōē inquantū significabat oblationem odoriferam corporis xpi filij dei. *Sen. 2. Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni. Can. 1. Trabe me post te curremus in odore vnguentoz tuoz. Sic autē debem' nos sacrificare deo sp̄ualiter. ps. Sacrificiū deo sp̄s. 2c.*

Lectio secunda.

Fornicatio autē et ois imundicia aut auaricia nec nominet in vobis sicut decet sc̄tos: aut turpitudine: aut stultiloquiū: aut scurrilitas que ad rē nō p̄inet sed magis gratiarū actio.

Supra posita monitiōe apls vt deposita vetustate ephe sij nouitatē assumeret p̄hibendo vitia sp̄ualia: hic p̄hibet eisdem vitia etiā carnalia. Diuidit autē in duas. Primo enī prohibet vetustatē vitorū carnaliū. Secūdo inducit ad nouitatē ibi. Videte itaqz fr̄es 2c. Prima iterū diuidit in tres. Primo excludit vetustatē vitorūz Secūdo pponit penā eoz. ibi. Hoc autē sc̄tore. 2c. Tertio excludit fallaciā ibi. Nemo vos seducat 2c. P̄tia iterū in duas. P̄tio excludit quedā vitia p̄cipalia. Secūdo excludit quedam adiuncta ibi. Aut turpitudine 2c. Excludit autē tria vitia. s. luxuria naturalē que ē cum nō sua. Unde dicit. Fornicatio 2c. *Dee. 4. Sp̄s enī fornicationū decepit eos. 1. Cor. 6. Fugate fornicationēz. Sic faciebat iob. 31. p̄p̄p̄i sedus cū oculis meis vt nec cogitarē de virgine. Dicit autē fornicatio a fornice. i. arcu triumphali iuxta quos erant lupanaria. *Proverb. 20. Et omnis imundicia 2c. i. omnis pollutio contra naturā scz que nō ordinat ad generationē. Gal. 5. Manifesta sunt opa carnis q̄ sunt fornicatio imundicia luxuria 2c. Tertio excludit auariciā. Sz quare hoc? Nunq̄d ē idē cū pctis carnalib;? R̄nde dicendū ē qz nō nec totaliter diuisa s; mediū inter sp̄ualia et carnalia pctā qd p̄z sic. In pctō sūt duo. s. obiectū pcti et delectatio in obiecto. Quēdā ergo sūt pctā quoz obiectū et delectatio ē sp̄ualis sic ita. *Mat. vindicta q̄ ē obiectū ire et delectatio ei' ē qd sp̄uale: et s̄lr inanis glia. Quēdā vero sūt ois carnalia et obiectū et delectatio sicut gula et luxuria: s; auaricia tenet medium qz ei' obiectū ē carnale scz pecunia s; delectatio ē sp̄ualis: qz aio quiescit q̄s in pecunia et iō cōiungat auaricia cū pctis carnalib; rōne obiecti: cū sp̄ualib; vero rōne delectatiōis. *Heb. vlt. Sing mores sine auaricia. Vel dicendū ē qz auaricia opponit iusticiē: vñ ponit p̄sp̄e luxurie q̄ ē adulteriū qd ē iniustus vsus mulieris alteri: sic auaricia iniust' vsus pecunie. Sz supra dixit Qui furabat 2c. hic autē dicit qz nec noiet 2c. qz in pugna sp̄uali vitia carnalia p̄rio occurrūt vicēda qz frustra pugnat q̄s contra it̄r̄feca nisi p̄mo vicat extr̄feca scz carnalia: extra q̄ sp̄s manet bellū. Et iō dicit. Nec noiet' i vobis sic decet sc̄tos s. abstinere a factis a cogitationib; et a dictis. *Esa. 41. Perdā babilonis nomē et reliq̄as et p̄genitē et germen.*****

in epistolam ad Ephesios v.

Ecc. 4. Curam habe de bono nomine: quia hoc decet sanctos. **2. corinth. 6.** In omnibus exhibeamus nosmet ipsos sicut dei ministros etc. **Sequitur.** Aut turpitudine etc. **Ibi** ponit quedam vitia adiuncta. **Circa** quod duo facta. **Primo** adiuncta vitia excludit. **Secundo** ad contraria eorum inducit. **Ibi.** Sed magis gratiarum actio etc. **Tria** ergo vitia excludit scilicet turpitudinem que est in tactibus turpibus et amplexibus et osculis libidinosis. **Proverb. 6.** Qui autem adulter est propter cordis inopiam perdet animam suam et turpitudinem et ignominiam congregat sibi. **Ite** stultiloquium. id est verba provocantia ad malum. **Ecc. 9.** Colloquium illius quasi ignis exardescit. scilicet male mulieris. **Et** scurrilitatem. id est verbum iocularium per quod aliqui volunt inde placere alijs. **Mat. 12.** De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines reddent rationem de eo in die iudicii. **Et** hec omnia sunt mortalia in quantum ad mortalia peccata ordinantur. quia aliquid etiam si bonum sit ex genere in quantum ad mortale ordinatum est mortale. **De**inde de inducit ad contraria scilicet gratiarum actiones. **Unde** dicit Sed magis gratiarum actio. **Eccl. 5.** Studium et leticia inueniet in ea gratiarum actio et vox laudis.

Lectio tertia.

Hec enim scitote intelligentes: quod omnis fornicator. aut immundus. aut auarus quod est ydolorum seruitus non habet hereditatem in regno christi et dei. **Ne** mo vos seducat in anibus verbis. propter hoc enim venit ira dei in filios dissidentie. **Nolite** ergo effici participes eorum.

Supra prohibuit apostolus peccata carnalia: hic comminatur penam damnationis que peccatoribus infligit. **Circa** quod duo facit. **Primo** enim de hoc eos certificat. **Secundo** singillatim peccata recitat. **Quia** omnis fornicator etc. **Dicit** ergo hoc scitote intelligentes. id est actualiter non solum habitualiter pro certo habete. **1. Job. 3.** Nec scripsi vobis ut sciatu etc. **Et** quid? quod omnis fornicator aut immundus aut auarus: quod est ydolorum seruitus non habet hereditatem in regno christi et dei. **Nota** quod vocat hic auaritiam ydolatriam quoniam ydolatria est quando honor soli deo debitus impenditur creature. **Hunc** autem deo dupliciter honor debet. scilicet ut in eo finem nostrum constitutumus et ut in eo fiducia nostra finaliter ponamus. ergo qui hoc in creaturis ponit reus est ydolatrie. hoc autem facit auarus qui finem suum in re creata ponit et etiam totam suam fiduciam. **Eccl. 8.** Argentum suum et aurum suum fecerunt sibi ydola ut interirent. **Et** hoc quia ut dicit **Proverb. 11.** Qui confidit in diuitijs suis corruet. **Sed** cum in alijs peccatis ponat homo finem suum in creatura cui amore inheret quare etiam in illis non dicitur peccator ydolatrare? **Respondet** deo ydolatrare est aliquid exterius indebitum colere. **Hic** autem in alijs peccatis ponit finem in interioribus quasi in propria exaltatione. **Sed** qui ponit finem in diuitijs ponit in eis finem ut in re exteriori sicut ydolatria. **Sed** numquid avari honorem deo debent exhibentes creature: realiter sunt ydolatres et per se. **Pico** quod non: quia in moralibus actus seu opera iudicantur ex fine. **Ille** ergo per se est ydolatra qui intendit per se cultum exhibere creature. **Hoc** autem non intendit auarus per se sed per accidens hoc facit in quantum superflue et inordinate diligit. **Et** quid de tali. **Non** habebit hereditatem. quippe quia filij et heredes ut dicit **Rom. 8.** **Hunc** autem tales non sunt filij qui sic carnales sunt. ergo hereditatem non habent. quia ut dicit **1. corinth. 15.** Caro et sanguis regnum dei non possidebit. id est dei qui dicit **Ezech. 44.** Ego hereditas eorum

Sed posset queri si hereditas ista est ipse deus cuius sit diuisibilis et impartibilis. quare dicit in regno christi et dei diuisiue ac si hereditas ista sit diuisibilis. **Respondet.** Hereditas nostra consistit in fruitione dei. nunc autem deus aliter se fruit et nos eo. quia deus seipso perfecte fruit. quod seipsum perfecte cognoscit. et totaliter diligit quantum cognoscibilis et diligitibilis est. non autem sic nos. quia licet ipsum perfecte cognoscamus in patria et per consequens diligamus quia qui aliquid simplex attingit ipsum totum cognoscit: et si non totaliter. sicut lux solis si esset punctualis humanus oculus ipsum totam apprehenderet non totaliter. oculus vero aquile ipsum totaliter comprehenderet. **Sic** et deum perfecte cognoscimus in patria et perfecte diligitur: sed ipsum totaliter non comprehendimus. ideo videtur ibi esse quedam imperfectio et particularitas. **Et** ideo dicit christi et dei consuetum. quasi parte cum parte ponendo. id est quia per christum et non per alium habet hereditatem. **De**inde cum dicit. Nemo vos seducat. hic excludit fallatas seductores. **Et** circa hoc duo facit. **Primo** enim ponit ammonitionem. **Secundo** subiungit ipsius rationem. **Et** ratio est aliquando tenebre etc. **Prima** iterum in duas: quia primo monet eos ut non seducantur verbis eis credendo. **Secundo** ut non comunicent eis mala faciendo. **Et** nolite comunicare etc. **Prima** adhuc in duas. quia primo remouet seductiones. **Secundo** ostendit seductionis signum. **Ibi.** Propter hoc enim venit ira dei etc. **Notandum** est ergo quod in vitijs carnalibus solum docuit cauere seductionem. quia a principio ut homines possent libere frui occupacionibus cogitauerunt inuenire rones quod fornicaciones et homines venerea non essent peccata. **Et** ideo dicit in anibus verbis: quod sine ratione sunt talia verba que dicuntur quod huiusmodi non sunt peccata nec excludant a regno dei et christi. **Col. 2.** Videte ne quis vos seducat per prophetiam et inanem fallatiam. **Et** quod tales sint seductores et talia verba seductoria ostendit. quia nisi peccata carnalia essent peccata non punirentur a deo. quia cum deus sit iustus non infligit penam sine culpa. **Hunc** talia autem puniuntur a deo. ergo peccata sunt. **De**inde probat cum dicit. Propter hoc enim venit ira dei scilicet propter peccata carnalia in filios dissidentie: ut paruit in diluuiio. **Gen. 6.** Item in sodomitis. **Gen. 19.** Item tribus beniamin fere tota presumpta fuit propter hoc. **Iudicium 20.** Dicit autem filios dissidentie. quia sicut peccantes dissidentur de vita eterna. quia qui sic faciens speraret vitam eternam magis esset presumptio quam spes que est certa expectatio future beatitudinis ex meritis etc. **Unde** supra. **4.** Qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitie in operationem immundicie omnis in auaritia. **Sap. 7.** Nullum pratum sit quod non pertranscat luxuria nostra etc. **Et** sequitur in fine capituli. Quia tales non sperauerunt mercedem iusticie etc. **Dicit** ergo quod in filios dissidentie. id est qui non confidunt de gaudijs eternis venit ira dei. scilicet propter peccata vel dissidentie. id est de quibus non est confidendum quantum est ex parte meritorum. **Et** ideo concludit. Nolite effici participes eorum comunicando. scilicet eis in talibus operibus. **2. corinth. 6.** Que enim participatio iusticie cum iniquitate. aut que societas lucis ad tenebras aut que comunicatio christi ad belial. aut que pars fidelis cum infideli etc.

Lectio quarta.

Et ratio enim aliquando tenebre: nunc autem lux in domino. **Et** filij lucis ambulate. **Fructus** enim lucis est in omni bonitate et iusticia et veritate. **Pro**bantes quid sit beneplacitum deo. **Et** nolite

in epistolam ad Ephesios v.

fit lumen. dicit scilicet spiritus sanctus. **D**e tu qui dormis surge etc. Sed hec non est consuetudo pauli. Et ideo dicitur quod apertus introducit figuram postquam. **S**ate. 60. Surge illuminare hierusalem etc. dicens: Propter quod dicit scilicet scriptura. Surge a negligentia boni operis. tu scis qui dormis. **P**rouer. 6. **A**s que quo piger dormis. es. ps. Nunquid qui dormit non adiciet ut resurgat. Item exurge a mortuis. id est ab operibus mortuis seu mortificationibus. **H**eb. 9. **E**mudabit conscientiam nostram ab operibus mortuis etc. **A**sa. 26. **A**uget mortui tui Interfecti mei resurgat. Exurge ergo et illuminabit te xpus. ps. Dominus illuminatio mea etc. **I**dem. Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte. Sed nunquid possumus per nos resurgere a peccato. quia dicit: Surge et illuminabit te ipse. **R**espondeo. Dicendum est quod ad iustificationem impij duo requiruntur. scilicet liberum arbitrium cooperans ad surgendum et ipsa gratia. Et certe hoc ipsum habet liberum arbitrium a gratia preueniente. et postea merito operari a gratia subsequente. **U**nde dicit **T**reno. **v**l. **C**onuerte nos deus et conuertemur.

Lectio sexta.

Videte itaque fratres quomodo caute ambuletis: non quasi insipientes: sed ut sapientes: redimentes tempus quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes sed intelligentes que sit voluntas dei.

Supra prohibuit fallaciam carnalium vetustate: hic hortatur ad contrariam nouitatem. Et primo hortatur ad nouitatem contrariam fallacie. **S**ecundo ad nouitatem contrariam luxurie ibi. Et nolite inebriari etc. **P**rimo in tres. **P**rimo in dicit ad cautelam contrariam fallacie. **S**ecundo ostendit nouitatem cautele ibi. **R**edimentes tempus etc. **T**ercio docet modum cautele ibi. **P**ropterea nolite fieri etc. **D**icit ergo itaque scis ex premissis videte quomodo caute ambuletis. **C**autio est quedam conditio prudentie per quam aliquis vitat impedimenta agendorum et hanc cautelam debent omnes habere. **P**rouer. 4. **O**culi tui videant recta et palpebre tue precedant gressus tuos. **H**oc autem pertinet ad sapientes. et ideo dicit. **N**on quasi insipientes. qui scis nesciunt vitare impedimenta. ps. **T**urbati sunt omnes insipientes corde. sed ut sapientes. **E**ccl. 2. **S**apientis oculi in capite eius stultus in tenebris ambulat. **Q**uidam dicunt si non caste tamen caute. **S**ed sic non accipit apostolus. sed dicit caute. ac si diceret. caute ab omnibus contrariis constituti. **N**ecessitate autem huius cautele ostendit cum dicit. **R**edimentes tempus etc. quod potest exponi dupliciter. **R**edimit enim aliquis quandoque rem suam dando exentiam vel aliquid pro ea. sicut dicit aliquis redimere vexationem suam dando exentiam vel pecuniam vel quando dimittit in iure suo. **D**icit ergo. **T**otum tempus hoc est tempus calumnie. et ideo redimentes tempus quoniam dies mali sunt. **E**x quo peccauit adam ex tunc semper parate sunt insidie impelleres ad peccatum. **N**on sic autem in statu innocentie in quo non oportebat hominem ab aliquo licito abstinere. quia in eius voluntate non erat impelleres aliquid ad peccatum. **M**odo autem oportet nos tempus redimere quoniam dies mali sunt. id est debemus maliciam dierum vitare. dicit malum precavere ut dicit **E**ccl. 7. **E**t etiam a quibusdam licitis abstinere. **1.º** corinth. 10. **O**mnia mihi licent. sed non omnia edificat. **I**n hunc autem modum dicit aliquis vexationem suam redimere quia dimittit aliquid de iure suo pro re. **A**l alter. **R**edimentes tempus etc. **C**ontingit quod aliquis per magnam tempus vite vivit in peccato

et hoc est tempus perditum. **S**ed quomodo redimet cum homo non sufficiat ad debita persolvenda. **R**espondeo. **D**icendum est quod tanto magis debet vacare operibus bonis quanto prius inestet malis. **1.º** petri. 4. **S**ufficit enim presertim tempus ad voluntatem gentium consumendam his qui ambulauerunt in luxurijs. vinolentijs. desiderijs etc. sed prima expositio est melior. **U**nde cum dicit. **P**ropterea nolite fieri etc. docet modum cautele dicens. propterea scis ut possitis tempus redimere nolite fieri imprudentes. **N**ota quod differentia est inter sapientiam et prudentiam. **S**apientia enim est quedam sapientia sed non vniuersalis sapientia. **P**rouer. 10. **S**apientia est id est prudentia. **S**apienter enim simpliciter dicitur qui habet de omnibus ordinare. **S**apienter autem scis quid dicitur qui habet ordinare de his de quibus est sapiens. **1.º** corinth. 3. **U**t sapiens architectus fundamentum posuit. quia sapiens est ordinare. ut dicit. **1.º** methaphisice. **O**mnis autem ordinator respicit finem. **I**lle ergo simpliciter est sapiens qui cognoscit finem vel qui agit propter finem vniuersalem scis deum. **D**euto. 4. **H**ec est enim sapientia vestra etc. **S**apientia enim est diuisarum rerum cognitio. ut dicit **A**ug. 4. de trinitate. **P**rudencia vero est particularis rei prouidentia. quando scis quis ordinat facta sua. **E**t ideo sapientia est viro prudentia. propterea hoc ergo dicit. **N**olite fieri imprudentes sed intelligentes etc. sicut ratio speculatiua ordinat de agendis et iudicat. oportet autem conclusiones habere et iudicare per principia et simpliciter in operabilibus. **I**stud autem primum principium per quod debemus iudicare omnia et regulare est voluntas dei. **E**t ideo intellectus in moralibus et diuinis debet habere pro principio voluntatem dei. quia si hanc habeat pro principio fit prudens intellectus. **D**euto. 32. **A**tinam sapienter et intelligenter etc. hoc autem docuit dominus. **M**atth. 6. **F**iat voluntas tua.

Lectio septima.

Nolite inebriari vino: in quo est luxuria. sed impleamini spiritu sancto. loquentes vobismetipsis in psalmis. hymnis. et canticis spiritualibus. cantantes et psallentes in cordibus vestris domino. gratias agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri iesu christi deo et patri. Subiecti inuicem in timore christi.

Supra induxit ad nouitatem contra vetustatem fallacie: hic hoc idem facit contra vetustatem vitiorum carnalium. **N**el dicimus quod prius reprehendit peccata carnalia quantum ad luxuriam. hic quantum ad gulam. **D**uo autem facit. **P**rimo enim prohibet vetustatem. **S**ecundo inducit statim ad nouitatem ibi. **S**ed impleamini etc. **D**icit ergo: dixi quod fornicatio et omnis immundicia non nominet in vobis. sed ad hoc cauendum debetis a vino superfluo abstinere. quia cibus et potus superfluo est causa luxurie et precipue vinum quod calefacit et mouet spiritum. **P**rouer. 20. **L**uxuriosa res vinum et tumultuosa ebrietas. **H**ester. 1. **C**u es rex bylarior et post nimiam potationem incaluisse mero etc. **P**see. 4. **F**ornicatio et vinum et ebrietas auferunt cor. **U**nde hiero. **Q**uod zodoma non vicit. vina vicerunt loth. **N**olite ergo etc. sed impleamini spiritu sancto. **I**nter omnia que multos spiritus generat est vinum. unde generat animositatem et facit homines per talenta loqui. ut dicit. 2. **E**sdre. 3. **E**t ideo conuenienter docet eos contra hoc repleti spiritu sancto qui generat feruorem deuotionis. **R**o. 12. **S**piritu feruentibus. **I**tem gaudium et letitiam spirituale. **R**o. 14. **I**usticia et pax et gaudium in spiritu sancto. **I**tem facit audacter loqui. **A**ctu. 2. **R**epleti sunt omnes spiritu sancto et ceperunt

Explanatio sancti Thome

loqui etc. Et ideo qui eos loquentes audiebant credebant eos ebrios. Sed nunquid habemus spiritum sanctum in nostra potestate? Respondeo et dico quod habere spiritum sanctum est dupliciter vel receptiue et sic non est in nostra potestate eum recipere sed ex dono dei eum recipimus. Ro. 5. Caritas dei diffusa est in cordibus nostris etc. Vel etiam dispositiue et sic non sumus sufficientes eum recipere. id est nos disponere sine gratia dei. 2. corinth. 3. Non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis sed sufficientia nostra ex deo est. Vel aliquis dicit recipere spiritum sanctum non tamen plenus esse spiritu sancto quando se habet gratia spiritus sancti quantum ad aliquam et non quantum ad omnem hominis operationem. Tunc autem dicit plenus spiritu sancto quando eo vritur generaliter. Modus autem repletionis est in dilectione dei et proximi. Et ideo cum dicit loquentes etc. Primo tangit modum repletionis ex parte dei. Secundo ex parte proximi ibi. Subiecti inuicem etc. Circa primum tria facit. Primo ponit spiritualis meditatio. Secundo spiritualis exultatio ibi. Cantantes etc. Tercio gratiarum actio ibi. Gratias agentes etc. Prima in duas. quia primo ponit modum meditationis. Secundo materiam eius. ibi. In psalmis etc. Dicit ergo loquentes vobis etc. Est autem duplex locutio. Una exterior hominis ad hominem. Alia interior hominis ad seipsum. Talis autem debet esse compunctiua. Job. 10. Loquar in amaritudine anime mee. Item debet fieri in secreto. Mat. 6. Tu autem cum oraueris intra cubiculum tuum et clauso ostio ora patrem tuum. Et sap. 8. Intrans in domum meam conquiescas cum illa. Materia vero meditationis tangit cum dicit. In psalmis etc. Psallere est vti psalterio. Et sic in psalmis id est bonis operibus. ps. Sumite psalmum et date tympanum psalterium iocundum etc. Et hymnis. id est laudibus diuinis ps. Hymnus omnibus sanctis eius etc. Et canticis spiritualibus. scilicet de spe eterno. Ro. 12. Spe gaudentes. ps. In decordo psalterio cum cantico in cythara. ps. Cantate domino canticum nouum etc. Meditemur ergo de rebus operibus quid faciendum de diuina laudatione quid imitandum de celesti iocundatione quid et quomodo seruandum. Sic ergo effectus spiritus sancti primo est sacra meditatio. Secundo spiritualis exultatio. quia ex frequenti meditatione ignis caritatis in corde accendit. ps. Concaluit cor meum ira mea et in meditatione mea exarsit ignis etc. Et hinc generat leticia spiritualis in corde. Et ideo dicit. Cantantes et psallentes. id est ut affectus vestri afficiant gaudio spirituali ad operanda bona. 1. corinth. 14. Psallat spiritu psallat et mente. Col. 3. In omni sapientia docentes et commonentes vosmetipsos in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus in gratia cantantes et psallentes in cordibus vestris domino. Ex hoc error hereticorum confudit dicentium quod vanum est cantare domino cantica vocalia sed spiritualia tantum. Hanc in laudibus ecclesie est aliquid quod per se considerandum. et hoc est quod apertius dicit. In cordibus. Aliquid vero propter aliud. et hoc propter duo. scilicet propter nos ut mens nostra incitetur ad deuotionem interiorum. sed si ex hoc aliquis commoueat ad dissolutionem vel gloriam inanem hoc est contra intentionem ecclesie. Item propter alios quia per hoc rudes efficiuntur deuotiores. 4. Regum. 3. Quis caneret psalteres facta est super eum manus domini. Tertius effectus est gratiarum actio. quia ex hoc quod aliquis sic affectus est ad deum recognoscit se omnia habere a deo. Quanto enim aliquis magis afficit ad deum et ipsum cognoscit tanto videt eum maiorem. et se minorem. immo prope nihil in comparatione ad deum. Job. 42. Scelus meum videt te: recorro me reprehendo etc. Et ideo dicit. Gratias agentes pro omnibus scilicet donis. vel prosperis vel aduersis. ps. Benedicite dominum in omni tempore etc. quia hec

etiam sunt nobis in via. Jacobi. 1. Omne gaudium existimate etc. Act. 5. Habant apostoli gaudentes etc. 1. thes. 5. In omnibus gratias agite. Sed hoc in nomine domini nostri iesu christi: quia omnia bona proueniunt per eum. Rom. 5. Pacem habemus ad deum per dominum nostrum iesum christum per quem et accessus etc. Sed addit deo in quantum actor: noster est per creationem. et patri quantum misit nobis christum per quem regenerauit nos. Et sic gratias deo quantum ad bona nature patri quantum ad bona gratie. Sed quantum ad proximum ponit modum repletionis dicens: Subiecti inuicem in timore christi. id est non propter timorem humanum sed christi.

Lectio octaua.

Mulieres viris suis subdite sint: sicut domino: quoniam vir caput est mulieris: sicut christus caput est ecclesie: ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est christo: ita et mulieres viris suis in omnibus. viri diligite uxores vestras sicut et christus dilexit ecclesiam et seipsum tradidit pro ea ut illam sanctificaret: mundans eam lauacro aque in verbo vite ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi: sed ut sit sancta et immaculata. ita et viri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Supra apostolus posuit precepta generalia ad omnes: hic ponit ea que pertinent ad speciales quasdam personas et status. Et quia sunt philosophum in politicis. Dominus habet tres conexiones sine quibus non est perfecta. scilicet viri et mulieris. patris et filij. domini et serui. ideo hec tria precepta instruit. Primo mulierem et virum. Secundo patrem et filium. cap. 6. ibi. Filij obedite etc. Tercio seruos et dominos ibi. Serui obedite etc. Prima in duas. Primo enim monet mulieres de subiectione. Secundo viros de dilectione ibi. Viri diligite etc. Prima in duas. Primo ponit ammonitionem. Secundo eius rationem ibi. Quoniam vir caput est etc. Dicit ergo mulieres viris suis subdite sint. quia certe mulier si primatum habeat contraria est viro suo ut dicit Eccl. 2. 5. Et ideo specialiter monet eas de subiectione. Et hoc sicut dominus: quia proportio viri ad uxorem quoddammodo est sicut serui ad dominum in quantum debet regi mandato domini. sed differetia est in hoc quod dominus vult seruis suis quo ad id quod est sibi utile. sed vir vultur uxori et liberis ad utilitatem communem. Et ideo dicit. Sicut domino. Non quod vere sit dominus sed sicut dominus. 1. petri. 3. Mulieres subdite sint viris suis etc. Deinde subdit rationem suam. Circa quod tria facit. Primo eam proponit. Secundo exemplum inducit. ibi. Sicut christus etc. Tercio ex exemplo intentionem concludit ibi. Sed sicut etc. Ratio autem hec est: quoniam vir est caput mulieris: in capite autem viget sensus visus. Eccl. 2. Sapientis oculi in capite eius. Et ideo vir debet gubernare mulierem ut caput eius. 1. corinth. 11. Caput quidem mulieris vir. Deinde ponit exemplum cum dicit. Sicut christus caput est ecclesie. supra primo. Ipse dedit caput supra omnem ecclesiam que est corpus ipsius. Et hoc non ad utilitatem suam sed ecclesie. quia ipse est saluator corporis eius. Act. 4. Non est enim aliud nomen sub celo parum hominibus in quo oportet nos saluos fieri. Esa. 12. Ecce deus saluator meus etc. Ex hoc autem concludit intentionem cum dicit. Sed sicut etc. Quasi dicat. Non est inueniens quod membrum repugnet ipsi capiti in aliquo. nunc autem sicut christus caput est

in epistolam ad Ephesios v.

ecclesie: suo modo ita vir est caput mulieris. non debet ergo mulier inobediens esse viro. sed vt ecclesia subiecta est xpo. ps. Nonne deo subiecta erit anima mea etc. Ita et mulieres viris suis. **Benef. 3.** Sub viri potestate eris. Et hoc in omnibus scilicet que non sunt contra deum. quia dicit **Act. 5.** Obedire oportet deo magis quam hominibus. **Deinde** de cu dicit. Viri diligite vxores vestras etc. monet viros ad dilectionem vxorum. Et primo facit hoc. Secundo assignat rationem huius ibi. Sicut xpus etc. Dicit ergo. Viri diligite vxores vestras. quia certe ex amore quem habet vir ad vxorem magis caste viuunt et pacifice vterque se habet. si autem vir aliam diligit quam suam: se et sua discerunt exponit. **Col. 3.** Viri diligite vxores vestras etc. nolite amari esse ad illas. Tangit autem rationem huius triplicem. **Prima** sumit ex exemplo xpi cum dicit. Sicut et xpus etc. **Secunda** dam ex parte viri ibi. Qui sua vxorem diligit etc. **Tercia** ex parte maritatus diuini ibi. Propter hoc relinquet etc. **Circa** primam tria facit. **Primo** pponit exemplum dilectionis xpi. **Secundo** signum ibi. Et tradidit etc. **Tercio** concludit intentionem ibi. Ita et viri etc. Dicit ergo. Sicut et xpus dilexit ecclesiam. supra eodem. Et tunc imitatores dei sicut filij carissimi etc. Signum autem dilectionis xpi ad ecclesiam ostendit quia tradidit semetipsum pro ea. **Gal. 2.** Dilixit me et tradidit semetipsum pro me etc. **Esa. 53.** Tradidit in morte animam suam etc. Sed ad quid vt sanctificaret eam? **Heb. vlti.** Iesus vt sanctificaret per suum sanguinem populum etc. **Iob. 17.** Sanctifica eos in veritate. **Iste** est effectus mortis. **Effectus** autem sanctificationis est mundatio eius a maculis peccatorum. **Ideo** subdit dicens. Vidans eam lauacro aque. quod quidem lauacrum habet virtutem a passioe xpi. **Rom. 6.** Quicunq; baptizati sumus in xpo iesu. in morte ipsius baptizati sumus. **consepulti** enim sumus cum illo in morte per baptismum. **Ecce** hinc. **36.** Effundam super vos aquam mundam etc. **Iach. 13.** Erit fons patens domui dauid etc. Et hoc in verbo vite. **Quod** adueniens aqua dat et virtutem absoluenti. **Matth. vlti.** Euntes ergo docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris et filij et spiritus sancti. **Finis** autem sanctificationis est puritas ecclesie. **Id** dicit. Et exhiberet sibi gloriosam ecclesiam etc. **Quasi** dicit apostolus indecens est quod immaculatus sponsus spondam duceret maculata. Et ideo sibi exhibet eam immaculata: hic per gratiam sed in fumo per gloriam. **Unde** dicit. Gloriosam scilicet per claritatem anime et corporis. **Phil. 3.** Resformabit corpus humilitatis nostre etc. Et ideo addit. Non habent maculam. ps. Ambulans in via immaculata etc. ps. Beati immaculati in via etc. **Neq;** ruga. id est sine defectu passibilitatis. quia vt dicit **Apoc. 7.** Non esurient neq; sitient amplius. Aut aliquid huiusmodi. Sed vt sit sancta per confirmationem gratie et immaculata ab omni immunditia. **Et** hec omnia intelligi possunt de exhibitione que erit in futuro per gloriam. **Si** autem de exhibitione per fidei tunc diceret vt exhiberet sibi scilicet per fidem ecclesiam gloriosam. quia gloria magna est sequi dominum vt dicit **Ecccl. 23.** Non habent maculam scilicet criminis mortalis. **Maculata** es in iniquitate tua. **Iere. 2.** Neq; ruga. id est duplicitate intentionis quam non habent qui recte conuersi sunt xpo et ecclesie. **Iob. 16.** Ruge mee testimonium dicitur contra me etc. Sed magis sancta per intentionem et immaculata per omnimodam puritatem. **Et** hoc tercio concludit intentionem dicens. Ita et viri debent diligere vxores suas vt corpora sua.

Lectio nona.

Quia suam vxorem diligit seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit sed nutrit et fouet eam

sicut et xpus ecclesiam. quia membra sumus corporis eius de carne eius et de ossibus eius. **Supra** induxit viros ad dilectionem vxorum ex parte xpi vel exemplo dilectionis quam habet xpus ad ecclesiam: hic ostendit idem ex parte ipsius viri. **Et** facit duo. **Primo** ponit rationem. **Secundo** confirmat eam per exemplum ibi. **Sicut** et xpus etc. **Ratio** est talis. **Vir** et mulier sunt quoddammodo vnus. vnde sicut caro subdit anime ita mulier viro. sed nullus vnquam habuit carnem suam odio. ergo nec vxorem. **Dicit** ergo. Qui suam vxorem diligit seipsum diligit. **Matth. 19.** Ita non sunt duo sed vna caro. **Et** ideo sicut peccaret contra naturam qui seipsum odio haberet: ita qui vxorem. **Ecccl. 25.** In tribus beneplacitum est spiritui meo que sunt probata coram deo et hominibus. concordia fratrum. amor proximorum. et vir et mulier bene sibi conscientia. **Quod** autem sic debeant diligere probat dicens. Quia nemo carnem suam vnquam odio habuit. quod patet per effectum quia probatio dilectionis exhibitio est operis. **Nam** id quod pro viribus conseruamus diligimus. sed quilibet nutrit et fouet carnem suam propter conseruationem. **1.** **ty** morib. vlti. **Habentes** autem alimeta et quibus regamur etc. **Sed** contra. **Luce. 14.** Qui non odit vxorem etc. non potest meus esse discipulus. **Respondeo.** Dicendum est quod vt apostolus dicit: sic homo vxorem debet diligere sicut se. se autem debet homo diligere infra deum. sic ergo vxorem debet diligere scilicet infra deum. **Dicit** autem qui non odit vxorem non quia precipiat eam odire quod esset peccatum mortale precipere: sed precipit eam ita vt se diligere. **nunc** autem innoxia dilectio est quasi quoddam odium respectu eius quod suum me et plus diligit. scilicet respectu dei. ita nemo carnem suam odit etc. **Sed** contra. **Qui** diligit aliquem non vult nec appetit ab eo separari. sed sancti volunt a carne separari. **Rom. 7.** Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? **Phil. 1.** Desiderium habes dissolui etc. **Preterea** nullus affligit quod diligit: sed sancti affligunt carnem suam in hoc mundo. **1.** **corinth. 9.** Castigo corpus meum etc. **Preterea** quidam occidunt se sicut auditum est frequenter. **Item** de iuda. **Respondeo.** Caro potest considerari in se et sic non habet odium: sed naturaliter quilibet appetit eam esse et fouet eam vt sit. **Vel** potest considerari caro in quantum est aliquid? **impeditur** quod volumus. et sic odio quoddammodo habet per accidens. **Nam** omne quod volumus aut est bonum aut malum. si bonum vel est vt finis vltimus scilicet vita eterna: a qua impeditur per carnem. **2.** **corinth. 5.** Quoad sumus in hoc corpore peregrinamur a domino. **Et** quia naturaliter appetimus finem nostrum et bene esse nec hoc possumus quoad in hac carne sumus ideo vellemus ea abijcere. non sicut malum odio huius: sed sicut bonum minus dilectum impediens malum bonum. **Et** sic exponende sunt aueritates supra inducte. **Infelix** etc. **Item** desiderium habens etc. vel consimiles. **Vel** illud quod volumus est bonum non vt finis sed disponens ad finem si cut sunt habitus virtutum. hoc autem bonum impedit per carnem lasciuam. **Et** ideo sancti affligunt et macerant carnem suam vt subdat spiritui ad repressionem concupiscentiarum quia caro concupiscit impediens acquisitionem virtutum nos disponentium ad bonum vltimum. **Et** ideo qui sic affligit carnem suam vt subdat spiritui non odit eam sed procurat bonum eius quia bonum eius est quod subijciat spiritui. sicut bonum hominis est quod subijciat deo. ps. **Mibi** autem adherere deo bonum est. **Et** sic intelligit. **Castigo** corpus meum etc. et similes. vnde hoc non oportebat fieri in statu innocentie quoad homo subditus fuit deo et caro totaliter subdita fuit spiritui. in qua quidem mutua subiectio consistebat bonum originalis iusticie. **Sed** aliquando illud quod volumus est malum. et ideo sicut boni carnem affligunt vel

in epistolam ad Ephesios VI.

trem *Eccl. 3.º*. Qui honorat patrem suum vita viuet longiore. Item qui obedit patri resistet matri. Et hoc intelligit tripliciter qd filij debent parentes honorare. qz debent eis reuerentiam sicut maioribus: obedienciam sicut in fructibus: sustentamenta sicut nutrientibus cum fortes erant. Deinde assignat dignitatē huius pcepti dicens. Quod est mandatu pmi. Contra. imo mā datu pmi est qd est colendus vnus deus. Respondeo Mandata continent in duabus tabulis. Prima continet ea que ordinant ad deum. Secunda ea que ad proximu. et in hac secunda pmi mandatu est de honore parentum. Et hoc duplici de causa. Primo qz in illa secunda tabula nullum est pceptu affirmatiu nisi istud. qz naturale est nobis vt parentibus seruiamus. non aut sic aliis proximis. ideo nullum aliud affirmatiu. Sed natura dicit vt nō inferat homo primis nocumētū. et ideo pbihet. quia ergo pmi plus et pus habet de debito ideo pmi. Secundo qz deus honorandus est sicut pncipium nostri esse. et quia parentes sunt etiam pncipium nostri esse. quia vt dicit sexto ethicorum. Tria habemus a parentibus: scz esse: viuere: et disciplinā. ideo cōueniens est vt post mandata ordinata ad deum pmi esset ordinatum ad parentes. Vel pmi quo ad pmissionē: quia sicut soli addit pmissio. Et huius est duplex ratio. Vna ē qz homines in alijs que agunt qu erunt vtilitate ppria. et qz a parentibus iam sentibus nullam expectant vtilitatem nisi a deo puenientem. Secunda ratio est ne alijs credat qd honoratio parentū nō sit meritorea. qz naturalis est. ideo addit vt sis longeuus super terram. In veteri autē testamento promittebant pmissiones temporales: quia populus ille paruul⁹ erat. ideo gratiose instruendus sub pedagogo sicut paruulus. Tame in illis paruus minusculis populum illum paru⁹ docentibus figurabant magna bona scz spiritualia. Et iō potest hoc referri fm sensum litteralem ad bona temporalia. Et sic dicit in pmissione vt bene sit tibi id est vt bonis promissis abundes. Nam qui gratus est in minoribus beneficijs: meretē maiora recipere: maxima autē beneficia habemus a parentibus scz esse nutrimentū et disciplinā. Quando ergo quis gratus est his: sit dignus vt maiora recipiat. Et ideo dicit. Ut bene sit tibi. qz vt dicit. 1. *Cl. 4.* Pietas ad oia vtilis est. pmissionē habens vite que nunc est et future. Et ideo addit. Ut sis longeuus super terrā: qz supra grad⁹ vite quā habes a parentibus. *puer. 3.* Logitudo dierū in dextera ei⁹ et i sinistra illi⁹ diuitie et gloria. *Sz* contra. Multi deuoti parentibus cito moriunt. Et ideo sciendū qd hec temporalia nō sunt bona absolute: nisi in quātū ordinata ad spūalia. et iō instantū hōi bona in qtu⁹ p ea iuuat ad spūalia. Vñ fortuna non est dicenda bona si est impediens a virtute. Et ideo longitudo vite instantum est bona in qtu⁹ ad seruitia dei et ordinata. Et ideo quōs subtrahit ne impediatur. *Sap. 4.* Raptus est ne malicia mutaret intellectum eius. Vel potest referri ad sensum spirituale vt sis logenus in terra viuentiū. *ps.* Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: ppter nomen tuum domine viuificabis me. Consequenter instructis filijs instruunt parentes. Circa quod duo facit. Primo ponit vnū pbihtiu. Secundo aliud inductiuū ibi. Sed educate eos etc. Dicit ergo. Et vos patres nolite puocare filios vestros ad iracundiam: nō qz in omnibus assentiaris voluntati eorum. Vbi notandum est qd aliud est pncipatus patris ad filium et domini ad seruū. qz vñ vñ seruo suo ad vtilitatē ppria. sz patet vñ filio ad vtilitatē filij. Et ideo est necesse qd patres instruant filios ppter vtilitatē suam non tamen in

mis arcendo aut subijciendo. Et ideo dicit *Col. 3.* Patres nolite ad indignatiōz puocare filios vestros vt scz nō pusillo animo fiant. qz talis puocatio nō animat ad bonum. Quomodo ergo subdit. Sed educate illos in disciplina scz verborū et correctione scilicet verborū id est corripite eos et educate vt seruiant domino. Vel in disciplina eos ad bonū inducendo. et correctione a malis retrahendo.

Lectio secunda.

Serui obedite dominis carnalibus cū timore et tremore i simplicitate cordis vñ sicut xpo: nō ad oculos seruientes: quasi hominibus placentes: sed vt serui christi facientes voluntates dei ex animo cum bona voluntate seruientes sicut domino et non hominibus: scientes quoniam vnusquisqz quodcūqz fecerit bonū: hoc recipiet a domino siue seruus siue liber. Et vos domini eadem facite illis remittentes minas: scientes quia et illorum et vester dominus est in celis. et personarū acceptio nō est apud deum.

Instructis duabus connexionibus scilicet viri et mulieris patris et filij: hic instruit connexionem serui ad dominum. Et circa hoc facit duo. Primo instruit seruum. Secundo dominum ibi. Et vos domini. etc. Iterum prima in tres. Primo enim ponit monitionem. Secundo exponit eam ibi. Non ad oculos seruientes etc. Tertio ostendit retributionem ibi. Scientes quoniam vnusquisqz etc. Iterum prima in tres. Quia primo monet ad obedientiam. Secundo ad reuerentiam. Tertio ad cordis simplicitatem. Secunda ibi. Cum omni timore etc. Tertia ibi. In simplicitate etc. Monet enim eos ad obedientiam ex imperio domini. Unde dicit. Serui obedite dominis carnalibus. Monet eos ad reuerentiā dicens. Cum omni timore. *Malach. 1.* Si ego dominus vbi est timor meus? Item cum timore exterius. *ps.* Seruite dominis in timore. etc. Item in simplicitate. *Sap. 1.* In simplicitate cordis vestri etc. *Lu. 12.* Fidelis seruus etc. *Job. 1.* Nunquid considerasti seruum meum *Job. 12.* Et paulo post. Vir simplex etc. Sic enim seruendum est christo. Unde dicit. Sicut christo. *Sap. 1.* In simplicitate cordis querite illum. 1. *paral. 29.* Domine deus in simplicitate cordis mei letus obtulit vniuersa. Dicit etiam. Sicut christo. quia a domino christo est qd domin⁹ aliquid possit. *Ro. 13.* Qui potestati resistit: dei ordinationi resistit. Et ideo seruendum est eis sicut christo. in his que non sunt contra fidem nec contra ipsum. Exponit autem in simplicitate. et primo remouet quod simplicitati contrariatur. Secundo docet modum conuenientē ibi. Facientes voluntatem dei etc. Contrarium autem simplicitatis est qd seruus habeat oculos ad dominum et non ad complacentiam domini. Talis enim seruus non habet simplicitatem et rectam intentionem. Et ideo hoc prohibet dicens: Non ad oculos seruientes scilicet domino propter lucrum temporale tantum quasi hominibus placentes id est complacere volētes. *Gal. 1.* Si adhuc hominibus placent: christi seruus non essem. Sed vt serui christi. *Coloss. 3.* Domino christo seruite. Et quomodo? Facientes voluntatem dei. scilicet implendo man-

Explanatio sancti Thome

Jata eius opere. ps. Facientes verbum illius sicut xpus Jo. 6. Descendi de celo. non ut facerem voluntatem meam: sed voluntatem eius qui misit me. Hec est enim voluntas eius qui misit me scilicet ut obediam hominibus propter deum. Et ideo dicit. Sicut serui xpi. et sicut seruientes domino non hominibus sed non propter se sed propter dominum. Quod? Et ait. Col. 3. Quodcumque facitis ex animo operamini sicut domino et non hominibus. Item cum bona voluntate et recta intentione Col. 4. Sicut perfecti et pleni in omni voluntate dei. Deinde subiungit remunerationem dicens. Scientes quod a domino etc. 1. Jo. 5. Scripsi vobis ut sciatis etc. Qui vnusquisque siue seruus siue liber sine personarum acceptatione. Non enim est personarum acceptio apud deum Gal. 3. Non est seruus neque liber: non est masculus neque femina oēs enim vos vnus estis in xpo iesu. Act. 10. In veritate conserui quonia non est personarum acceptio deus. sed in omni gente qui timent deum et operatur iustitiam etc. Eccl. 9. Quodcumque potest facere manus tua instanter operare etc. Percepit a domino remunerationem. Col. 3. Scientes quod a domino accipient retributionem hereditatis. Deinde cum dicit. Et vos domini. etc. instruit dominos et facit duos. Primo ponit monitionem. Secundo subdit rationem ibi. Scientes quod et illorum etc. Dicit ergo. Et vos domini eadem faciatis. eadem scilicet idempritate proportionis. ut sicut illi ex animo et bona voluntate: ita et vos faciatis Eccl. 33. Si est tibi aliquis seruus fidelis: sit tibi sicut anima tua. Remittentes minas non solum verba vel flagella. Et quare Ratio subdit dicens. Scientes quod et illorum et vester dominus est in celis. Nam idem dominus omnium. Ro. 10. Quasi dicat. conferui estis. et ideo debetis vos bene habere ad eos Mat. 18. Operatur et te misereri serui tui. Non est personarum acceptio apud deum. Ro. 2. Idem dicitur Luc. 20. Non accipis personam hominum Act. 10. idem.

Lectio tertia.

Decetero fratres confortamini in domino et in potentia virtutis eius. Induite vos armaturam dei ut possitis stare aduersus insidias diaboli. quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem et sanguinem: sed aduersus principes et potestates. aduersus mundi rectores tenebrarum harum contra spiritualia nequitię in celestibus.

Supra posuit apulus multa precepta generalia et specialia ad destruendam vetustatem peccati et induendam nouitatem gratie: hic ostendit qua virtute debent uti ad precepta hec implenda: quod fiducia auxilij diuini. Circa quod duo facit. Primo ponit monitionem. Secundo in speciali explicat eam ibi. Quia non est nobis colluctatio etc. Prima in duobus: primo ostendit de quo debemus considerare sicut de interiori. Secundo ostendit de quo debemus considerare sicut de exteriori ibi. Induite vos etc. Illud autem interius de quo debemus considerare est auxilium diuinum. Et ideo dicit. Decetero fratres confortamini Iere. 17. Benedictus vir qui confidit in domino et erit dominus fiducia eius etc. Duplici autem ratione confidit quis de aliquo. Vna est quod ad eum pertinet sua defensio. Alia est quod potens est et paratus est eum defendere. Et hec duo sunt in deo respectu creature sue. quod cura est deo de vobis ut dicit. 1. Pe. vltimo. Quem sollicitudinem vestram percipientes in eum. quoniam ipsi cura est de vobis. Item ipse potens est et promptus auxiliari. Et ideo dicit. Decetero fratres etc. Quasi dicat. Postquam vos instruxi confortamini non in vobis sed in domino qui curam ha-

bet de vobis. ps. Mihi autem adherere deo bonum est etc. Esa. 35. Dicitte pusillanimes confortamini etc. Iere. 20. Dominus meus est tanquam bellator fortis. idcirco qui me persequuntur cadent etc. Et in potentia etc. Luc. 1. Qui potens est. Et licet in deo virtus et potentia sint idem. tamen quod virtus est vltimum de potentia et quasi perfectio potentie. ideo dicit. In potentia virtutis eius id est in potentia virtuosa Phil. 4. Omnia possum in eo qui me confortat Job. 17. Pone me iuxta te et cuiusuis manus pugnet contra me. Sed possit dici. si deus potest et vult debemus esse securi. Ideo respondens dicit quod non timo debet quis libet facere quod in se est. quod si inermis iret ad bellum quantumcumque rex protegeret eum sicut in periculo. Et ideo dicit Induite vos armaturam dei id est dona et virtutes. Ro. 13. Abijctamus ergo opera tenebrarum et induamur arma lucis etc. Col. 3. Induite vos ergo sicut electi dei sancti et dilecti viscera misericordie benignitatem: humilitatem: modestiam etc. quod per virtutes homo pregit contra vitia. Sed contra: quod dominus est rexta potens quod nullus potest eum impugitare. Respondeo. verum est per violentiam: sed per insidias et fallaciam impugnat eum diabolus in membris suis non in se. quod ut dicit Eccl. 11. Multe sunt insidie diaboli etc. Et ideo subdit. Et possitis stare contra insidias diaboli. 1. Pe. 5. Sobrius estote et vigilate etc. ps. Insidiatur in abscondito quasi leo etc. Consequenter cum dicit. Quia non est nobis colluctatio etc. explicat in speciali monitionem. Et primo de insidijs inimicoꝝ. Secundo de armatura fumenda ibi. Preterea accipite etc. Tertio de fiducia xpi habenda ibi. Per oim orationem etc. Describit autem insidias: quod quando aliquis hostis iminet si sit debilis: stultus: et huiusmodi non est multum cauendus nec timendus de eo. Sed quando est potens: nequa: et callidus tunc est timendus. Hec tria sunt in diabolo. Primo quod non est debilis. Et propter hoc dicit quod non est nobis colluctatio aduersus carnem et sanguinem etc. Per carnem et sanguinem intelliguntur duo vitia carnis. 1. concupiscentia. 2. caro et sanguis regnum dei non possidebunt. Et homines carnales. Gal. 1. Continuo non acquieui carni et sanguini id est hominibus carnalibus. Dicit ergo. Non est nobis colluctatio etc. quod videtur esse falsus qualitercumque accipiat: quod ut dicit Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum etc. ps. Multi qui persequuntur me. Respondeo dupliciter. Primo ut dicamus. Non est nobis colluctatio aduersus etc. supple tamen quod gratia aduersus diabolum. Et quod actio que instrumentum attribuit est principaliter agentis. Et sic accipit illud. Ro. 9. Non est volentis neque currentis: sed miserentis dei. Quasi dicat. quod vultis aliquid vel facitis a vobis non est. sed aliunde scilicet a deo. sic dicit. Non est nobis colluctatio etc. id est quod nos impugnet scilicet caro et sanguis hoc non est eorum principaliter: sed a superiore mouente scilicet a diabolo. Consequenter describit a potentia: quod aduersus principes et potestates tenebrarum harum Jo. 14. Venit enim princeps huius mundi etc. Dicit autem princeps mundi non creati ois: sed imitatione mundanorum. Jo. 1. Et mundus enim non cognouit id est principes mundani. Et dicit princeps quasi pater capiens. In principibus quasi primi duces ad aliquid. ps. Principes coniuncti psallentibus. Sen. 23. Princeps dei est apud nos. Ad potestatem autem pertinet iustitiam exercere. In quantum ergo aliqui demones inducunt aliquos ad rebellandum deo dicuntur principes. in quantum vero habent potestatem puniendi illos qui eis subijciunt dicuntur potestates Luc. 22. Hec est hora vestra et potestas tenebrarum etc. Sed cum ex ordinibus omnibus ceciderint aliquid quare metios nem facit apulus de illis duobus ordinibus denominans demones. Respondeo. In nominibus ordinibus sunt tria. In quibusdam enim importatur ordo ad deum. in quibus

Explanatio sancti Thome

Si de furto. Non furum facies. et sic de alijs. Dicit autem scutum fidei. quod sicut protegit totam pectus: ita fides debet esse in pectore. Spes autem dicitur galea. quod sicut galea est in capite: ita caput virtutum moralium est finis. et de hoc est spes scilicet de fine. Et ideo dicitur. Et galeas salutis assumite. Item tertio sunt arma ad pugnantium. quod non solum sufficit se defendere: sed etiam aduersarium impugnamus. Hoc autem sicut fit per gladium corporaliter: ita per verbum dei quod est spiritus sanctus spiritualiter. Et propter hoc dicitur. Et gladium spiritus quod est verbum dei scilicet assumite. Heb. 4. Quod est finis dei et efficaciter et penetrabilior omni gladio accipit perungens usque ad diuisionem anime et spiritus. Et predicatio dicitur gladius spiritus: quod non penetrat usque ad spiritum nisi ducat a spiritu sancto. Matth. 10. Non enim vos estis qui loquimini. sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Sic ergo habemus arma quibus defendamur a carnalibus hostibus scilicet a gula et luxuria quod fit per temperantiam ibi. State ergo sicut cincti lumbos vestros etc. Item quibus vincamur cupiditates terrenas scilicet arma iusticie: que abstinere nos faciunt ab illicitis ibi. Induti loriceas iusticie. Et puritatem affectus seu paupertatem que nos retrahit etiam a licitis ibi. Calciamus pedes etc. Item habemus arma quibus pregamur ab erroribus scilicet arma fidei ibi. In omnibus sumentes scutum fidei. Et etiam ab hostibus generis humani ibi. Quo scilicet scuto fidei possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Item habemus arma quibus in bonis spiritualibus confirmamur scilicet arma spei. ibi. Et galeam salutis assumite. Galea ponitur in capite sicut spes in fine. Nunc autem caput virtutum moralium est ipse finis de quo est spes. Unde nihil est aliud galeas salutis assumere quam spem de ultimo fine habere. Item habemus arma ad impugnandum ipsos demones scilicet gladium spiritus quod est verbum dei quod fit frequenter in sermonibus in quibus verbum dei penetrans corda peccatorum expellit cogitationem peccatorum et demonum.

Lectio quinta.

Per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore in spiritu et in ipso vigilantes in omni instantia et obsecratione per omnibus sanctis et per me: ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia notum facere mysterium euangelij per quo legatione fungor in catena ista. Ita ut in ipso audeam put oportet me loqui. Ut autem et vos sciatis que circa me sunt quod agam: omnia vobis nota faciet tycheus charissimus frater et fidelis minister in domino: quem misi ad vos in hoc ipso ut cognoscatis que circa nos sunt et consolentur corda vestra. Pax fratribus et charitas cum fide a deo patre nostro et domino iesu christo. Gratia cum omnibus qui diligunt dominum nomen iesum christum in incorruptione Amen.

Supra posuit apostolus que dixerat de insidijs et armaturis: hic exponit illud de confirmatione et confortatione in potentia dei et hoc fit per orationem dei super auxilio diuino. Facit autem tria primo monet eos ad orandum pro seipsis. Secundo pro alijs. Tertio pro ipsomet apostolo. Circa primum ponit septem conditiones orationis. Primo quod debet esse perfecta. Unde dicit. Omne orationem quod fit cum

in omnibus recurrit quis ad orationem vel orat pro omni bono. Secundo quod sit humilis non presumptuosa. ps. Resperxit in orationem humilium etc. Quod fit quoniam homo non putat se exaudiri propter merita sua sed propter misericordiam diuinam. Et ideo dicit. Obsecrationem sed per sacre rei acceptionem. ps. 4. In omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestre innotescant apud deum. Tertio quod sit continua ibi. Omni tempore. i. thessal. 5. Sine intermissione orate. in omnibus gratias agite. ps. Benedicam dominum in omni tempore scilicet statuto. Quarto quod sit deuota. quod in spiritu. i. corin. 14. ps. psallam spiritu psallam et mente id est non ut vagus. Quinto quod sit vigilans ibi. Vigilantes. i. ps. 4. Estote prudentes et vigilate in orationibus. Sexto quod sit instans ibi. In omni instantia Ro. 12. Orationi instantes etc. Septimo caritativa ut scilicet fiat per omnibus alijs sanctis. i. 1. 2. Obsecro enim primis omnium fieri obsecrationes orationes postulationes gratiarum actiones pro omnibus hominibus etc. Deinde ultimo pro se. Et pro me inquit. Tertia petit pro se que cullibet predicatoz sunt necessaria scilicet quod os aperiat: et ad predicandum se preparat spiritum in se est: ut detur sibi gratia. Et ut hec tria sibi veniat petit ut orat pro se dicitur. Et de mihi sermo in apertione oris mei. Non enim potero loqui nisi quod dederit mihi dominus. dicebat ille balaam Numeri. 22. Tu dominus Matth. 10. Non enim vos estis qui loquimini: sed spiritus etc. Unde dicit ibidem. Dabit enim vobis in illa hora quod loquimini. Hoc autem dicitur primo ponit hic apostolus ut deest inquit mihi sermo in apertione oris mei. Col. vlti. Orates simul et pro nobis ut deus aperiat nobis hostium sermonis. Et ad quod paulus? Ruder. ut scilicet possim cum fiducia notum facere euangelij mysterium per quo legatione fungor in catena. Et hoc est secundum quod petit. quod non solum est necessarium predicatoz ut deest ei sermo in apertione oris seu scilicet. sed et finis nem sibi datum predicat audacter et cum fiducia. Et hoc est quod dicit. Cum fiducia etc. Et sic predicabat apostolus de quo act. 4. Quod loquuntur cum fiducia verbum dei. Comendat autem apostolus officium predicationis ab excellentia et altitudine. Unde dicit. Mysterium euangelij. Secundo ostendit quod pro ipso libenter sustinuit tribulationes et ignominiam. Unde dicit. Pro quo legatione fungor in catena. De his duobus simul Col. vltimo. At deus aperiat nobis hostium sermonis ad loquendum mysterium christi. propter quod et vincus sum. Et quia ut dicit Eccl. 20. Ex ore fatui reprobatur gabola. non enim dicit eam tempore suo. ideo apostolus non solum petit quod deest sibi sermo seu predicandi scientia: sed et gratia loquendi cum fiducia ut scilicet non desisteret ab incepto pro catenis quibus catenatus erat ab incepto et commisso sibi officio fideliter et fideliter persequendo. sed tertio petit ut deest sibi temporis seu modi congruentia. quia tempus loquendi et tempus tacendi ut dicit Eccl. 3. Et ideo dicit. Et in ipso audeam put oportet me loqui et certe in omnibus modis et qualitas facit gratum. Et hoc idem petebat apostolus Col. vltimo. Et manifestem illud ita ut oportet me loqui quia ut dicit prouer. 15. Sermo oportunus optimus. In fine autem huius eplae apostolus statum suum ephebsijs manifestat cum dicit. Et autem vos sciatis etc. Tunc primo facit quod dicitur. Secundo eos more solito salutatur ibi. Pax fratribus etc. In prima parte tria facit. Primo ponit statum suum manifestatio ibi. Et autem vos sciatis etc. Secundo discipulorum nunciantis multiplex comendatio ibi. Tycheus frater meus charissimus et fidelis etc. Tertio ostendit finem pro quo eis manifestat statum suum: quod est ipsorum consolatio ibi. Et consoletur corda vestra. Dicit ergo ut autem vos sciatis que circa me sunt. quid agam. omnia nota vobis faciet etc. Quasi dicat apostolus. Pro mysterio euangelij pro quo catenatus sum volo quod sciatis quod catena et omnes tribulationes et omnia supplicia que in cre-